

OVER LEEFMILIEU EN FISCALITEIT IN HET RAAM VAN DE ECONOMISCHE EN MONETAIRE UNIE

Commentaar bij het arrest van het Arbitragehof van 25 februari 1988*

I. INLEIDING

Op 25 februari 1988 deed het Arbitragehof uitspraak over het beroep ingesteld door de Ministerraad tot gedeeltelijke vernietiging van het decreet van het Waalse Gewest van 7 oktober 1985 «*sur la protection des eaux de surface contre la pollution*». Voor het uitvaardigen van dit decreet (B.S. 10 januari 1986) maakte de Waalse Gewestraad van drie van de hem toegewezen bevoegdheden gebruik, nl. zijn bevoegdheid i.v.m. de bescherming van het leefmilieu (art. 6, § 1, II, 1°, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen (B.S., 15 augustus 1980)¹), die i.v.m. de zuivering van afvalwater (art. 6, § 1, V, 2°, bijz. wet) en zijn fiscale bevoegdheid (art. 110, § 2, van de Grondwet²). In de ogen van de Ministerraad had de Waalse Gewestraad twee van deze bevoegdheden overschreden, nl. die inzake leefmilieu en fiscaliteit³. Het arrest van het Arbitragehof valt derhalve uiteen in twee delen. Het deel i.v.m. de fiscaliteit bevat evenwel een vrij cruciale uitspraak i.v.m. de economische en monetaire unie⁴, die in de onderhavige studie een afzonderlijke behandeling behoeft. Daarom zal deze studie achtereenvolgens het leefmilieu, de fiscaliteit en de e.m.u. behandelen.

II. LEEFMILIEU

A. Het begrip «bescherming van het leefmilieu»

In art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet wordt de bescherming van het leefmilieu, evenwel met eerbiediging van de wettelijke algemene en sectoriële normen, als een aangelegenheid bedoeld in art. 107^{quater} Gw. aan de Gewesten toevertrouwd. Het begrip «bescherming van het leefmilieu» in de zin van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet wordt door het Arbitragehof in zijn hier onderzocht arrest gedefinieerd als volgt: «Met de term 'de bescherming van het leefmilieu' wordt beoogd de strijd tegen de water- en luchtverontreiniging en tegen de geluidshinder. De strijd tegen deze verontreiniging vormt slechts een gedeelte van de materies die onder het begrip 'leefmilieu' ressorteren; de overige componenten worden evenwel geregeld onder de andere punten van het artikel 6.»

Op het eerste gezicht brengt het Arbitragehof ter zake weinig nieuws aan. Het voormelde citaat lijkt niets anders dan een nagenoeg letterlijke overname uit de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet waar het volgende wordt gesteld: «Deze materie (d.i. de bescherming van het leefmilieu) omvat onder meer de bestrijding van de lucht- en watervervuiling en van de geluidshinder. De strijd tegen deze verontreiniging vormt evenwel maar een gedeelte van de materies die onder het begrip 'leefmilieu' ressorteren, de overige componenten worden evenwel geregeld onder andere punten van artikel 6»⁵. «De alzo vastgestelde materies inzake leefmilieubescherming», zo wordt verder gesteld in de parlementaire voorbereiding, «worden momenteel geregeld door drie wetten: de wet van 28 december 1964 betreffende de strijd tegen de luchtverontreiniging; de wet van 26 maart 1971 betreffende de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging; de wet van 18 juli 1973 betreffende de geluidshinder»⁶.

De parlementaire voorbereiding handelt, net zoals het Arbitragehof, derhalve inzake het begrip «leefmilieu» op expliciete wijze over drie aspecten ervan. Toch is er een grondig verschil tussen beide. Volgens de parlementaire voorbereiding zou het begrip «leefmilieu» *onder meer* die drie aspecten omvatten. In de definitie gegeven door het Arbitragehof daarentegen is de term «onder meer» (of een

* Arbitragehof, 25 februari 1988, B.S., 17 maart 1988, R.W., 1987-1988, 1311-1313.

¹ Hierna: bijz. wet.

² Hierna: Gw.

³ In zijn verzoekschrift had de Ministerraad ook een middel aangevoerd tegen art. 29, § 2, van het decreet van 7 oktober 1985 wegens schending van art. 6, § 1, V, 2°, b, bijz. wet. Dat artikel bepaalt dat onder de bevoegdheid van de Gewesten inzake de zuivering van afvalwater het vaststellen van de berekeningsbasis van de tarieven voor de zuivering van industrieel afvalwater niet ressorteert. Het Arbitragehof oordeelde dat art. 29, § 2, van het decreet van 7 oktober 1985 geenszins betrekking heeft op de tarieven voor de zuivering van industrieel afvalwater en derhalve art. 6, § 1, V, 2°, b, bijz. wet niet kon schenden. Dat was trouwens reeds erkend door de Ministerraad in zijn conclusie. Gelet op de evidentie dat art. 29, § 2, van het decreet van 7 oktober 1985 de bevoegdheidsverdeling inzake de zuivering van afvalwater niet schendt, draagt de uitspraak van het Arbitragehof noodzakelijkerwijze weinig bij tot een nadere precisering van deze bevoegdheidsverdeling en wordt in wat volgt, niet nader bestudeerd.

⁴ Hierna: e.m.u.

⁵ Parl. St., Senaat 1979-1980, nr. 434/1, 13.

⁶ Ibidem.

andere term met soortgelijke betekenis) niet terug te vinden. Dat zou erop kunnen wijzen dat het Arbitragehof een striktere definitie aan het begrip «leefmilieu» geeft dan de bijzondere wetgever van 1980 bedoelde. Het gebruik van de term «onder meer» in de parlementaire voorbereiding lijkt erop te wijzen dat de opsomming van de leefmilieuaspecten luchtverontreiniging, waterverontreiniging en geluidshinder niet als exhaustief is bedoeld in de parlementaire voorbereiding⁷. Het Arbitragehof daarentegen lijkt een limitatieve opsomming te geven.

Men zou evenwel kunnen poneren dat dit verschil niet essentieel is. Immers, vele aspecten van het leefmilieubeleid ressorteren onder andere punten van art. 6 bijz. wet, zoals trouwens werd opgemerkt zowel door het Arbitragehof als door de bijzondere wetgever van 1980 tijdens de parlementaire voorbereiding. Aldus denkt de bijzondere wetgever in het bijzonder aan de stedenbouw en ruimtelijke ordening, de politie van de gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke bedrijven, de natuurbescherming en het natuurbehoud, de zuivering van afvalwater en de ophaling en verwerking van afvalstoffen⁸. De ervaring sinds de staatshervorming van 1980 heeft nochtans aangetoond dat het leefmilieu nog andere, niet minder belangrijke aspecten dan de hierboven vermelde omvat. Sommige van deze aspecten zijn expliciet in de bijz. wet vermeld. Men kan hier o.a. denken aan de exploitatievoorwaarden van de natuurlijke rijkdommen, het energiebeleid⁹, en nagenoeg alle aangelegenheden opgesomd in art. 6, § 1, III, bijz. wet¹⁰, evenals bepaalde aspecten van de bevoegdheid van de Gemeenschappen inzake het cultureel patrimonium, meer bepaald die i.v.m. de monumenten, stads- en dorpsgezichten en landschappen¹¹.

Er zijn evenwel nog andere aspecten die in de bijz. wet niet aan bod komen. Indien het ontbreken van de term «onder meer» in de definitie gegeven door het Arbitragehof aan het begrip «leefmilieu» wijst op het exhaustief karakter ervan, dient te worden besloten dat deze andere aspecten niet onder het begrip «leefmilieu» in de zin van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet ressorteren. Als men zich daarentegen baseert op de parlementaire voorbereiding, zou men de houding aangenomen door de Raad van State kunnen verkiezen. In een advies over een ontwerp van decreet «*relatif à la protection de l'environnement*»¹² stelde de Raad van State dat de bijzondere wetgever van 1980, zoals blijkt uit de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet, in wezen dacht aan die aangelegenheden die op het tijdstip dat hij optrad, geregeld waren door de wet van 28 december 1964 betreffende de bestrijding van de luchtverontreiniging, de

wet van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren en de wet van 18 juli 1973 betreffende de bestrijding van de geluidshinder. De Raad voegde daar evenwel onmiddellijk aan toe dat men zich kan indenken dat de Gewesten ook in materies die niet door deze wetten bestreken zijn, zoals bijvoorbeeld de bescherming van de grond tegen verontreiniging, regelen kunnen uitvaardigen.

Ook uit twee latere adviezen blijkt dat de Raad van State dezelfde ruime interpretatie geeft aan het begrip «leefmilieu» van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet. Aldus oordeelde de Raad van State dat de bestrijding van de hinder veroorzaakt door kunstlicht onder het begrip «leefmilieu» ressorteert¹³. Tot hetzelfde besluit kwam de Raad in verband met de bescherming van de mens en van het leefmilieu tegen de schadelijke effecten en de hinder van niet-ioniserende straling, infrasonen en ultrasonen¹⁴.

Met deze twee laatstgenoemde adviezen lijkt de Raad van State in te gaan tegen een in de tijd daaraan voorafgaand advies¹⁵ dat de stellingname van de Raad in zijn advies over een ontwerp van decreet «*relatif à la protection de l'environnement*» nuanceerde. Dat lijkt evenwel niet het geval te zijn. Deze nuancering bestond erin dat men bij de interpretatie van het begrip «leefmilieu» niet zo ver mag gaan dat men in een praktisch niets uitsluitende interpretatie vervalt. Deze nuancering moet gelezen worden in samenhang met het voorstel van decreet «houdende regeling van de milieueffectrapportering» naar aanleiding waarvan de Raad van State dit advies verstrekt heeft. Dat voorstel van decreet lijkt immers de bedoeling te hebben om alle activiteiten zodra ze enige invloed op het leefmilieu zouden kunnen hebben (zie de ruimere criteria opgenomen in art. 13 van het voorstel van decreet¹⁶), aan de milieueffectrapporteringverplichting te onderwerpen. In het licht hiervan is het dan ook niet te verwonderen dat de Raad van State wijst op het gevaar van een al te extensieve interpretatie van het begrip «leefmilieu». De door de Raad van State aldus gemaakte nuancering lijkt derhalve geen andere betekenis te hebben dan erop te wijzen dat het begrip «leefmilieu» niet zo extensief mag worden geïnterpreteerd dat aangelegenheden die slechts een geringe band met het leefmilieu vertonen, geacht kunnen worden onder dat begrip te ressorteren. Dat blijkt trouwens expliciet uit het hier onderzochte advies van de Raad van State waar gezegd wordt dat «het (...) dus niet zo (is) dat de Gewesten bevoegd zijn *zohaast* het begrip 'leefmilieu' te berde kan worden gebracht» (cursivering toegevoegd)¹⁷.

Wanneer de Raad van State in zijn later advies inzake de hinder veroorzaakt door kunstlicht betoogde dat de Gewesten inzake de bescherming van het leefmilieu de principieel bevoegde overheden zijn¹⁸, lijkt hij niet deze nuancering te

⁷ *Parl. St.*, VI. R., 1985-1986, nr. 43/1, 6.

⁸ *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/1, 13.

⁹ SUTENS, L.-P., «Milieuzorg na de Staatshervorming», *Leefmilieu*, 1981, (21), 21.

¹⁰ VAN BOL, J.-M., «L'environnement, matière régionale à part entière?», *Amén. Terr.*, 1980/8, (1), 1. Deze auteur handelt alleen over de bossen, de jacht en de visvangst. Ongetwijfeld kan ook gedacht worden aan de andere punten onder art. 6, § 1, III, bijz. wet zoals inzonderheid de groengebieden, parkgebieden en groene ruimten, de polders en wateringen e.d.

¹¹ SUTENS, L.-P., *l.c.*, 21-22.

¹² R.v.St., advies L.14.309/2/V, 25 augustus 1981, *niet gepubliceerd*.

¹³ R.v.St., advies, 9 november 1983, *Parl. St.*, Kamer, 1981-1982, nr. 308/2, 3.

¹⁴ R.v.St., advies, 6 juni 1984, *Parl. St.*, Kamer, 1983-1984, nr. 761/2, 2-3.

¹⁵ R.v.St., advies L.15.414/8, 23 juni 1983, *Parl. St.*, VI. R., 1981-1982, nr. 139/2, 3.

¹⁶ *Parl. St.*, VI. R., 1981-1982, nr. 139/1.

¹⁷ R.v.St., advies L.15.414/8, 23 juni 1983, *Parl. St.*, VI. R., 1981-1982, nr. 139/2, 3.

¹⁸ R.v.St., advies, 9 november 1983, *Parl. St.*, Kamer, 1981-1982, nr. 308/2, 3.

laten varen. Wat de Raad daar alleen stelde, is dat de Gewesten principieel bevoegd zijn voor leefmilieuaangelegenheden voor zover deze onder het begrip «leefmilieu» ressorteren en dat aan deze principiele bevoegdheid een beperking wordt gesteld door de zinsnede «met eerbiediging van de wettelijke algemene en sectoriële normen» van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet. De Raad van State geeft hier derhalve geen interpretatie aan het begrip «leefmilieu» als dusdanig¹⁹.

Indien het Arbitragehof doelbewust de term «onder meer» niet heeft opgenomen in zijn definitie van het begrip «leefmilieu», dan moet men vaststellen dat het Arbitragehof en de Raad van State niet dezelfde mening delen. Hieruit blijkt weer eens hoe de bijz. wet op weinig klare en duidelijke wijze de bevoegdheden tussen de nationale overheid en de deelgebieden heeft verdeeld. Niet alleen de rechtscollages komen hierdoor tot onderling tegengestelde standpunten; ook in de rechtsleer vindt men dezelfde tegenstelling inzake de interpretatie van het begrip «leefmilieu». Zo wordt door L.-P. Suetens geschreven dat met het begrip «leefmilieu» in de zin van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet «wordt bedoeld de strijd tegen de luchtverontreiniging, de waterverontreiniging en de geluidshinder»²⁰. J.-M. Van Bol²¹ daarentegen, daarin bijgevalen door B. Jadot²², kent evenwel de residuaire bevoegdheid inzake leefmilieu toe aan de Gewesten. J.-M. Van Bol haalt daarbij als argument aan dat het vanuit bevoegdheidsverdelend standpunt aangewezen is, gelet op de behoefte aan een coherent milieubeleid, dat alle aspecten van dat beleid, voor zover dat mogelijk is, in handen van één overheidsniveau moeten worden gegroepeerd²³. Dat dit inderdaad wenselijk is, hoeft geen betoog. De vraag is evenwel of de bijzondere wetgever van 1980 wel degelijk die bedoeling had. Dat lijkt niet zo te zijn, zoals de auteur trouwens erkent waar hij wijst op de vele uitzonderingen, beperkingen en nuanceringen die werden aangebracht aan de bevoegdheden van de Gewesten en die niet altijd door de behoefte aan een nationaal raam, maar ook door louter politieke overwegingen zijn ingegeven.

Niettegenstaande deze uitzonderingen, beperkingen en nuanceringen is de bijzondere wetgever van 1980, zo gaat J.-M. Van Bol verder, trouw gebleven aan zijn idee van de «bevoegdheidspakketten»²⁴. Deze idee was de bijzondere wetgever zeker niet vreemd, integendeel²⁵. Volgens dezelfde

auteur zou deze idee erop wijzen dat de Gewesten over de residuaire bevoegdheid inzake leefmilieu beschikken²⁶. Het is evenwel de vraag of men deze gevolgtrekking mag maken. In zijn advies over een voorstel van decreet «houdende regeling van de milieueffectrapportering» oordeelde de Raad van State, die toch een ruime interpretatie van het begrip «leefmilieu» van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet vooropstelt, dat art. 6, § 1, II, 1° bijz. wet «alleen reeds hierom een beperkte draagwijdte (moet) hebben, omdat, omvatte (het) alles wat inzake leefmilieu aan de Gewesten is toevertrouwd, men zich vergeefs zou afvragen waarom aan de erin vervatte subrubriek 1° dan nog twee rubrieken zijn toegevoegd»²⁷. Weliswaar heeft J.-M. Van Bol het over de hele rubriek II van art. 6, § 1, bijz. wet en dus niet alleen over subrubriek 1° ervan. Niettemin kan men dezelfde opmerking als die van de Raad van State maken t.a.v. de hele rubriek II van art. 6, § 1, bijz. wet omdat, zoals hierboven reeds werd opgemerkt, ook aspecten van het leefmilieu elders in art. 6, § 1, bijz. wet dan in rubriek II en zelfs in art. 4 bijz. wet aan bod komen. Men kan daarom samen met de Raad van State stellen dat «uit de tekst van de bijzondere wet volgt dat de wetgever wat betreft de aangelegenheid 'leefmilieu' niet alles aan de Gewesten heeft willen toevertrouwen, dat hij ze enkel voor welbepaalde aspecten van die aangelegenheid bevoegd heeft gemaakt»²⁸.

De idee van de «bevoegdheidspakketten» getuigt derhalve duidelijk niet van het feit dat de bijzondere wetgever van 1980 enige residuaire bevoegdheid aan de Gewesten zou hebben willen toekennen. Integendeel, de bijzondere wetgever van 1980 ging niet alleen uit van de idee van de «bevoegdheidspakketten», maar ook van de idee dat art. 107^{quater} Gw. niet toestaat enige residuaire bevoegdheid aan de Gewesten toe te kennen. Immers art. 107^{quater} Gw. vereist een zekere precisering van de bevoegdheden van de Gewesten²⁹, terwijl elke residuaire bevoegdheid door onbepaaldheid gekenmerkt wordt³⁰.

Het feit dat men derhalve niet kan besluiten tot een residuaire bevoegdheid van de Gewesten inzake leefmilieu, betekent echter nog niet dat het begrip «leefmilieu» in de zin van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet moet worden beperkt tot de luchtverontreiniging, de waterverontreiniging en de geluidshinder. Dat hangt af van de bedoeling van de wetgever, meer bepaald welk belang moet worden gehecht aan het gebruik van de term «onder meer» in de parlementaire voorbereiding. Het lijkt evenwel niet aangewezen om, zoals het Arbitragehof doet, aan deze term geen enkele aandacht te besteden of ten minste niet aan te tonen waarom men deze term overslaat, vooral indien men voor het overige de tekst van de parlementaire voorbereiding letterlijk overneemt.

¹⁹ *Contra*: LAVRYSEN, L., «Staatshervorming, bevoegdheidsverdeling en milieubeleid», in *De grondwettelijke bevoegdheidsverdeling inzake leefmilieu*, BOCKEN, H. (red.), Brussel, Story-Scientia, 1986, (I), 13.

²⁰ SUTENS, L.-P., *l.c.*, 22.

²¹ VAN BOL, J.-M., «L'environnement, matière régionale à part entière?», *l.c.*, 5.

²² JADOT, B., «L'Etat, la Région et la protection de l'environnement», in *De grondwettelijke bevoegdheidsverdeling inzake leefmilieu*, BOCKEN, H. (ed.), Brussel, Story-Scientia, 1986, (55), 84.

²³ VAN BOL, J.-M., «L'environnement, matière régionale à part entière?», *l.c.*, 8.

²⁴ *Ibidem*, 7-8. Zie ook VAN BOL, J.-M., «Les matières communautaires et régionales», *J.T.*, 1981, (633), 636.

²⁵ R.v.St., advies, 31 mei en 6 juni 1979, *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 261/1, bijlage I, 22; *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/1, 9.

²⁶ VAN BOL, J.-M., «L'environnement, matière régionale à part entière?», *l.c.*, 7.

²⁷ R.v.St., advies L.15.414/8, 23 juni 1983, *Parl. St.*, VI. R., 1981-1982, nr. 139/2, 3.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ DE MEYER, J., «Advies», *T.B.P.*, 1975 (333), 339; RIMANQUE, K., «Advies», *T.B.P.*, 1975, (378), 387.

³⁰ MAST, A., «De grondwetsherziening van 1980», *R.W.*, 1981-1982, (1105), 1109-1110.

B. De bescherming van het leefmilieu en de zuivering van afvalwater

Het kan eigenaardig overkomen dat in het hier onderzochte arrest van het Arbitragehof, waarin het decreet van 7 oktober 1985 naar zijn geldigheid qua bevoegdheidsverdeling onderzocht wordt, de bevoegdheidsverdeling inzake de zuivering van afvalwater slechts uiterst marginaal³¹ aan bod komt. Het betrokken decreet wijzigt immers de wet van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging. Het is namelijk zo, zoals trouwens uit het bovenstaande blijkt, dat deze wet valt onder de bevoegdheid van de Gewesten inzake de bescherming van het leefmilieu. In de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet wordt evenwel bepaald dat het hoofddoel van deze wet voornamelijk de zuivering van afvalwater betreft³².

Een aanwijzing waarom de bevoegdheidsverdeling inzake de zuivering van afvalwater nauwelijks ter sprake komt in het hier onderzochte arrest, kan worden gevonden in de passage waarin het Arbitragehof zegt dat de vergunningsplicht ingesteld door art. 15, § 1, decreet 7 oktober 1985 «een preventieve maatregel ter bescherming van het leefmilieu is» (cursivering toegevoegd). In het licht van het advies van de Raad van State over het voorstel van wat het decreet van 7 oktober 1985 «*sur la protection des eaux de surface contre la pollution*» zou worden³³, zou men hieruit kunnen afleiden dat het Arbitragehof van oordeel is dat alleen preventieve maatregelen inzake de bestrijding van verontreiniging van de oppervlaktewateren ressorteren onder de bescherming van het leefmilieu in de zin van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet; curatieve maatregelen daarentegen zouden dan vallen onder de zuivering van afvalwater in de zin van art. 6, § 1, V, 2°, bijz. wet. Dat is althans het standpunt van de Raad van State.

In de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet wordt evenwel nergens dat onderscheid preventief/curatief gemaakt. Toch lijkt dat onderscheid plausibel te zijn. Het begrip «zuivering van afvalwater» duidt duidelijk op een situatie waarin de verontreiniging reeds is opgetreden en die men dan wil verhelpen.

De vraag werd evenwel gesteld of dat onderscheid wel beantwoordt aan de bedoeling van de bijzondere wetgever van 1980. Hierbij werd erop gewezen dat volgens dat onderscheid de reglementering van het lozen van afvalwater als bescherming van het leefmilieu moet worden geklasseerd, terwijl nochtans in de subrubriek inzake de zuivering van afvalwater het vaststellen van de algemene en de per sector geldende lozingsvoorwaarden voor het afvalwater als een bevoegdheid van de nationale overheid wordt voorbehouden. Bovendien wordt opgemerkt dat het onderscheid tussen preventieve en curatieve maatregelen in de praktijk niet altijd duidelijk te maken is. Om deze redenen wordt ervoor gepleit om de hele materie geregeld door de wet van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren

tegen verontreiniging volledig te doen ressorteren onder de bevoegdheid inzake de zuivering van afvalwater in de zin van art. 6, § 1, V, 2°, bijz. wet³⁴.

Terwijl het onderscheid preventieve/curatieve maatregelen misschien niet volledig past in de visie van de bijzondere wetgever van 1980, lijkt dat laatste voorstel daarentegen totaal in strijd met de bevoegdheidsverdeling zoals vastgesteld door de bijz. wet. Uit de parlementaire voorbereiding blijkt duidelijk dat de wet van 26 maart 1971 zowel onder de bescherming van het leefmilieu als onder de zuivering van afvalwater ressorteert. Daarom lijkt het aangewezen het onderscheid tussen preventieve en curatieve maatregelen te behouden voor die gevallen waarvoor de bijz. wet en haar parlementaire voorbereiding geen concrete richtlijnen geven. Geven zij wel dergelijke richtlijnen en wijken zij af van dat onderscheid, zoals inzake het vaststellen van de algemene en de per sector geldende lozingsvoorwaarden voor het afvalwater, dan dient men zich aan deze richtlijnen te houden. Indien er geen concrete richtlijnen zijn en het onderscheid praktisch niet te maken is, lijkt het aangewezen te besluiten dat de betrokken aangelegenheid zowel onder de bescherming van het leefmilieu als onder de zuivering van afvalwater ressorteert.

C. Het begrip «wettelijke algemene en sectoriële normen»

1. Het begrip «norm»

Het arrest van 25 februari 1988 van het Arbitragehof is ongetwijfeld zeer welkom wat de interpretatie van het begrip «wettelijke algemene en sectoriële normen» van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet betreft. Het breekt immers met de interpretatie die de Raad van State aan deze zinsnede geeft. In verscheidene adviezen probeerde de Raad van State dat het begrip «norm» in de zin van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet moet worden begrepen in zijn normale juridische betekenis van rechtsregel, d.i. wat het geschreven recht betreft, van wet in materiële betekenis van het woord³⁵. Deze interpretatie werd ten eerste bekritiseerd door de rechtsleer die aanvoert dat het begrip «normen» verwijst naar «technische normen»³⁶. Door het arrest van 25 februari 1988 van het Arbitragehof wordt ze daarin bijgevalen. Het Arbitragehof geeft daarbij enkele voorbeelden van zulke technische normen, nl. kwaliteitsnormen, produktnormen en normen voor vaste installaties.

Deze interpretatie gegeven door de rechtsleer en nu ook door het Arbitragehof lijkt de enige mogelijke te zijn die conform is met de bedoeling van de bijzondere wetgever van 1980. Dat de bijzondere wetgever technische normen bedoelde, blijkt duidelijk uit de parlementaire voorbereiding. Daar werd i.v.m. de wet van 28 december 1964 betreffende de strijd tegen de luchtverontreiniging en de wet van 18 juli 1973 betreffende de geluidshinder verklaard dat

³⁴ JADOT, B., *L.c.*, 70-71.

³⁵ R.v.St., advies, 9 november 1983, *Parl. St.*, Kamer, 1981-1982, nr. 308/2, 3-4; R.v.St., advies, 14 mei 1984, *Doc. Parl.*, Cons. Rég. Wall., 1983-1984, nr. 113/1, 35-36; R.v.St., advies, 6 juni 1984, *Parl. St.*, Kamer, 1983-1984, nr. 761/2, 3.

³⁶ JADOT, B., *l.c.*, 88-98; LAVRYSEN, L., *l.c.*, 13-15.

³¹ *Supra*, voetnoot 3.

³² *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/1, 13.

³³ R.v.St., advies L.15.275/9, 28 november 1983, *Doc. Parl.*, Cons. Rég. Wall., 1983-1984, nr. 107/1, 48-49.

deze geen enkele technische norm vastleggen en dat de principes van deze twee kaderwetten op technisch vlak door koninklijke besluiten worden uitgewerkt³⁷.

2. Het begrip «wettelijke norm»

Deze technische normen vallen, volgens het Arbitragehof, evenwel alleen binnen de reikwijdte van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet, indien zij een juridische draagwijdte hebben. Dat blijkt uit de toevoeging van het adjectief «wettelijke» in de zinsnede «met eerbiediging van de wettelijke algemene en sectoriële normen». Het Arbitragehof oordeelt dat met de term «wettelijke normen» zowel de wet (in formele zin) als de uitvoeringsbesluiten zijn bedoeld. Dat blijkt trouwens expliciet uit de parlementaire voorbereiding³⁸. Uit de betrokken passage van de parlementaire voorbereiding leidde de Raad van State af dat het begrip «norm» synoniem is met rechtsregel. Dat is evenwel een verkeerde interpretatie omdat de bedoelde passage uit de parlementaire voorbereiding het begrip «wettelijke» en niet het begrip «norm» uitlegde. Aan deze uitleg was er behoefte gelet op de vaststelling dat de technische normen eerder in de uitvoeringsbesluiten dan in de kaderwetten zijn neergelegd³⁹.

3. Het begrip «algemene en sectoriële norm»

Deze technische normen met juridische draagwijdte kunnen, volgens art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet, een algemeen of sectorieel karakter hebben. In zijn advies over een voorstel van decreet «*relatif aux décrets*» merkt de Raad van State terecht op dat nergens in de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet enige verduidelijking is gegeven over de termen «algemeen» en «sectorieel»; daarom moeten ze in hun gewone betekenis begrepen worden⁴⁰.

Volgens de rechtsleer dient aan deze termen hun gewone betekenis in het raam van het leefmilieu te worden gegeven. Aldus duiden de termen «algemeen» en «sectorieel» op alle, respectievelijk op één of meer bepaalde economische activiteitssectoren⁴¹. Door de Raad van State werd voor de term «sectorieel» de betekenis van «economische sector» niet aanvaard omdat de verscheidenheid van activiteiten binnen elk van de verschillende economische sectoren en de verschillende soorten effecten die deze kunnen sorteren, het niet mogelijk maken de rechtsregels inzake milieubeleid te classeren volgens de economische sectoren waarop ze betrekking hebben. Volgens de Raad van State is het woord «sector» in eerste instantie een geometrisch begrip dat een bepaalde oppervlakte aanduidt. Aldus zouden de begrippen «algemeen» en «sectorieel» verwijzen naar het hele, respectievelijk een deel van het grondgebied⁴².

Deze conclusie van de Raad van State komt eigenaardig over. Op basis van zijn motivering waarbij hij verwijst naar verschillende activiteiten binnen een economische sector, zou men immers verwachten dat de Raad zich zou uitspreken over de vraag of het begrip «sectorieel» niet verwijst naar activiteitssectoren i.p.v. naar economische sectoren. De Raad erkent immers dat de verschillende soorten activiteiten een verschillend effect op het leefmilieu kunnen hebben.

In het licht van deze vaststelling kan het arrest van het Arbitragehof niets anders dan consequent worden genoemd. Het Arbitragehof oordeelt immers dat «Met 'algemene (normen)' (...) normen (worden beoogd) die op alle activiteitssectoren van toepassing zijn; met 'sectoriële (normen)' wordt beoogd normen die slechts van toepassing zijn op één of meer bepaalde activiteitssectoren». Het Arbitragehof geeft derhalve aan de begrippen «algemeen» en «sectorieel» hun gewone betekenis in het raam van het leefmilieu en neemt bovendien de verwarring weg die hangt rond het begrip «economische activiteitssector» door het begrip «activiteitssector» te hanteren. Hierdoor wijst het Arbitragehof erop dat binnen een economische sector verschillende activiteiten kunnen plaatsvinden; bovendien maakt het duidelijk dat een bepaalde categorie van activiteiten zich in meer dan één economische sector kan voordoen.

D. De bevoegdheidsverdeling inzake leefmilieu

1. Tussen de nationale overheid en de Gewesten

Uit het hier onderzochte arrest van het Arbitragehof kan worden opgemaakt dat de Gewesten bevoegd zijn om alles i.v.m. de aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de bescherming van het leefmilieu in de zin van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet vallen, te regelen, met uitzondering van het opleggen van de wettelijke algemene en sectoriële normen. Dat laatste is een nationale bevoegdheid.

In samenhang met de parlementaire voorbereiding kan men hieruit besluiten dat de Gewesten een dubbele bevoegdheid inzake leefmilieu hebben, nl. een normerende bevoegdheid en een uitvoerings- of toepassingsbevoegdheid.

Of de Gewesten over een normerende bevoegdheid beschikken, zou kunnen worden betwist bij de lectuur van een passage uit de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet luidende: «Het Gewest past deze 'wettelijke normen' toe en kan *hierbij* hogere eisen dan de algemene en sectoriële normen stellen» (cursivering toegevoegd)⁴³. Hieruit zou men kunnen afleiden dat alleen in het raam van hun toepassingsbevoegdheid de Gewesten hogere eisen kunnen stellen; zij zouden derhalve geen wetgevende bevoegdheid hebben⁴⁴. Elders in de parlementaire voorbereiding wordt evenwel deze indruk weggenomen waar gezegd wordt dat de Gewesten kunnen verder gaan, zonder dat daarbij aan hun toepassingsbevoegdheid gerefereerd wordt⁴⁵. Ook de Raad van State huldigt deze opvatting. Aldus oordeelde de

³⁷ *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/1, 13.

³⁸ *Ibidem*, 14.

³⁹ LAVRYSEN, L., *l.c.*, 15.

⁴⁰ R.v.St., advies, 14 mei 1984, *Doc. Parl.*, Cons. Rég. Wall., 1983-1984, nr. 113/1, 36-37.

⁴¹ JADOT, B., *l.c.*, 100-101. Zie ook LAVRYSEN, L., *l.c.*, 15, die het minder duidelijke begrip «economische sector» i.p.v. «economische activiteitssector» gebruikt.

⁴² R.v.St., advies, 14 mei 1984, *Doc. Parl.*, Cons. Rég. Wall., 1983-1984, nr. 113/1, 37-38.

⁴³ *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/1, 14.

⁴⁴ SUETENS, L.-P., *l.c.*, 23.

⁴⁵ *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/2, 159; *Parl. St.*, Kamer, 1979-1980, nr. 627/10, 84.

Raad van State dat de Gewesten «ter zake van de reglementering, een aanvullende bevoegdheid hebben, met andere woorden, zij zouden de diverse vormen van vervuiling met strengere *normen* kunnen tegengaan, maar niet de (...) nationale normen mogen verlagen» (cursivering toegevoegd)⁴⁶ en dat inzake leefmilieu «de normeringsbevoegdheid (...) verdeeld is tussen de nationale overheid en de gewestelijke overheid»⁴⁷.

Het Arbitragehof lijkt eveneens deze opvatting te zijn toegedaan waar het oordeelt dat het gewestelijk niveau verder kan gaan dan het nationale niveau, wanneer het nationale niveau minimumnormen heeft vastgesteld. M.a.w. indien de nationale overheid minimumnormen vaststelt, mag het Gewest strengere normen instellen. Bovendien oordeelt het Arbitragehof dat «Op grond van artikel 6, § 1, II, 1°, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 (...) de gewestelijke decreetgever (vermag) de gewestelijke Executieve te machtigen tot het uitvoeren van produktnormen». Hieruit blijkt dat, indien de gewestelijke decreetgever de gewestelijke Executieve daartoe kan machtigen, hij zelf dergelijke produktnormen kan instellen, waarbij moet worden opgemerkt dat produktnormen door het Arbitragehof als voorbeeld van technische normen in de zin van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet worden vermeld.

Bij deze standpuntbepaling van het Arbitragehof rijzen evenwel twee vragen. Allereerst is er de vraag of de nationale overheid ook maximumnormen mag instellen. Het Arbitragehof lijkt dat niet uit te sluiten. Het zegt immers dat de Gewesten verder mogen gaan indien de nationale overheid minimumnormen instelt. *A contrario* moet hieruit worden afgeleid dat, wanneer de nationale overheid maximumnormen instelt, de Gewesten niet verder mogen gaan. Kortom, de nationale overheid zou in de ogen van het Arbitragehof wel degelijk bevoegd zijn om maximumnormen in te stellen. Dat lijkt evenwel in strijd met de bedoeling van de bijzondere wetgever van 1980 te zijn. Uit de parlementaire voorbereiding blijkt duidelijk dat de wettelijke algemene en sectoriële normen uitsluitend op minimumnormen slaan. Er werd daar immers gezegd dat het begrip «wettelijke algemene en sectoriële normen» niet de internationale normen omvat omdat deze niet noodzakelijk minimumnormen zijn⁴⁸. Bovendien staat in het advies van de Raad van State bij de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet te lezen dat «Uit de verklaringen van de gemachtigden van de Regering blijkt dat de nationale minimumnormen voortaan door de wet zullen moeten worden vastgesteld»⁴⁹.

⁴⁶ R.v.St., advies L.13.395/VR, 26 juli 1979, *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 261/1, bijlage II, 14. Het feit dat de Raad van State het hier heeft over de reglementering, maakt het niet mogelijk af te leiden dat de Gewesten geen normerende bevoegdheid zouden hebben. Men moet dit woordgebruik bekijken in het licht van de praktijk van de wijze van normering inzake milieubeleid waar de technische normen niet bij wet in formele zin, maar wel bij uitvoeringsbesluiten (of toepassingsbesluiten in de woorden van de parlementaire voorbereiding) worden vastgesteld.

⁴⁷ R.v.St., advies L.14.590/1, 31 maart 1982, *Parl. St.*, Senaat, 1981-1982, nr. 278/1, 8.

⁴⁸ *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/1, 14.

⁴⁹ R.v.St., advies L.13.395/VR, 26 juli 1979, *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 261/1, bijlage II, 13.

Een tweede vraag is of de Gewesten voor de uitoefening van hun normerende bevoegdheid afhankelijk zijn van een voorafgaand optreden van de nationale overheid (of dat van het internationale niveau)⁵⁰. Oorspronkelijk lijkt de Raad van State deze vraag bevestigend te beantwoorden waar hij handelt over de «aanvullende» bevoegdheid van de Gewesten⁵¹. In zijn advies over een ontwerp van decreet «*relatif aux déchets*» is hij echter van mening veranderd; hij is van oordeel dat het in strijd met het principe van de gewestelijke autonomie zou zijn de bevoegdheid van de Gewesten ondergeschikt te maken aan de bevoegdheidsuitoefening door de nationale overheid⁵². De Raad van State wijst er terecht op dat de wettelijke algemene en sectoriële normen, gelet op de permanente evolutie op het vlak van het leefmilieu, nooit volledig en definitief kunnen worden vastgesteld.

Het Arbitragehof daarentegen lijkt deze mening niet te delen in aansluiting bij de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet. Daar gaf de minister van Institutionele Hervormingen immers een ontkennend antwoord op de vraag of de Gewesten het initiatiefrecht hebben buiten de nationale overheid om⁵³. Men kan evenwel de vraag stellen of het ontbreken van een nationale wettelijke algemene en sectoriële norm ook niet een minimumnorm uitmaakt in die zin dat dit erop wijst dat de nationale overheid van oordeel is dat het leefmilieu vanuit minimalistisch standpunt voldoende beschermd is zonder dat er enige wettelijke algemene of sectoriële norm is opgelegd.

Het Arbitragehof is derhalve van oordeel dat de Gewesten over een aanvullende normerende bevoegdheid beschikken om strengere technische normen in te stellen. Bovendien blijkt uit het arrest van 25 februari 1988 dat de Gewesten ook over decreetgevende bevoegdheid beschikken om bijvoorbeeld een vergunningssysteem in te stellen. Dat lijkt zelfs een exclusieve bevoegdheid van de Gewesten te zijn in het raam waarvan zij geldende wetbepalingen kunnen opheffen, aanvullen, wijzigen of vervangen overeenkomstig art. 19, § 2, bijz. wet, aangezien de nationale overheid op grond van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet alleen bevoegd is inzake de wettelijke algemene en sectoriële normen.

Het Arbitragehof wijst erop dat zij van deze bevoegdheid gebaseerd op art. 19, § 2, bijz. wet evenwel niet op zo'n manier gebruik mogen maken dat zij de nationale overheid hinderen om nieuwe wettelijke algemene en sectoriële normen in te stellen. Impliciet erkent het Arbitragehof hiermee dat op het vlak van de bescherming van het leefmilieu concurrerende bevoegdheden bestaan. Immers, indien de nationale overheid nieuwe wettelijke algemene en sectoriële normen kan instellen die strenger zijn dan de technische normen voordien ingesteld door de Gewesten, dan heft de nationale overheid van rechtswege de minder strenge technische normen van de Gewesten op⁵⁴. Terecht wordt door de Raad van State opgemerkt dat het hier om een specifieke

⁵⁰ *Infra*, afdeling 2.4.2. inzake de internationale dimensie.

⁵¹ R.v.St., advies L.13.395/VR, 26 juli 1979, *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 261/1, bijlage II, 14.

⁵² R.v.St., advies, 14 mei 1984, *Doc. Parl.*, Cons. Rég. Wall., 1983-1984, nr. 113/1, 36-37.

⁵³ *Parl. St.*, Kamer, 1979-1980, nr. 627/10, 84.

⁵⁴ JADOT, B., *l.c.*, 104.

soort van concurrerende bevoegdheden gaat. De nationale overheid kan de technische normen ingesteld door de Gewesten alleen opheffen door strengere normen in te stellen; hij kan niet de normen ingesteld door de Gewesten versoepelen of zonder meer opheffen⁵⁵.

De Gewesten beschikken derhalve over een eigen normeringsbevoegdheid inzake de bescherming van het leefmilieu, mits met eerbiediging van de wettelijke algemene en sectoriële normen ingesteld door de nationale overheid. Deze bevoegdheid moet in principe door middel van een decreet worden uitgeoefend. Het Arbitragehof vestigt er evenwel de aandacht op dat niets in art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet zich verzet tegen een delegatie van deze bevoegdheid door de decreetgever aan de Executieve. De Raad van State had reeds eerder dezelfde houding aangenomen t.a.v. de nationale overheid wat haar bevoegdheid inzake leefmilieu betreft⁵⁶. In feite doen het Arbitragehof en de Raad van State hiermee niets anders dan de praktijk te bevestigen op het vlak van het milieubeleid om met raamwetten te werken en deze d.m.v. toepassingsbesluiten concreet uit te werken.

Hierboven werd erop gewezen dat deze praktijk ertoe leidde het begrip «wettelijke normen» in materiële zin te interpreteren, nl. dat het zowel op de wet als op de uitvoeringsbesluiten slaat. In de parlementaire voorbereiding worden deze uitvoeringsbesluiten toepassingsbesluiten genoemd⁵⁷. Deze terminologie zette de Raad van State ertoe aan om de toepassingsbevoegdheid op het vlak van de wettelijke algemene en sectoriële normen aan de nationale overheid toe te vertrouwen⁵⁸. Het ziet ernaar uit dat de interpretatie van de Raad van State evenwel niet conform is met de bedoeling van de bijzondere wetgever van 1980 aangezien in de parlementaire voorbereiding wordt vermeld dat de Gewesten de wettelijke algemene en sectoriële normen ingesteld door de nationale overheid toepassen⁵⁹. Dat de «wettelijke normen» ook de toepassingsbesluiten omvatten, is louter ingegeven door de manier van normering op het vlak van het milieubeleid. In het licht van deze praktijk en gelet op de parlementaire voorbereiding lijkt het aangezien de oorspronkelijke stelling van de Raad van State aan te nemen volgens welke «De gewesten (...) bevoegd zijn om te voorzien in de uitvoering van de nadere regelen die ze mochten hebben gesteld, en ook in de uitvoering van de internationale en de nationale normen»⁶⁰.

2. De internationale dimensie

Uit dit laatste citaat blijkt dat de Raad van State de mening was toegedaan dat de Gewesten, wat de bescherming van het leefmilieu in de zin van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet betreft, bevoegd zijn niet alleen de nationale, maar ook de

internationale normen uit te voeren. De vraag rijst of dit beantwoordt aan de bedoeling van de bijzondere wetgever van 1980.

Tijdens de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet wees de minister van Institutionele Hervormingen erop «dat op het gebied van de bescherming van het leefmilieu de Europese, de nationale en de gewestelijke normen elkaar trapsgewijze aanvullen»⁶¹. Verder specificeerde hij dat er inzake de bescherming van het leefmilieu «drie bevoegdheidsniveaus moeten bestaan: het Europese niveau, het nationale niveau en het gewestelijke niveau; het laatstgenoemde kan verder gaan dan de andere, wat betreft de normen die men wil doen naleven»⁶². Aldus zouden de Gewesten dezelfde bevoegdheid om «verder te gaan» hebben t.o.v. het internationale niveau als t.o.v. het nationale niveau. Toch lijkt dat te moeten worden genuanceerd. Tijdens de parlementaire voorbereiding werd er immers op gewezen dat de internationale normen niet noodzakelijk minimumnormen vaststellen⁶³. Het is derhalve niet uitgesloten dat op het internationale niveau de betrokken materie uitputtend geregeld wordt, wat elke bevoegdheid om «verder te gaan» ontslegt aan zowel het gewestelijke als het nationale niveau. Daarom lijkt het aangewezen om samen met het Arbitragehof te stellen dat er «drie bevoegdheidsniveaus (bestaan): het Europees niveau, het nationale niveau en het gewestelijke niveau; het laatstgenoemde kan verder gaan dan de andere, wanneer deze minimumnormen hebben vastgesteld»⁶⁴. De Gewesten beschikken derhalve niet over de bevoegdheid om «verder te gaan» wanneer op het internationale niveau maximumnormen zijn vastgesteld⁶⁵.

Behoudens deze normerende bevoegdheid van de Gewesten om «verder te gaan» dan de internationale normen, werd tijdens de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet niet gehandeld over de verhouding tussen de drie onderscheiden niveaus. Toch dient de vraag te worden gesteld welk niveau, het gewestelijke dan wel het nationale, de bevoegdheid heeft om deze internationale normen uit te voeren. Immers, internationale normen hebben niet altijd een *self-executing* karakter en behoeven in dat geval te worden uitgevoerd. Bovendien worden op het internationale niveau inzake leefmilieu niet alleen technische normen vastgesteld; ook andere aspecten eigen aan het leefmilieubeleid, zoals vergunningstelsels, controlemechanismen e.d. worden meer dan eens internationaal bepaald.

Hierboven werd eraan herinnerd dat de Raad van State bij de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet van oordeel was dat «De gewesten zouden (...) bevoegd zijn om te voorzien (...) in de uitvoering van de internationale (...) normen»⁶⁶. Aangezien de Raad van State hier geen enkel

⁵⁵ R.v.St., advies, 14 mei 1984, *Doc. Parl.*, Cons. Rég. Wall., 1983-1984, nr. 113/1, 38.

⁵⁶ R.v.St., advies L.14.590/1, 31 maart 1982, *Parl. St.*, Senaat, 1981-1982, nr. 278/1, 8.

⁵⁷ *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/1, 14.

⁵⁸ R.v.St., advies, 9 november 1983, *Parl. St.*, Kamer, 1981-1982, nr. 308/2, 5. Op dit punt diende het Arbitragehof geen uitspraak te doen.

⁵⁹ *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/1, 14.

⁶⁰ R.v.St., advies L.13.395/VR, 26 juli 1979, *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 261/1, bijlage II, 14.

⁶¹ *Parl. St.*, Kamer, 1979-1980, nr. 627/10, 83.

⁶² *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/2, 159.

⁶³ *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/1, 14.

⁶⁴ Voor de vragen die de zinsnede oproept voor de verhouding tussen nationale en gewestelijke overheden, zie *supra* afdeling I, D, 1.

⁶⁵ LAVRYSEN, L., *l.c.*, 18; MARESCAU, M., «De gewestvorming en het Europees recht», in *De grondwettelijke bevoegdheidsverdeling inzake leefmilieu*, BOCKEN, H. (ed.), Brussel, Story-Scientia, 1986, (161), 173.

⁶⁶ R.v.St., advies L.13.395/VR, 26 juli 1979, *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 261/1, bijlage II, 14.

voorbehoud maakt i.v.m. enige bevoegdheid voor het nationale niveau, zou hieruit kunnen worden afgeleid dat hij van oordeel was dat de Gewesten exclusief bevoegd zijn inzake de uitvoering van de internationale normen.

Naar aanleiding van zijn advies over het ontwerp dat uiteindelijk het decreet van 7 oktober 1985 «*sur la protection des eaux de surface contre la pollution*» zou worden, neemt de Raad van State deze indruk weg. In dat advies stelde de Raad van State dat «*il apparaît assez clairement que le législateur, en réservant au pouvoir national la compétence d'établir les normes générales et sectorielles, à l'article 6, § 1er, II, 1°, de la loi spéciale de réformes institutionnelles du 8 août 1980, a notamment voulu permettre à l'Etat d'insérer dans l'ordre juridique interne belge toutes les dispositions nécessaires pour que cet ordre juridique soit conforme aux directives de la Communauté Economique Européenne ou aux autres dispositions du droit international ou du droit communautaire s'imposant à la Belgique*»⁶⁷. Toch is dat geen exclusieve nationale bevoegdheid. In hetzelfde advies zegt de Raad van State immers dat «*on peut cependant penser que certaines mesures nécessaires pour l'exécution des obligations internationales de la Belgique en matière de protection des eaux de surface contre la pollution devront être prises par les Régions*»⁶⁸. De Raad van State is derhalve van oordeel dat zowel de nationale overheid als de Gewesten bevoegd zijn om internationaalrechtelijke verplichtingen die op België rusten, uit te voeren.

De vraag die hierbij rijst, is hoe de bevoegdheden tussen de nationale overheid en de Gewesten verdeeld zijn inzake de uitvoering van de internationale verplichtingen van België. Het hierboven vermelde advies van de Raad van State is op dat vlak niet erg duidelijk en kan dan ook tot interpretaties aanleiding geven die niet conform zijn met de door de bijz. wet ingestelde bevoegdheidsverdeling. Aldus werd door M. Maresceau geschreven dat de nationale overheid steeds bevoegd is om de noodzakelijke maatregelen te nemen om aan de internationale verplichtingen te voldoen; zolang de nationale overheid van deze bevoegdheid geen gebruik heeft gemaakt, kunnen de Gewesten tot de uitvoering van de internationale verplichtingen overgaan; indien de nationale overheid ter zake wel is opgetreden en aldus een nationale of sectoriële norm heeft ingesteld, zijn de Gewesten alleen bevoegd, op voorwaarden dat het internationale recht dit toelaat, om verder te gaan⁶⁹.

Deze stelling zou erop neerkomen dat het internationale recht de bevoegdheidsverdeling binnen België zou kunnen wijzigen. Immers, zodra er een internationaalrechtelijke verplichting op België rust, zou de nationale overheid een allesomvattende bevoegdheid hebben die niet beperkt is tot het opleggen van wettelijke algemene en sectoriële normen in de zin van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet. De internrechtelijke bevoegdheidsverdeling, zoals inzake leefmilieu vastge-

legd door art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet, zou in dat geval niet meer relevant zijn. Een dergelijke stelling lijkt onaanvaardbaar: wat de uitvoering van internationale verplichtingen betreft, is uitsluitend de internrechtelijke bevoegdheidsverdeling relevant⁷⁰. Dat laatste werd trouwens erkend door de Raad van State in zijn advies over een ontwerp van wet «houdende reglementering van de invoer, de uitvoer en de doorvoer van afvalstoffen»⁷¹. In dat advies stelde de Raad van State uitdrukkelijk dat het interne recht bepaalt welk niveau bevoegd is voor de uitvoering van Europese richtlijnen. Deze stelling is niet alleen beperkt tot de bevoegdheidsverdeling inzake afvalstoffen, maar geldt voor de bevoegdheidsverdeling inzake alle aangelegenheden in het algemeen en inzake de bescherming van het leefmilieu in het bijzonder. Inderdaad, bij nader toezien blijkt dat de Raad van State in zijn advies inzake het ontwerp dat het decreet van 7 oktober 1985 «*sur la protection des eaux de surface contre la pollution*» zou worden, een toepassing maakt van deze stelling zonder er expliciet naar te verwijzen. Immers, de Raad van State wijst erop dat sommige Europese richtlijnen zich niet beperken tot het vaststellen van kwaliteitsnormen, maar ook bepaalde controlemechanismen aanduiden omdat deze onontbeerlijk zijn voor de naleving van de kwaliteitsnormen. Indien de nationale overheid dergelijke richtlijnen wil uitvoeren, blijft hij binnen zijn bevoegdheidssfeer als hij niet alleen de kwaliteitsnormen, maar ook de controlemechanismen in Belgisch recht omzet⁷². Hierdoor schendt de nationale overheid de bevoegdheidsverdeling niet; de Gewesten behouden hun bevoegdheid om de diensten en laboratoria belast met de controle evenals de werking ervan aan te wijzen en om driejarenprogramma's tot vermindering van de oppervlaktewaterverontreiniging op te stellen⁷³. Ook in zijn advies over een ontwerp van wet «betreffende de algemene en sectoriële immissienormen inzake de bescherming van de oppervlaktewateren»⁷⁴ lijkt de Raad van State hetzelfde standpunt in te nemen. Inzake dit wetsontwerp dat tot doel heeft de Koning op te dragen bepaalde Europese richtlijnen gedeeltelijk uit te voeren, oordeelde de Raad van State dat de wetgever aan de Koning enkel bevoegdheden kan overdragen die tot de bevoegdheid van de nationale overheid zijn blijven behoren; daarvoor had de Raad van State er eerst op gewezen dat inzake de bescherming van het leefmilieu de normeringsbevoegdheid, op grond van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet, verdeeld is tussen de nationale overheid en de gewestelijke overheid.

III. FISCALITEIT⁷⁵

A. De gewestelijke fiscaliteit

De artt. 110, § 1, en 113 Gw. vormen de grondwettelijke

⁷⁰ JADOT, B., *l.c.*, 107; LEJEUNE, Y., «Rapport Belge au colloque 'Les Etats fédéraux dans les relations internationales'», *R.B.D.I.*, 1983 (48), 57-58.

⁷¹ R.v.St., advies, 14 april 1983, *Parl. St.*, Senaat, 1982-1983, nr. 552/1, 9-10.

⁷² R.v.St., advies L.15.275/9, 28 november 1983, *Doc. Parl.*, Cons. Rég. Wall., 1983-1984, nr. 107/1, 57.

⁷³ *Ibidem*, 57 en 80.

⁷⁴ R.v.St., advies L.14.590/1, 31 maart 1982, *Parl. St.*, Senaat, 1981-1982, nr. 278/1, 8.

⁷⁵ In dit hoofdstuk wordt slechts een korte toelichting gegeven

⁶⁷ R.v.St., advies L.15.275/9, 28 november 1983, *Doc. Parl.*, Cons. Rég. Wall., 1983-1984, nr. 107/1, 57 en 79. Zie ook: R.v.St., advies, 14 mei 1984, *Doc. Parl.*, Cons. Rég. Wall., 1983-1984, nr. 113/1, 30-31.

⁶⁸ R.v.St., advies L.15.275/9, 29 november 1983, *Doc. Parl.*, Cons. Rég. Wall., 1983-1984, nr. 107/1, 80. Zie ook R.v.St., advies, 14 mei 1984, *Doc. Parl.*, Cons. Rég. Wall., 1983-1984, nr. 113/1, 61.

⁶⁹ MARESCAU, M., *l.c.*, 173.

basis van de fiscale bevoegdheid van de Gewesten⁷⁶. Het Arbitragehof behandelt evenwel uitsluitend de fiscale bevoegdheid van de Gewesten gebaseerd op art. 110, § 2, Gw. Immers, de door art. 32 decreet 7 oktober 1985 «*sur la protection des eaux de surface contre la pollution*» ingestelde belasting, de zgn. Waalse waterbelasting, wordt door het Arbitragehof niet getypeerd als een retributie omdat zij geen verband heeft met een prestatie waarvan zij de vergoeding zou zijn en niet de vergoeding van een dienst vanwege het Gewest is. Het Arbitragehof had geen behoefte aan een meer uitgewerkte definitie van het begrip «retributie»⁷⁷ omdat er helemaal geen prestatie is vanwege het Waalse Gewest gericht op het bevorderen of vergemakkelijken van het exporteren van water naar Vlaanderen en Brussel; de opbrengst uit deze belasting dient ter financiering van de maatregelen tegen de verontreiniging van het oppervlaktewater welke duidelijk niets te maken hebben met de export van water. Aangezien de Waalse waterbelasting geen retributie is, diende het Arbitragehof zich niet verder uit te spreken over art. 112 Gw.

Het Arbitragehof onderscheidt twee soorten fiscale bevoegdheden van de Gewesten, nl. de eigen fiscale bevoegdheid die rechtstreeks op art. 110, § 2, Gw. is gebaseerd, en de bijkomende beperkte fiscale bevoegdheid die via de artt. 12-16 van de gewone wet van 9 augustus 1980 tot hervorming der instellingen (B.S., 15 augustus 1980)⁷⁸ onrechtstreeks op art. 110, § 2, Gw. is gevestigd. Aldus erkent het Arbitragehof dat de gew. wet de fiscaliteit van de Gewesten niet uitputtend regelt.

Deze bijkomende beperkte fiscale bevoegdheid van de Gewesten heeft betrekking op de zgn. ristorneerbare belastingen. Deze belastingen, waarvan een deel of het geheel kan worden geristorneerd, zijn opgesomd in art. 10 gew. wet; zij zijn het kijk- en luistergeld, de verkeersbelasting op de autovoertuigen, de belasting op de spelen en weddenscappen, de belasting op de automatische ontspanningstoestellen, de onroerende voorheffing, de openingsbelasting op de slijterijen van gegiste dranken en het registratierecht op de overdrachten van onroerende goederen, evenals de personenbelasting; laatstgenoemde belasting kan evenwel slechts gedeeltelijk worden geristorneerd. Het Arbitra-

gehof constateert dat deze lijst exhaustief is. Van geen andere dan de opgesomde belastingen kan de opbrengst worden geristorneerd. Deze lijst is exhaustief, althans volgens het Arbitragehof, in de huidige stand van de wetgeving. Alleen door een wetwijziging kunnen derhalve meer of minder belastingen voor ristornering in aanmerking komen. Er moet op worden gewezen dat het Arbitragehof voor deze stelling geen motivering geeft. Deze lijkt evenwel te moeten worden gezocht in art. 113 Gw. Op grond van dat artikel is immers een uitdrukkelijke wettelijke machtiging vereist opdat een door de nationale overheid ingestelde belasting kan worden geïnd ten behoeve van een andere instantie dan de nationale overheid zelf, *in casu* de Gemeenschappen en de Gewesten⁷⁹.

Zodra de opbrengst van deze ristorneerbare belastingen volledig geristorneerd is, vallen deze belastingen onder de bijkomende beperkte fiscaliteit van de Gemeenschappen en de Gewesten. Dat houdt, op grond van art. 13 gew. wet, in dat de Gemeenschappen en de Gewesten vanaf het begrotingsjaar dat volgt op dat waarin de betrokken ristorneerbare belasting volledig is geristorneerd, de aanslagvoet van elk van deze belastingen kunnen wijzigen en de belastbare materie, de heffingsgrondslag en de vrijstellingen kunnen wijzigen voor elk van die belastingen met uitzondering van de verkeersbelasting op de autovoertuigen en de belasting op de automatische ontspanningstoestellen.

Het Arbitragehof wijst erop dat er nog een tweede soort bijkomende beperkte fiscaliteit is toegekend aan de Gemeenschappen en de Gewesten. Zij bestaat in de mogelijkheid tot het heffen van opcentiemen of het toestaan van kortingen m.b.t. de ristorneerbare belastingen opgesomd in art. 10 gew. wet. Op andere belastingen ten behoeve van de nationale overheid mogen de Gemeenschappen en de Gewesten geen opcentiemen heffen of kortingen toestaan (art. 12 gew. wet).

Deze laatste bepaling zou kunnen worden beschouwd als overbodig. Ze geeft inzake opcentiemen en kortingen niets anders dan een toepassing van het algemene principe *non bis in idem*, volgens hetwelk de Gemeenschappen en de Gewesten geen belastingen mogen heffen t.a.v. materies die het voorwerp zijn van een nationale belasting. Hoewel dit principe, behoudens zijn toepassing in art. 12 § 2, gew. wet, nergens in de Grondwet of de wet geponoerd is, wordt het algemeen aanvaard⁸⁰. Ook het Arbitragehof heeft met

bij de aspecten inzake fiscaliteit die door het Arbitragehof in het arrest van 25 februari 1988 behandeld werden. Voor een ruimere benadering van de problematiek van de fiscaliteit van de Gewesten, zoals deze naar aanleiding van de Waalse waterbelasting werd opgeroepen, zie VANDERVEEREN, C., en VAN ROMPUY, P., «De Waalse waterbelasting: een bedreiging voor de economische monetaire unie?», *T.B.P.*, 1987, 467-482.

⁷⁶ Zij zijn eveneens de grondwettelijke basis van de fiscaliteit van de Gemeenschappen. Daarom wordt in wat volgt niet alleen over de fiscaliteit van de Gewesten, maar ook over die van de Gemeenschappen gehandeld, zoals trouwens ook het Arbitragehof in zijn arrest van 25 februari 1988 doet, niettegenstaande dat de Waalse waterbelasting door het Waalse Gewest werd ingesteld.

⁷⁷ Gewoonlijk wordt vereist dat de dienst rechtstreeks individualiseerbaar is en op min of meer vrijwillige wijze door de heffingsplichtige werd gevraagd. Zie PEETERS, B., «De begrippen belasting, last en retributie in de artikelen 110 en 113 van de Grondwet», *R.W.*, 1987-1988, (241), 244-247; VANDERVEEREN, C., en VAN ROMPUY, P., *l.c.*, 468.

⁷⁸ Hierna: gew. wet.

⁷⁹ PEETERS, B., *l.c.*, 243-244.

⁸⁰ *Parl. St.*, Kamer, 1979-1980, nr. 619/1, 7 en nr. 619/13, 20; *Parl. St.*, Senaat, 1979-80, nr. 504/2, 14 en 16; R.v.St., advies, 18 februari 1981, *Parl. St.*, VI. R., 1980-1981, nr. 131/1, 22; ALLEN, A., *Algemene inleiding tot het Belgisch publiek recht*, Brussel, Story-Scientia, 1986, 172; AMERIJCKX, F., «Eigen fiscaliteit van de Gemeenschappen en Gewesten», in *Réflexions offertes à Paul SIBILLE*, Bruxelles, Bruylant, 1981, (11), 29; DELOOF, E., «Kritisch onderzoek van de fiscaliteit van de gewesten en gemeenschappen», *T.B.P.*, 1982, (155), 157; DERSIN, A., «Souveraineté régionale et finances publiques», *Res Publica*, 1981, (213), 220; VAN BOL, J.M., «L'impôt et la redevance comme instruments des politiques régionales et communautaires. Le cas de la politique de l'environnement», *De grondwettelijke bevoegdheidsverdeling inzake leefmilieu*, BOCKEN, H. (ed.), Brussel, Story-Scientia, 1986, (197), 201; VAN BOL, J.-M., *Politique économique et pouvoir régional*, Louvain-la-Neuve, Ciaco, 1982, 116; VAN BOL, J.-M., «Les ressour-

deze stelling ingestemd en wijst er daarbij op dat in de gew. wet hierop uitdrukkelijk uitzonderingen zijn gemaakt. Ongetwijfeld bedoelt het Arbitragehof hier de bevoegdheid van de Gemeenschappen en de Gewesten tot het heffen van opcentiemen en het toestaan van kortingen t.a.v. de restoreerbare belastingen. Uit het feit dat het Arbitragehof oordeelt dat het principe *non bis in idem* «met uitzondering van wat te dien aanzien uitdrukkelijk bepaald is in de gewone wet van 9 augustus 1980», kan worden geleerd dat alleen de nationale wetgever kan afwijken van het principe *non bis in idem* en dat zulks een expliciete wetsbepaling vereist. M.a.w. alleen door een uitdrukkelijke wettelijke regeling kan de nationale overheid de Gemeenschappen en de Gewesten machtigen om van het principe *non bis in idem* af te wijken en alleen de nationale overheid kan zulk een machtiging bij wet geven.

Aangezien alleen t.a.v. de restoreerbare belastingen een dergelijke machtiging is gegeven, geldt de regel *non bis in idem* onverkort t.a.v. de eigen fiscaliteit van de Gemeenschappen en de Gewesten. Daartegenover staat dat de regel *non bis in idem* de nationale overheid niet bindt, tenzij uitdrukkelijk anders is bepaald⁸¹. Dat laatste lijkt niet het geval te zijn wat de fiscaliteit van de Gemeenschappen en de Gewesten betreft. De nationale overheid kan derhalve een belasting instellen op een materie die reeds het voorwerp uitmaakt van een belasting van de Gemeenschappen of de Gewesten. De vraag die hierbij rijst, is wat er gebeurt met de belasting ingesteld door de Gemeenschappen of de Gewesten. Deze zijn immers gebonden aan de regel *non bis in idem*, tenzij de nationale wetgever er expliciet anders over bepaalt. Het is evenwel niet denkbeeldig dat de nationale wetgever de Gemeenschappen en de Gewesten een dergelijke machtiging niet geeft. Gelet op het principe van de annaliteit ingesteld door art. 111 Gw. zou men in dat geval kunnen beweren dat de Gemeenschappen en de Gewesten hun belasting niet meer mogen goedkeuren in het jaar dat volgt op dat waarin de nationale overheid haar belasting heeft ingesteld.

Het lijkt evenwel correcter te zeggen dat de nationale wetgever door een belasting in te stellen op een materie die reeds door de Gemeenschappen of de Gewesten is belast, de gemeenschaps- of gewestelijke belasting opheft. Dat kan worden afgeleid uit art. 110, § 2, tweede lid, Gw., dat bepaalt dat de wet t.a.v. de belastingen van de Gemeenschappen en de Gewesten ingesteld overeenkomstig art. 110, § 2, tweede lid, Gw., de uitzonderingen bepaalt waarvan de noodzakelijkheid blijkt. Uit de parlementaire voorbereiding van dit artikel blijkt dat de grondwetgever hiermee bedoelde de suprematie van de fiscale wet op het fiscale decreet in te stellen⁸². Het Arbitragehof oordeelt dan ook

dat «de nationale wetgever vermag te bepalen welke belastingen door de Gemeenschap of een Gewest ingestelde belasting afschaffen of beperken, indien daartoe 'de noodzakelijkheid blijkt'».

De suprematie van de fiscale wet op het fiscale decreet is, zoals blijkt uit art. 110, § 2, tweede lid, Gw., aan de voorwaarde verbonden dat er van «noodzakelijkheid» moet worden blijk gegeven. Wat onder «noodzakelijkheid» moet worden begrepen, wordt door het Arbitragehof niet verduidelijkt. Uit de parlementaire voorbereiding zou kunnen worden afgeleid dat er sprake is van «noodzakelijkheid» indien de nationale overheid van haar bevoegdheid om uitzonderingen op de fiscaliteit van de Gemeenschappen en de Gewesten te bepalen gebruik maakt als een soort verdedigingsmechanisme om een eigen fiscale materie te behouden⁸³. Men kan zich de vraag stellen of er in de huidige stand van de staatshervorming ooit blijk van zo'n «noodzakelijkheid» kan worden gegeven als men voor ogen houdt dat, wat de belastingen van de nationale overheid, de Gemeenschappen en de Gewesten samen betreft, nagenoeg de totaliteit ervan nationale belastingen zijn, nl. al die belastingen zijn nationaal, met uitzondering van de volledig geristoreerde belastingen. Het ziet ernaar uit dat de regel *non bis in idem* een vorm «noodzakelijkheid» is in de zin van art. 110, § 2, tweede lid, Gw. Tijdens de parlementaire voorbereiding werd immers gesteld dat, wanneer een nationale belasting wordt ingesteld op een materie die reeds door een Gemeenschap of een Gewest is belast, de gemeenschaps- of gewestelijke belasting wordt opgeheven⁸⁴. Uit het hier onderzochte arrest van het Arbitragehof zou nog een andere vorm van «noodzakelijkheid» kunnen worden afgeleid. Er lijkt «noodzakelijkheid» te bestaan wanneer de Gemeenschappen en de Gewesten in de uitoefening van hun fiscale bevoegdheid afbreuk doen aan de begrenzing die inherent is aan de globale staatsopvatting, zoals die tot uiting komt in de grondwetsherziening van 1970 en 1980 en in de bijz. wet en de gew. wet. Deze staatsopvatting gaat, volgens het Arbitragehof, uit van het behoud van de economische en monetaire unie⁸⁵.

Uit het bovenstaande blijkt derhalve duidelijk dat het Arbitragehof aan art. 110, § 2, tweede lid, Gew. een interpretatie geeft conform de bedoeling van de grondwetgever van 1980 door op grond van dat artikel de suprematie van de fiscale wet op het fiscale decreet te erkennen. Het Arbitragehof is derhalve van oordeel dat aan art. 110, § 2, tweede lid, Gw. een andere betekenis moet worden gegeven

ces des communautés et des régions en 1982. Questions et réponses sur certains aspects financiers de la réforme de l'Etat», *A.P.(T)*, 1982, (32), 42; VANDERVEEREN, C., VAN ROMPUY, P., HEREMANS, D., en HEYLEN, E., *De economische en monetaire unie in de Belgische Staatshervorming*, in *Recht en Economie*, HEREMANS, D., en VAN DEN BERGH, R. (red.), 1987, 110 en 208.

⁸¹ TIBERGHIE, A., *Handboek voor Fiscaal Recht*, Brussel, C.E.D.-Samsom, 1981, 608.

⁸² *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 504/2, 13-14; *Parl. St.*, Kamer, 1979-1980, nr. 619/13, 10; SCHOLSEM, J.C., «L'impact de la réforme des institutions sur les finances publiques et la fiscali-

té», *Ann. Dr.*, 1981, (249), 260; VAN BOL, J.-M., *Politique économique et pouvoir régional*, o.c., 119; VAN BOL, J.-M., «Les ressources des communautés et des régions en 1982. Questions et réponses sur certains aspects financiers de la réforme de l'Etat», *l.c.*, 45; VANDERVEEREN, C., VAN ROMPUY, P., HEREMANS, D., en HEYLEN, E., o.c., 208.

⁸³ *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 10/8/4°, 4.

⁸⁴ *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 10/8/4°, 3 en 6; *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 504/2, 16 en 46. Dat zou evenwel moeten gepaard gaan met een voorafgaand overleg tussen de nationale overheid en de gemeenschap of het gewest, zie *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 504/2, 16; AMERIJCKX, F., *l.c.*, 28. Deze voorwaarde van voorafgaand overleg is evenwel in geen (grond)wetstekst opgenomen en is derhalve juridisch niet bestaande.

⁸⁵ *Infra*, hoofdstuk 4.

dan wat de grondwetgever van 1831 met deze bewoordingen inzake de provinciale en gemeentelijke fiscaliteit bedoelde⁸⁶.

B. De bevoegdheidsverdeling tussen nationale overheid, Gemeenschappen en Gewesten inzake gemeentelijke en provinciale fiscaliteit en inzake administratief toezicht.

Het Arbitragehof oordeelt dat aan de Gemeenschappen of de Gewesten geen enkele normatieve bevoegdheid is toegekend inzake de fiscaliteit van de provincies, de gemeenten en de agglomeraties en federaties van gemeenten. Inderdaad, art. 110, § 3, tweede en derde lid en § 4, tweede lid, Gw. behouden aan de nationale wetgever de bevoegdheid voor om op de fiscaliteit van de provincies, de gemeenten en de agglomeraties en federaties van gemeenten de uitzonderingen te bepalen waarvan de noodzakelijkheid blijkt en om de provinciale fiscaliteit geheel of gedeeltelijk af te schaffen.

Tevens wijst het Arbitragehof erop dat de Gemeenschappen en de Gewesten zich niet kunnen beroepen op de impliciete bevoegdheid hun toegekend door art. 10 bijz. wet om op het terrein van de door de Grondwet aan de wet voorbehouden bevoegdheden te treden. Dat wordt trouwens uitdrukkelijk bepaald in art. 19, § 1, bijz. wet.

De enige bevoegdheid die de Gewesten ter zake kunnen uitoefenen, is een van administratief toezicht op grond van art. 7 bijz. wet. Zonder evenwel de bevoegdheidsverdeling vervat in art. 7 bijz. wet op uitputtende wijze te bestuderen, dient te worden opgemerkt dat de bevoegdheid die de Gewesten ter zake hebben, niet onbelangrijk is t.a.v. de fiscaliteit van de provincies, de gemeenten en de agglomeraties en federaties van gemeenten.

Art. 7 bijz. wet maakt een onderscheid tussen het gewoon en het specifiek administratief toezicht. Het gewoon administratief toezicht omvat in het algemeen elke vorm van toezicht ingesteld door de Gemeentewet, de Provinciewet of de wet van 26 juli 1971 en inzonderheid het toezicht betreffende de begrotingen, de jaarrekeningen en de personeelsformaties. Inzake het gewoon administratief toezicht zijn de Gewesten bevoegd voor de uitoefening en de organisatie van de procedures ervan. Het gewoon administratief toezicht wordt derhalve uitgeoefend door de Executieve van het Gewest, tenzij het Gewest een andere toezichthoudende overheid aanwijst. Voor dit laatste dient het Gewest zich te baseren op zijn normatieve bevoegdheid tot organisatie van de procedures. Deze normatieve bevoegdheid omvat alle normen van de organieke wetten en reglementen die betrekking hebben op de aanwijzing van de toezichthoudende overheid en dus ook van de hun toegekende bevoegdheden, evenals de hele procedure tot uitoefening van dat toezicht, zoals bijvoorbeeld de termijnen, onderzoek en betekening van het beroep, de uitvoerbaarheid van de beslissing, motivering van de niet-goedkeuring, bekendmaking van de goedkeuringsbesluiten, enz.⁸⁷. De overige

normatieve aspecten van het gewoon administratief toezicht, nl. de aard van de handelingen onderworpen aan het administratief toezicht en de vorm en de grenzen van dat toezicht, ressorteren onder de bevoegdheid van de nationale overheid⁸⁸.

Wat het gewoon administratief toezicht betreft, kent art. 7, eerste lid, a, bijz. wet aan de Gewesten derhalve een belangrijke bevoegdheid toe t.a.v. de fiscaliteit van de provincies en de gemeenten⁸⁹. Immers, in de Gemeentewet (artt. 77 en 133) en de Provinciewet (artt. 86 en 87) wordt een ingrijpende vorm van administratief toezicht op de fiscaliteit van de gemeenten en de provincies georganiseerd. Het betreft hier de goedkeuring van de begrotingen van gemeenten en provincies en de ambtshalve inschrijving op de begrotingen van gemeenten en provincies (dit laatste is een vorm van vervangend optreden). De bevoegdheden die ter zake werden toegekend aan de Koning, worden thans, op grond van de artt. 7, eerste lid, a, en 83, §§ 2 en 3, bijz. wet, uitgeoefend door de Executieve van het Gewest (of de door haar gedelegeerde minister). De Gewesten oordeelden het evenwel nuttig om, gebruikmakend van hun normatieve bevoegdheid tot organisatie van de procedures van het gewoon administratief toezicht op basis van art. 7, eerste lid, a, bijz. wet, dit bij decreet te expliciteren⁹⁰.

Het hier bedoelde gewoon administratief toezicht, nl. de goedkeuring en de ambtshalve inschrijving, t.a.v. de provincies wordt derhalve uitsluitend uitgeoefend door de Executieve van het Gewest, aangezien de artt. 86 en 87 Provinciewet de Koning als toezichthoudende overheid aanwijzen. Aldus kan de Executieve weigeren haar goedkeuring te verlenen aan de artikelen op de begroting van de provincie die tot doel hebben een belasting in te stellen. Wanneer de goedkeuring geweigerd wordt, houden deze artikelen op de begroting op te bestaan en kan de betrokken belasting geen uitvoering krijgen. De Gewesten kunnen derhalve alleen preventief de invoering van een provinciale belasting verhinderen, nl. door hun goedkeuring te weigeren. Het Arbitragehof wijst er terecht op dat zulks niet de bevoegdheid impliceert om een bestaande provinciale belasting geheel of gedeeltelijk af te schaffen. M.a.w. zodra de provinciale be-

J., *Overzicht van het Belgisch Administratief Recht*, Brussel, Story-Scientia, 1986, 359-360.

⁸⁸ *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/1, 32; R.v.St., advies, 4 oktober 1982, B.S., 16 december 1982, 14702; MAST, A., ALÉN, A., en DUJARDIN, J., o.c., 358.

⁸⁹ Hierna wordt uitsluitend gehandeld over de provincies en de gemeenten. De agglomeraties en federaties van gemeenten worden derhalve buiten beschouwing gelaten. Wat de bevoegdheidsverdeling tussen nationale overheid en Gewesten betreft, heeft het trouwens geen praktisch nut ze te bespreken aangezien er in het Vlaamse en het Waalse Gewest geen agglomeraties of federaties van gemeenten zijn opgericht.

⁹⁰ Wat art. 87 Provinciewet betreft, zie decreet van het Waalse Gewest van 11 mei 1984 «*modifiant la loi provinciale en ce qui concerne l'exercice de la tutelle*»; wat art. 77 Gemeentewet betreft, zie decreet van het Waalse Gewest van 5 december 1984 «*modifiant la procédure et les délais prévus à l'article 77 de la loi communale*»; wat art. 133 Gemeentewet betreft, zie decreet van het Vlaamse Gewest van 25 juni 1985 houdende vaststelling, voor het Vlaamse Gewest, van regelen betreffende de organisatie van de procedure alsook de uitoefening van het administratief toezicht op de gemeenten.

⁸⁶ VANDERVEEREN, C., en VAN ROMPUY, P., l.c., 473-474.

⁸⁷ *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/1, 32-33. Zie ook CERXHE, E., «Les compétences des Régions en matière de tutelle», *Rev. rég. dr.*, 1984, (9), 13; MAST, A., ALÉN, A., en DUJARDIN,

lasting bestaat, wat de goedkeuring van de Gewestexecutieve veronderstelt, blijft de provinciale belasting bestaan tot dat ofwel de provinciale overheid zelf, ofwel de nationale wetgever, op grond van zijn door art. 110, § 3, derde lid, Gw. voorbehouden bevoegdheid, ze afschaft. Aangezien het hier een door de Grondwet aan de nationale wet voorbehouden bevoegdheid betreft, kunnen de Gewesten zich niet beroepen op hun impliciete bevoegdheden van art. 10 bijz. wet.; art. 19, § 1, bijz. wet verzet zich hiertegen, zoals trouwens is opgemerkt door het Arbitragehof.

I.v.m. de gemeentelijke fiscaliteit is de situatie evenwel complexer. Het Arbitragehof oordeelt dat de bevoegdheid om belastingen die door een ondergeschikt bestuur werden ingesteld, af te schaffen een aan de wet voorbehouden bevoegdheid is. Uit het geheel van de tekst blijkt dat het Arbitragehof onder het begrip «ondergeschikt bestuur» de provincies, de gemeenten en de agglomeraties en federaties van gemeenten bedoelt. Terwijl het t.a.v. de provincies duidelijk is dat deze bevoegdheid aan de wet is voorbehouden, is dat niet zo duidelijk t.a.v. de gemeenten. Inzake de provinciale fiscaliteit bepaalt art. 110, § 3, derde lid, Gw. immers uitdrukkelijk dat de wet de provinciale belastingen geheel of gedeeltelijk kan afschaffen. T.a.v. de gemeenten bevat de Grondwet geen dergelijke bepaling. Art. 110, § 4, tweede lid, Gw. bepaalt alleen dat de wet t.a.v. de gemeentelijke belastingen de uitzonderingen bepaalt waarvan de noodzakelijkheid blijkt. Dat artikel moet een andere betekenis hebben dan het aan de wet voorbehouden van de bevoegdheid tot afschaffing van de gemeentelijke belastingen. Immers, art. 110, § 3, tweede lid, Gw. bepaalt hetzelfde t.a.v. de provinciale fiscaliteit. Dat artikel bleek in de ogen van de grondwetgever niet voldoende om aan de wet de bevoegdheid tot afschaffing van provinciale belastingen toe te kennen. Daarom werd aan art. 110, § 3, Gw. een derde lid toegevoegd waardoor deze bevoegdheid expliciet aan de wet werd voorbehouden. Om deze reden dient aan art. 110, § 4, tweede lid, Gw., evenals aan art. 110, § 3, tweede lid, Gw. de betekenis te worden gegeven dat aan de nationale wetgever de bevoegdheid wordt voorbehouden om af te wijken van de regel volgens welke het heffen van een belasting de instemming van de gemeenteraad of van de provincieraad naar gelang van het geval vereist. Dat is immers de bedoeling van de grondwetgever achter de bepaling van art. 110, §§ 3, tweede lid, en 4, tweede lid, Gw.⁹¹ Het omvat derhalve niet de bevoegdheid van de nationale wetgever om de belastingen van de ondergeschikte besturen af te schaffen.

Het Arbitragehof lijkt hieraan voorbij te gaan aangezien het deze afschaffingsbevoegdheid toekent t.a.v. de belastingen van alle ondergeschikte besturen. Het ziet ernaar uit dat het Arbitragehof aan art. 110, §§ 3, tweede lid, en 4, tweede lid, Gw. dezelfde betekenis geeft als aan art. 110, § 2, tweede lid, Gw. Op het eerste gezicht lijkt dat correct te zijn aangezien deze drie bepalingen in dezelfde bewoordingen zijn gesteld. Uit de parlementaire voorbereiding van art. 110 Gw. blijkt evenwel dat deze nochtans identieke

bewoordingen niet dezelfde betekenis hebben. Art. 110, § 2, tweede lid, Gw. beoogt de suprematie van de fiscale wet t.o.v. het fiscale decreet in te stellen⁹². Het was duidelijk de bedoeling van de grondwetgever van 1980 om aan de nationale wetgever de bevoegdheid toe te kennen te bepalen welke belastingen door de Gemeenschappen en de Gewesten niet mogen worden geheven, evenals de bevoegdheid een door een Gemeenschap of een Gewest ingestelde belasting af te schaffen of te beperken, zoals trouwens door het Arbitragehof erkend wordt. Wat de fiscaliteit van de gemeenten daarentegen betreft, wou de grondwetgever niets wijzigen⁹³. Derhalve bleef art. 110, § 4, tweede lid, Gw. uiting geven aan wat de grondwetgever van 1831 met deze bepaling bedoelde, nl. dat alleen de wet kan afwijken van de regel dat de goedkeuring van de gemeenteraad vereist is voor het instellen van de gemeentelijke belastingen. Ook art. 110, § 3, tweede lid, Gw. heeft deze oorspronkelijke betekenis behouden t.a.v. de provinciale fiscaliteit; anders lijkt de toevoeging van een derde lid in dat artikel moeilijk verklaarbaar.

Er moet evenwel erkend worden dat art. 110, § 4, tweede lid, Gw. de bevoegdheid van de nationale wetgever inzake de gemeentelijke fiscaliteit niet volledig uitput. De gemeentelijke fiscaliteit is immers een toepassing van het algemene principe van de gemeentelijke autonomie, gegarandeerd door de artt. 31 en 108 Gw.; het geeft uiting aan de fiscale autonomie van de gemeenten. Door art. 108 Gw. wordt evenwel aan de nationale wet de bevoegdheid voorbehouden tot afgrenzing van de gemeentelijke autonomie, inclusief hun fiscale autonomie. Aldus kan de nationale wetgever beperkingen stellen op de fiscale autonomie van de gemeenten, nl. door te bepalen waar het gemeentelijk belang eindigt en het algemeen belang begint⁹⁴. In het licht hiervan lijkt de nationale wetgever bevoegd om te bepalen welke belastingen door de gemeenten niet mogen worden geheven; bovendien lijkt hij bevoegd om gemeentelijke belastingen af te schaffen en te beperken. Voorwaarde hiervoor is dat het algemeen belang zulks vereist, terwijl t.a.v. de Gemeenschappen en de Gewesten «de noodzakelijkheid» daartoe moet blijken.

Het zou derhalve best mogelijk zijn dat het Arbitragehof zich op de door art. 108 Gw. aan de nationale wetgever voorbehouden bevoegdheid baseert om hem de bevoegdheid toe te kennen om gemeentelijke belastingen af te schaffen. Het Arbitragehof zou ook wat de provinciale fiscaliteit op art. 108 Gw. kunnen steunen wat de bevoegdheid van de nationale wetgever tot afschaffing van de provinciale belastingen betreft; art. 108 Gw. kent immers aan de nationale wetgever dezelfde bevoegdheid toe t.a.v. de provinciale autonomie, gegarandeerd door de artt. 31 en 108 Gw., als t.a.v. de gemeentelijke autonomie. Dat lijkt best mogelijk aangezien het Arbitragehof de rechtsgrond niet aanduidt waarop de betrokken bevoegdheid van de nationale wetgever berust. Uit het geheel van het arrest moet evenwel deze mogelijkheid worden verworpen. Immers, in

⁹¹ R.v.St., advies, 4 oktober 1982, *B.S.*, 16 december 1982, 14696-14697; AMERIJCKX, F., *l.c.*, 25-27; VAN DE VELDE, E., «De financiering van gewesten en gemeenschappen. Deodeloze steen des aanstoots», *R.W.*, 1982-1983, (2577), 2597.

⁹² Zie VANDERVEEREN, C., en VAN ROMPUY, P., *l.c.*, 473-474.

⁹³ *Parl. St.*, Senaat, B.Z., nr. 10/8/4°, 2.

⁹⁴ Zie MAST, A., «De specifieke inhoud van het gemeentelijk belang», *T.B.P.*, 1967, 344-352; MAST, A., ALEN, A., en DUJARDIN, J., *o.c.*, 335-341 en 374-375.

de overweging waarin het Arbitragehof de hier bedoelde bevoegdheid van de nationale wetgever behandelt, wordt art. 110, §§ 3 en 4, Gw. geciteerd, terwijl er geen enkele verwijzing is naar art. 108 Gw. Hieruit kan niet anders worden afgeleid dan dat het Arbitragehof op art. 110, §§ 3 en 4, Gw. en niet op art. 108 Gw. steunt.

Niet alleen wat de bevoegdheid van de nationale overheid betreft, maar ook wat de bevoegdheid van de Gewesten inzake het gewoon administratief toezicht op de gemeentelijke fiscaliteit betreft, is de situatie complexer dan die t.a.v. de provinciale fiscaliteit. Op grond van art. 77 Gemeentewet is het de bestendige deputatie van de provincieraad wier goedkeuring over de begroting van de gemeenten vereist is⁹⁵. Tegen de beslissing van de bestendige deputatie kan door de provinciegouverneur beroep bij de Gewestexecutieve worden aangetekend, overeenkomstig art. 77 Gemeentewet⁹⁶. Op het eerste gezicht lijkt de Gewestexecutieve afhankelijk te zijn van de beslissing van de provinciegouverneur om beroep tegen de beslissing van de bestendige deputatie aan te tekenen. Bij nader toezien is dat evenwel niet het geval. De provinciegouverneur is immers een politiek ambtenaar die zich, op grond van art. 94 bijz. wet, naar de instructies van de Gewestexecutieve moet richten wanneer hij optreedt in aangelegenheden waarvoor het Gewest bevoegd is⁹⁷. Aangezien het Gewest inzake het gewoon administratief toezicht op grond van art. 7, eerste lid, a, bijz. wet bevoegd is, dient de provinciegouverneur, indien de Gewestexecutieve hem deze instructie geeft, het beroep bedoeld in art. 77 Gemeentewet in te stellen. Hieruit blijkt dat, hoewel slechts een beroep bij de Gewestexecutieve is georganiseerd, de Executieve uiteindelijk zelf beslist of een gemeentelijke belasting al dan niet wordt goedgekeurd.

Art. 7 bijz. wet handelt niet alleen over het gewoon administratief toezicht, maar ook over het specifiek administratief toezicht. Het specifiek administratief toezicht omvat iedere vorm van toezicht, ingesteld bij decreet of een

andere wet dan de Provinciewet, de Gemeentewet en de wet van 26 juli 1971⁹⁸. Om te bepalen of de nationale overheid dan wel de Gewesten of de Gemeenschappen bevoegd zijn, dient men na te gaan of de handelingen waarop een specifiek administratief toezicht wordt ingesteld, betrekking hebben op een aangelegenheid waarvoor respectievelijk de nationale overheid, de Gewesten of de Gemeenschappen bevoegd zijn. Indien het gaat over een aangelegenheid die onder de bevoegdheid van de nationale overheid of de Gemeenschappen ressorteert, hebben de Gewesten geen bevoegdheid inzake van het specifiek administratief toezicht, tenzij zij als toezichthoudende overheid door de nationale overheid, respectievelijk de Gemeenschappen worden aangewezen. Uit de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet blijkt dat voor de aangelegenheden waarvoor de Gewesten bevoegd zijn, de bevoegdheid van de Gewesten inzake het specifiek administratief toezicht verder reikt dan alleen de organisatie van de procedures en de uitoefening ervan; ter zake zouden de Gewesten integraal bevoegd zijn, nl. voor de uitoefening en de organisatie ervan⁹⁹. Nochtans worden volgens de letter van art. 7, eerste lid, b, bijz. wet alleen de organisatie van de procedure (wat beperkter is dan de organisatie) en de uitoefening van het specifiek administratief toezicht op aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de Gewesten ressorteren, aan de Gewesten toevertrouwd. In zijn arrest van 30 juni 1987 lijkt het Arbitragehof zich te houden aan de letter van de wet¹⁰⁰. Het Arbitragehof oordeelt daar immers dat «Artikel 7 (bijz. wet) (...) aan het Gewest dezelfde bevoegdheid (als die i.v.m. het gewoon administratief toezicht) toekent) om de procedures te organiseren en het toezicht uit te oefenen voor de 'andere handelingen'», rekening houdend met de bevoegdheid van de nationale overheid en de Gemeenschappen.

De bevoegdheidsverdeling inzake het specifiek administratief toezicht lijkt derhalve afhankelijk te zijn van twee criteria. Allereerst moet het gaan om een specifiek administratief toezicht. Daarenboven moet gekeken worden onder welke aangelegenheid de handeling ressorteert waarop het specifiek administratief toezicht is ingesteld¹⁰¹. Volgens het Arbitragehof is daarbij vereist dat voor de regeling van deze aangelegenheden bepaalde opdrachten aan ondergeschikte besturen zijn toevertrouwd door het overheidsniveau (nationale overheid, Gemeenschappen, Gewesten) dat voor deze aangelegenheid bevoegd is. Bovendien dienen de handelingen van de ondergeschikte besturen waarop een specifiek administratief toezicht wordt georganiseerd, duidelijk bepaald te zijn¹⁰².

De vraag hierbij is wat er dient te gebeuren wanneer de wet- of decreetgever het specifiek administratief toezicht niet volledig organiseert. In zijn arrest van 30 juni 1987 oordeelde het Arbitragehof dat, in geval van zo'n verzuim, de bevoegde overheid zijn bevoegdheid niet op rechtsgeldig-

⁹⁵ Wat de ambtshalve inschrijving op de begroting van de gemeenten betreft, is er op het vlak van de fiscaliteit, nl. het heffen van opcentiemen, door art. 133 Gemeentewet steeds een tussenkomst van de Executieve van het Gewest vereist, hetzij, naar gelang van het geval, in de vorm van een goedkeuring, hetzij in de vorm van eigenhandig optreden. Het probleem dat hierna i.v.m. art. 77 Gemeentewet behandeld wordt, doet zich derhalve niet voor i.v.m. art. 133 Gemeentewet: er is steeds een decisieve tussenkomst vanwege de Executieve van het Gewest vereist door art. 133 Gemeentewet.

⁹⁶ Wat het Waalse Gewest betreft, is er een nieuwe regeling ter zake ingesteld door het decreet van het Waalse Gewest van 5 december 1984 «*modifiant la procédure et les délais prévus à l'article 77 de la loi communale*». Door dat decreet wordt het beroep van de provinciegouverneur bij de Waalse Gewestexecutieve, oorspronkelijk ingericht door art. 77 Gemeentewet, beperkt tot de gevallen waarin de bestendige deputatie haar goedkeuring verleent aan de begroting van de gemeenten; in de gevallen waarin de bestendige deputatie haar goedkeuring weigert, kan het beroep niet door de provinciegouverneur, maar alleen door de betrokken gemeente ingesteld worden. Zoals zal blijken, heeft de Waalse Gewestraad hierdoor de bevoegdheid van zijn Executieve inzake de uitoefening van het gewoon administratief toezicht beperkt. Immers, de Executieve kan geen instructies geven die de gemeenten binden.

⁹⁷ MAST, A., ALLEN, A., en DUJARDIN, J., o.c., 321.

⁹⁸ Parl. St., Senaat, nr. 434/1, 32-33.

⁹⁹ Parl. St., Kamer, 1979-1980, nr. 627/10, 80; CEREXHE, E., l.c., 14; MAST, A., ALLEN, A., en DUJARDIN, J., o.c., 359.

¹⁰⁰ Arbitragehof, 30 juni 1987, R.W., 1987-1988, 878.

¹⁰¹ CEREXHE, E., l.c., 16 en de daar geciteerde arresten van de Raad van State.

¹⁰² Arbitragehof, 30 juni 1987, B.S., 1987-1988, 878.

ge wijze uitoefent¹⁰³. Deze stelling betreft evenwel de vraag of een delegatie van bevoegdheid tot organisatie van het specifiek administratief toezicht naar de Regering of de Executieve conform is met art. 7 bijz. wet *in*cto art. 108, derde lid, Gw. Het Arbitragehof is, evenals de Raad van State¹⁰⁴, van oordeel dat het specifiek administratief toezicht dient te worden georganiseerd door een wet of een decreet, naargelang de nationale overheid dan wel de Gemeenschappen of de Gewesten bevoegd zijn. Een delegatie van de bevoegdheid tot organisatie van het administratief toezicht naar de Regering, respectievelijk de Gemeenschaps- of Gewestexecutieve toe is derhalve ongrondwettig gelet op art. 7 bijz. wet *in*cto art. 108, derde lid, Gw.

De vraag die ontstaat wanneer het specifiek administratief toezicht niet volledig is georganiseerd, is ongetwijfeld vrij eenvoudig te beantwoorden: zolang niet in een volledige organisatie van een specifieke administratief toezicht, welke de bepaling van de handelingen waarop het toezicht slaat, van het procédé van toezicht, van de toezichthoudende overheid en van de wezensbestanddelen van de procedures omvat¹⁰⁵, kan het toezicht niet worden uitgeoefend. Dat wordt erkend door de Raad van State in zijn advies over het ontwerp dat het koninklijk besluit nr. 208 «tot oprichting van een Hulpfonds voor financieel herstel van de gemeenten» is geworden¹⁰⁶. De Raad van State voegt daar aan toe dat, wanneer de nationale overheid (en men kan dit ongetwijfeld ook uitbreiden tot de Gemeenschappen) verzuimt in de volledige organisatie van de procedure van een specifiek administratief toezicht te voorzien, «mag worden aangenomen dat de Gewestraden bevoegd zullen zijn om er binnen de grenzen van artikel 7, eerste lid, b, van de bijzondere wet in te voorzien en om de overheden die het toezicht zullen uitoefenen, aan te wijzen»¹⁰⁷. Volgens de Raad van State zouden de Gewestraden derhalve bevoegd zijn voor de organisatie van de procedure, maar niet voor de uitoefening van het specifiek administratief toezicht op handelingen die betrekking hebben op de aangelegenheden waarvoor de nationale overheid of de Gemeenschappen bevoegd zijn. Het is evenwel ten eerste de vraag of deze interpretatie binnen de grenzen van art. 7, eerste lid, b, bijz. wet valt. Men zou kunnen beweren dat dit de bedoeling van de bijzondere wetgever van 1980 is. Immers, de beperking van de bevoegdheid van de Gewesten inzake het specifiek administratief toezicht tot de organisatie van de procedure en de uitoefening ervan door art. 7, eerste lid, b, bijz. wet moet immers zinvol zijn. Als men de bijzondere wetgever van 1980 volgt in zijn bedoeling om de volledige bevoegdheid tot organisatie van het specifiek administratief toezicht wat de handelingen betreft die betrekking hebben op aangelegenheden waarvoor de Gewesten bevoegd zijn, toe te kennen, kan deze beperking van art. 7, eerste lid, b, bijz. wet alleen zinvol zijn als men ze toepast op het specifiek administratief toezicht dat onder de bevoegdheid van de nationale overheid of van de Gemeenschappen ressorteert.

Men moet dan wel consequent zijn door deze beperking integraal toe te passen inzake het specifiek administratief toezicht, nl. door de Gewesten niet alleen inzake de organisatie van de procedure, maar ook inzake de uitoefening ervan bevoegd te achten. De Raad van State lijkt deze consequentie niet te aanvaarden aangezien hij de Gewesten ter zake niet bevoegd acht wat de uitoefening betreft.

Als men voorbijgaat aan de bedoeling van de bijzondere wetgever van 1980 en, zoals het Arbitragehof, zich uitsluitend richt naar de letter van de tekst van art. 7 bijz. wet, kan men de mening van de Raad van State niet delen. In dat geval kunnen de Gewesten geen enkele bevoegdheid hebben inzake het specifiek administratief toezicht dat valt onder de bevoegdheid van de nationale overheid of van de Gemeenschappen. De beperking van de bevoegdheid van de Gewesten tot de organisatie van de procedure en de uitoefening van het specifiek administratief toezicht door art. 7, eerste lid, b, bijz. wet verliest dan toch niet zijn zin: deze beperking slaat dan immers op het specifiek administratief toezicht wat betreft de handelingen die betrekking hebben op aangelegenheden waarvoor niet de nationale overheid of de Gemeenschappen, maar wel de Gewesten bevoegd zijn.

Uit het laatstgenoemde advies van de Raad van State, in samenhang met zijn advies over het ontwerp dat het koninklijk besluit nr. 110 «waarbij het begrotingsgewicht wordt opgelegd aan de provincies, de gemeenten en de agglomeraties en federaties van gemeenten»¹⁰⁸, blijkt dat de Raad van State het begrip «specifiek administratief toezicht» niet op formalistische wijze interpreteert. Hierboven werd het specifiek administratief toezicht omschreven als ieder toezicht ingesteld bij decreet of een andere wet dan de Provinciewet, de Gemeentewet en de wet van 26 juli 1971. Men zou dat formalistisch kunnen interpreteren in deze zin dat elke vorm van toezicht die niet formeel in één van deze drie wetten wordt ingeschreven, een vorm van specifiek administratief toezicht uitmaakt; m.a.w. alleen wanneer de nationale overheid een nieuwe vorm van toezicht in één van deze drie wetten inschrijft, zou men te maken hebben met een vorm van gewoon administratief toezicht. De Raad van State volgt deze formalistische interpretatie niet. Om te bepalen wanneer men met een gewoon dan wel met een specifiek administratief toezicht te maken heeft, lijkt de Raad van State twee criteria te hanteren, nl. de aard van de handeling onderworpen aan het toezicht en de vorm van het toezicht (bijvoorbeeld goedkeuring, schorsing, vernietiging, vervangend optreden). Indien het toezicht voor ten minste één van deze twee criteria verschilt van de verschillende soorten toezicht ingesteld door één van deze drie wetten, heeft men te maken met een vorm van specifiek administratief toezicht. Is het toezicht voor beide criteria identiek met een toezicht georganiseerd door één van deze drie wetten, dan heeft men te maken met gewoon administratief toezicht. Aldus is het toezicht op het evenwicht op de begrotingen van provincies en gemeenten ingesteld door art. 3 van het koninklijk besluit nr. 110 van 30 december 1982 «waarbij het begrotingsevenwicht wordt opgelegd aan de provincies, de gemeenten en de agglomeraties en federaties van gemeenten» een vorm van gewoon administratief toe-

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ R.v.St., advies L.15.129/2, 8 december 1982, *Doc. Parl.*, Cons. Comm. Franç., 1982-1983, nr. 115/1, bijlage 1.

¹⁰⁵ Arbitragehof, 30 juni 1987, *R.W.*, 1987-1988, 878.

¹⁰⁶ R.v.St., advies, 25 juli 1983, *B.S.*, 7 oktober 1983, 12478.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ R.v.St., advies 4 oktober 1982, *B.S.*, 16 december 1983, 14695.

zicht¹⁰⁹. Immers, de handeling waarop het toezicht wordt ingesteld, nl. de begroting, vormt reeds het voorwerp van het administratief toezicht georganiseerd door de Provinciewet en de Gemeentewet; ook de vorm, nl. het vervangend optreden, is reeds in deze wetten geregeld (cf. artt. 86 en 87 Provinciewet en artt. 77 en 133 Gemeentewet). Toch werd dat koninklijk besluit niet ingevoegd in de Provinciewet noch in de Gemeentewet.

Om met gewoon administratief toezicht te maken te hebben is het derhalve niet noodzakelijk dat het toezicht in één van deze wetten wordt opgenomen. Aan de andere kant is het wel zo, zoals de Raad van State opmerkt¹¹⁰, dat men, wanneer een vorm van toezicht in één van deze drie wetten wordt ingeschreven, per definitie met gewoon administratief toezicht te maken heeft.

Uit de hierboven gegeven omschrijving van het specifiek administratief toezicht blijkt duidelijk dat de Gemeenschappen en de Gewesten inzake de fiscaliteit van provincies en gemeenten weinig normatieve bevoegdheden inzake het specifiek administratief toezicht kunnen uitoefenen. De fiscaliteit van provincies en gemeenten is immers een door de artt. 108 en 110, §§ 3 en 4, Gw. aan de nationale wetgever voorbehouden aangelegenheid. De hele organisatie en uitoefening van het administratief toezicht op deze fiscaliteit komt derhalve toe aan de nationale overheid, tenzij het om een vorm van gewoon administratief toezicht zou gaan. Indien de nationale overheid evenwel de Gemeenschappen of de Gewesten als toezichthoudende overheid inzake een vorm van specifiek administratief toezicht zou aanwijzen, zouden de Gemeenschappen of de Gewesten enige invloed als dusdanig op de provinciale en gemeentelijke fiscaliteit kunnen uitoefenen. Een andere mogelijkheid zou er, althans volgens de Raad van State, in bestaan dat de nationale overheid de organisatie van de procedure van het specifiek administratief toezicht niet volledig regelt; de Gewesten zouden dan de organisatie van de procedure van dat toezicht kunnen regelen. Hierboven werd evenwel opgemerkt dat het Arbitragehof wellicht een andere mening dan de Raad van State zal hebben en de Gewesten deze bevoegdheid niet zal toekennen.

Uit het bovenstaande kan men besluiten dat de bevoegdheid van de Gemeenschappen en de Gewesten inzake specifiek administratief toezicht t.a.v. de fiscaliteit van provincies en gemeenten zich beperkt tot de functie van toezichthoudende overheid indien de nationale overheid hen althans als dusdanig aanwijst. Inzake het gewoon administratief toezicht wat de fiscaliteit van provincies en gemeenten betreft, zijn de Gewesten bevoegd voor de organisatie van de procedure en de uitoefening ervan. Zij zijn evenwel afhankelijk van de nationale overheid hiervoor; het is immers de nationale overheid die beslist of er een gewoon of specifiek administratief toezicht op de fiscaliteit van de provincies en de gemeenten wordt ingesteld. In de huidige stand van de wetgeving kunnen de Gewesten een verregaande invloed uitoefenen op de fiscaliteit van de provincies en de gemeenten. Of dat in de toekomst zo zal blijven, hangt uitsluitend af van de nationale overheid. Inzake het speci-

fiek administratief toezicht komt immers de integrale normatieve bevoegdheid wat de fiscaliteit van provincies en gemeenten betreft exclusief aan haar toe. Wat het gewoon administratief toezicht betreft, is de nationale overheid exclusief bevoegd om te bepalen of en hoe op de fiscaliteit van de provincies en de gemeenten zo'n toezicht wordt georganiseerd.

4. DE ECONOMISCHE EN MONETAIRE UNIE¹¹¹

Met het arrest van 25 februari 1988 ziet het er naar uit dat de idee van de e.m.u. definitief geïncorporeerd is in de rechtspraak van het Arbitragehof. Precies twee jaar voordien, nl. op 25 februari 1986, had het Arbitragehof in zijn arrest inzake de Nationale Kas voor Beroepskrediet reeds verwezen naar de e.m.u.¹¹². Op basis van dat arrest konden de indruk hebben dat met de eisen van de e.m.u. alleen rekening kon worden gehouden indien er per bevoegdheidsaangelegenheid een expliciete bepaling voorhanden was dat zulks toeliet. In dat arrest wordt immers het bestaan van de e.m.u. afgeleid uit art. 6, § 1, VI, 3°, bijz. wet dat de bevoegdheidsverdeling inzake het kredietbeleid regelt om tot de conclusie te komen dat de gewestelijke bevoegdheid inzake het kredietbeleid moet liggen binnen het normatieve kader van de e.m.u.

In het hier onderzochte arrest van 25 februari 1988 gaat het Arbitragehof veel verder. Daarin wordt de e.m.u. geponeerd als een grondslag waarop het nieuwe Belgische staatsbestel berust. De e.m.u. wordt door het Arbitragehof beschouwd als een «begrenzing die inherent is aan de globale Staatsopvatting, zoals die tot uiting komt in de grondwetsherziening van 1970 en 1980 en in de bijzondere en de gewone wetten van 8 en 9 augustus 1980 tot hervorming der instellingen». Uit het feit dat de e.m.u. inherent is aan de globale staatsopvatting, moet worden afgeleid dat zij geldt voor de globaliteit van de bevoegdheden, zowel die van de nationale overheid, als die van de Gemeenschappen en de Gewesten. Aldus zullen de nationale overheid, de Gemeenschappen en de Gewesten bij het uitoefenen van hun respectieve bevoegdheden rekening moeten houden met de imperatieven van de e.m.u.

Men zou de indruk kunnen opdoen dat de imperatieven van de e.m.u. alleen voor de Gemeenschappen en de Gewesten gelden en niet voor de nationale overheid. Het Arbitragehof oordeelt immers dat «niet bestaanbaar met de economische unie de maatregelen (zijn) die *autonom door de deelgebieden van de unie* (...) worden vastgesteld en het vrij verkeer belemmeren» (cursivering toegevoegd). Hieruit kan worden afgeleid dat het de nationale overheid toekomt uitzonderingen te formuleren op de e.m.u. Dat lijkt vrij evident: indien de nationale wetgever zich bij de staatsvorming van 1980 heeft laten leiden door de eisen van de e.m.u., komt het hem toe de inhoud van de e.m.u. concreet in te vullen.

Het betreft hier wel degelijk alle bevoegdheden van de

¹⁰⁹ *Ibidem*, 14702-14703.

¹¹⁰ R.v.St., advies, 17 augustus 1983, B.S., 7 oktober 1983, 12482.

¹¹¹ Het is niet de bedoeling de theorie van de economische en monetaire unie uiteen te zetten. Hiervoor dient verwezen te worden naar VANDERVEEREN, C., VAN ROMPUY, P., HEREMANS, D., en HEYLEN, E., o.c.

¹¹² Arbitragehof, 25 februari 1986, B.S., 19 maart 1986.

Gemeenschappen en Gewesten. Men mag niet denken dat alleen de bevoegdheden die passen in het raam van het economische beleid, bij hun uitoefening weerslag kunnen hebben op de werking van de e.m.u. In het raam van deze studie kan het leefmilieubeleid als beste voorbeeld worden gegeven. Produktnormen, kwaliteitsnormen e.d. kunnen een negatief effect hebben op de e.m.u. Indien zij sterk verschillend zijn tussen de Gewesten kunnen zij het vrij verkeer van goederen verstoren. Hieruit blijkt dat de bevoegdheid van de Gewesten om, op grond van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet, inzake de bescherming van het leefmilieu verder te gaan dan de wettelijke algemene en sectoriële normen, ook grondig beperkt wordt door de implicaties van de e.m.u.

Volgens het Arbitragehof blijkt uit het geheel van de Grondwet, de bijz. wet en de gew. wet dat het Belgisch staatsbestel berust op de e.m.u. Of de (grond)wetgever bij de staatshervorming werkelijk het behoud en de goede werking van de e.m.u. voor ogen had, kan betwijfeld worden. Nergens en op geen enkele plaats in deze wetteksten noch in hun parlementaire voorbereiding wordt de minste referentie aan de e.m.u. gemaakt. Men zou hiertegen kunnen opwerpen dat de e.m.u. zo'n evidentie was dat men gewoonweg er niet expliciet behoefte naar te verwijzen. Het tegendeel lijkt eerder waar te zijn. Dat de eisen van de e.m.u., en vooral de bevoegdheidsverdelende eisen ervan, geen evidentie waren bij de staatshervorming, blijkt uit het feit dat de nationale overheid, nadat de staatshervorming van 1980 was gerealiseerd, het nuttig vond een Studiecentrum voor de Hervorming van de Staat op te richten (koninklijk besluit van 14 maart 1983, *B.S.*, 15 maart 1983). Dat Studiecentrum kreeg als opdracht een evaluatie te maken en voorstellen te doen met het oog op het eventueel voortzetten, aanpassen, verbeteren en, of herzien van de staatshervorming. Opmerkelijk is dat de meest omstandige studie die dat Studiecentrum heeft opgesteld, de voor zichzelf sprekende titel «Voorstellen voor de verdeling van de economische bevoegdheden en van financiële middelen in het kader van een economische en monetaire unie», van de hand van de verslaggevers P. Van Rompuy en A. Kervyn, draagt. Bovendien moet erop gewezen worden dat, bij de bevoegdheidsverdeling in het raam van de staatshervorming van 1980, de oorspronkelijke idee van de «bevoegdheidspakketten» niet volledig werd gerealiseerd doordat er op deze pakketten heel wat nuancerings, uitzonderingen en beperkingen werden geformuleerd. Deze waren niet zelden ingegeven door louter politieke overwegingen¹¹³. Een typisch voorbeeld van een uitzondering op de bevoegdheid van de Gewesten die louter door politieke overwegingen is ingegeven en die vanuit de e.m.u. moeilijk kan worden verantwoord is art. 6, § 1, VI 4°, tweede lid, 4°, bijz. wet. Dat artikel bepaalt dat de Gewesten in het raam van hun bevoegdheid inzake de economische expansie niet bevoegd zijn inzake het Waarborgfonds opgericht bij de Nationale Kas voor Beroepskrediet. Tijdens de parlementaire voorbereiding werd trouwens uitdrukkelijk erkend dat het hier om een zuiver politieke keuze ging¹¹⁴. Vanuit het oogpunt van

de e.m.u. bekeken, lijkt niets zich ertegen te verzetten dat deze waarborgverlening aan kleine en middelgrote ondernemingen zou worden geregionaliseerd, vooral als men voor ogen houdt dat de waarborgverlening aan grote ondernemingen geregionaliseerd is¹¹⁵.

Het bovenstaande toont aan dat de e.m.u. niet expliciet aanwezig was in de ideeën van de (grond)wetgever van 1980. Ten hoogste was ze impliciet aanwezig, met dien verstande dat ze moest wijken telkens wanneer het «hogere» politieke belang dit eiste.

De indruk dat de e.m.u., zij het op impliciete wijze, niet volledig vreemd was aan de staatshervorming van 1980, kan worden opgedaan aan de hand van bepaalde bepalingen in de bijz. wet. Het Arbitragehof meent dat inzonderheid te kunnen afleiden uit art. 6, § 1, VI, 3°, bijz. wet («in het kader van de nationale munt- en kredietpolitiek») en uit art. 6, § 1, VI, 4°, bijz. wet («onverminderd het normatief kader waarbinnen de economische bedrijvigheid en de concurrentie worden uitgeoefend»). Het feit dat het Arbitragehof precies deze twee bepalingen aanhaalt, waarin telkens het begrip «kader» voorkomt, is niet toevallig. Het Arbitragehof denkt hier immers aan het algemeen normatief kader dat noodzakelijk is om het behoud en de goede werking van de e.m.u. te garanderen. Zoals het Arbitragehof terecht zegt, dient dat algemeen normatief kader «om een eenvormige basisregeling van de organisatie van de economie in een geïntegreerde markt te handhaven». Dat het Arbitragehof in het hier onderzochte arrest van 25 februari 1988 uitsluitend aandacht verleent aan het algemeen normatief kader, kan niet worden bekritiseerd. Zoals het Arbitragehof terecht concludeert, gaat de Waalse waterbelasting die niet anders dan als een «waar intern douanerecht» kan worden getypeerd, in tegen het algemeen normatief kader van de e.m.u.

Er moet evenwel worden gewezen op het feit dat de e.m.u. meer is dan alleen een algemeen normatief kader. Zo vergt de e.m.u. bijvoorbeeld dat het prijsbeleid en de vestigingsvoorwaarden nationaal dienen te worden bepaald. Door art. 6, § 1, VI, 4°, tweede lid, 6°, bijz. wet worden het prijsbeleid en de vestigingsvoorwaarden nationaal gehouden t.a.v. de bevoegdheid van de Gewesten inzake economische expansie. Dat artikel had derhalve ook door het Arbitragehof kunnen worden aangemerkt als indicatie van het feit dat de e.m.u. één van de grondslagen van de staatshervorming vormt. Het Arbitragehof doet dat evenwel niet in het hier onderzochte arrest. Men zou kunnen beweren dat zulks overbodig was omdat uit de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet blijkt dat het normatief kader de prijspolitiek en de vestigingsvoorwaarden omvat¹¹⁶. Nochtans had het expliciet bepalen door art. 6, § 1, VI, 4°, tweede lid, 6°, bijz. wet dat deze materies een nationale bevoegdheid zijn, niet louter tot doel de inhoud van het normatief kader te verduidelijken. Met dat artikel beoogde de bijzondere wetgever van 1980 duidelijk te maken dat de hele prijspolitiek en vestigingsvoorwaarden een nationale aangelegenheid zijn en dat de Gewesten ter

¹¹³ VAN BOL, J.-M., «L'environnement, matière régionale à part entière?», *l.c.*, 8.

¹¹⁴ *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/2, 187.

¹¹⁵ Zie VANDERVEEREN, C., VAN ROMPUY, P., HEREMANS, D., en HEYLEN, E., *o.c.*, 105.

¹¹⁶ *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 261/1, 24; *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/2, 27.

zake geen bevoegdheid kunnen uitoefenen¹¹⁷.

Met deze bevoegdheidsverdeling inzake de prijspolitiek en de vestigingsvoorwaarden handelde de bijzondere wetgever van 1980 derhalve conform de eisen van de e.m.u. Niettemin verwijst het Arbitragehof in zijn tweede toerisme-arrest van 10 juni 1987¹¹⁸ niet naar het bestaan van de e.m.u. wanneer het oordeelde dat het prijsbeleid en de vestigingsvoorwaarden bedoeld in art. 6, § 1, VI, 4°, tweede lid, 6°, bijz. wet, een nationale bevoegdheid zijn, niet alleen t.a.v. de bevoegdheden van de Gewesten, maar ook t.a.v. de bevoegdheden van de Gemeenschappen. Het Arbitragehof zegt kortweg dat dat artikel geldt «als uiting van de wil van de wetgever om de gehele regeling inzake het prijsbeleid en de vestigingsvoorwaarden als nationale aangelegenheid te behouden». Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat deze uiterst summiere motivering scherpe kritiek uitlokte bij P. Wytinck¹¹⁹, die nochtans de mening is toegedaan dat de e.m.u. een van de doeleinden van de staatshervorming van 1980 was waarmee het Arbitragehof rekening moet houden¹²⁰.

Er doet zich een fundamentele dichotomie voor tussen enerzijds de «wil van de wetgever» om het behoud van de e.m.u. te garanderen en anderzijds de tekst zelf van de bijz. wet. Het komt inderdaad aan het Arbitragehof toe om hierin te trancheren. In het licht van de normale interpretatiemethode zou men kunnen verwachten dat de voorkeur gegeven wordt aan de tekst van de wet en dat, alleen wanneer deze tekst niet duidelijk is, moet worden gezocht naar de bedoeling van de wetgever aan de hand van de parlementaire voorbereiding. Het Arbitragehof lijkt deze interpretatiemethode niet aan te nemen, of althans op een eigenaardige manier toe te passen. Aldus vindt het Arbitragehof de begrippen «gewestelijk», «op gewestelijk vlak» en «gewestelijke aspecten» gebruikt in art. 6, § 1, VI, 2°, 4°, bijz. wet zo duidelijk dat het een interpretatie aan deze begrippen geeft die niet strookt met de bedoeling van de bijzondere wetgever van 1980¹²¹. Toch moet worden opgemerkt dat deze begrippen helemaal niet duidelijk zijn, zelfs niet in de ogen van de bijzondere wetgever van 1980¹²².

In het tweede toerisme-arrest van 10 juni 1987 en het hier onderzochte arrest van 25 februari 1988 daarentegen legt het Arbitragehof een duidelijke wettekst naast zich neer om

¹¹⁷ Zie VANDERVEEREN, C., VAN ROMPUY, P., HEREMANS, D., en HEYLEN, E., o.c., 106-107.

¹¹⁸ Arbitragehof, 10 juni 1987, *B.S.*, 30 juni 1987.

¹¹⁹ WYTINCK, P., «Het Arbitragehof en de bevoegdheidsverdeling m.b.t. het toerisme. Commentaar bij de arresten van 26 juni 1986 en 10 juni 1987», *R.W.*, 1987-88, (625), 629-632.

¹²⁰ DE HEMPTINNE, M., en WYTINCK, P., «De bevoegdheidsverdeling na de Staatshervorming van 1980», *Jura Falconis*, 1986-1987, (451), 472.

¹²¹ DEHOUSSE, F., «Une première approche du rôle de l'Etat et des Régions dans le domaine de la politique économique (Observations sous Cour d'arbitrage, 25 février 1986)», *J.T.*, 1986, (611), 614; VANDERVEEREN, C., «Staatshervorming en economisch beleid (noot onder Arbitragehof, 25 februari 1986)», *R.W.*, 1985-1986, (2510), 2514.

¹²² *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 261/1, 23. Zie ook R.v.St., advies, 31 mei en 6 juni 1979, *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 261/1, bijlage I, 26; R.v.St., advies L.13.395/VR, 26 juli 1979, *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 261/1, bijlage II, 19.

op zoek te gaan naar de bedoeling, de wil van de wetgever. Immers, in het tweede toerisme-arrest past het Arbitragehof art. 6, § 1, VI, 4°, tweede lid, 6°, bijz. wet, dat alleen t.a.v. de bevoegdheid van de Gewesten een uitzondering bepaalt, toe t.a.v. de Gemeenschappen¹²³. In het hier onderzochte arrest past het Arbitragehof de uitzondering inzake het normatief kader, geformuleerd in art. 6, § 1, VI, 4°, bijz. wet t.a.v. de bevoegdheid van de Gewesten inzake economische expansie, toe op alle bevoegdheden niet alleen van de Gewesten, maar ook op die van de Gemeenschappen en inzonderheid op de eigen fiscaliteit van de Gemeenschappen en de Gewesten. Het Arbitragehof erkent dit trouwens expliciet waar het zegt dat «Hoewel die bepaling (inzake het normatief kader waarbinnen de economische bedrijvigheid en de concurrentie worden uitgeoefend) voorkomt in artikel 6, § 1, VI, 4°, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980, waarin de bevoegdheid van de Gewesten inzake het economisch beleid is bepaald, (...) zij als een uitdrukkelijke uiting van de wil van de wetgever (geldt) om een eenvormige basisregeling van de organisatie van de economie in een geïntegreerde markt te handhaven». Het ziet er derhalve naar uit dat het Arbitragehof zijn eigen interpretatieregels, verschillend van de gangbare, aan het opbouwen is. Zonder hier uitspraak te doen over de wenselijkheid daarvan, lijkt een zekere consistentie en logica in zijn interpretatiemethode het minste wat kan worden gevraagd van het Arbitragehof.

Indien het Arbitragehof i.v.m. de e.m.u. opteert om de bedoeling, de wil van de wetgever in zijn rechtspraak te vertolken, dan dient het Arbitragehof ook op de hoogte van die bedoeling, die wil te zijn. I.v.m. de e.m.u. lijkt het niet eenvoudig om dat te achterhalen. Hierboven werd er reeds op gewezen dat de idee van de e.m.u. nergens expliciet noch op uitputtende wijze behandeld is bij de staatshervorming van 1980. Niettemin lijkt het Arbitragehof erin te slagen een omschrijving van de e.m.u., zoals deze bedoeld werd bij de staatshervorming van 1980, te geven. Het Arbitragehof omschrijft aldus de e.m.u. als «het institutioneel kader van een uit deelgebieden opgebouwde economie, dat gekenmerkt wordt door een geïntegreerde markt (de zg. economische unie) en door de eenheid van de munt (de zg. monetaire unie). Het bestaan van een economische unie impliceert in de eerste plaats het vrij verkeer van goederen en productiefactoren tussen de deelgebieden van de Staat. Wat het goederenverkeer betreft zijn niet bestaanbaar met een economische unie de maatregelen die autonoom door de deelgebieden van de unie — in casu de Gewesten — worden vastgesteld en het vrij verkeer belemmeren; dit geldt noodzakelijkerwijs voor alle interne douanerechten en alle heffingen met gelijke werking».

Deze definitie van de e.m.u. is ongetwijfeld correct. Volledig is ze niet. Het Arbitragehof past de implicaties van de e.m.u. alleen toe op het vrij goederenverkeer. Maatregelen die indruisen tegen het vrij goederenverkeer zijn volgens het Arbitragehof niet bestaanbaar met de e.m.u. Als voorbeeld van dergelijke maatregelen verwijst het Arbitragehof naar interne douanerechten en heffingen met gelijke werking. In het raam van het hier onderzochte arrest van 25 februari 1988 diende het Arbitragehof trouwens niet verder

¹²³ WYTINCK, P., *l.c.*, 630-631.

te gaan in het specificeren van de betekenis van de e.m.u.; de Waalse waterbelasting wordt immers terecht als een douanerecht geïnclassificeerd¹²⁴. Dat de Waalse waterbelasting een douanerecht is, is vrij evident. Eveneens is het niet zo ingewikkeld te besluiten dat douanerechten niet verzoenbaar zijn met de e.m.u. Het is tevens duidelijk dat heffingen met gelijke werking als douanerechten onbestaanbaar zijn met de e.m.u. Moelijker wordt het te bepalen wanneer een maatregel zo'n heffing met gelijke werking uitmaakt. Hetzelfde geldt ook voor kwantitatieve in- en uitvoerbeperkingen en maatregelen met gelijke werking. Veel moeilijker wordt het wanneer het gaat om subsidies en fiscale maatregelen zoals bijvoorbeeld fiscale vrijstellingen en verminderingen. Terwijl het vrij duidelijk is dat alle douanerechten en heffingen met gelijke werking ingaan tegen de e.m.u., is een dergelijke rechtlijnige benadering niet mogelijk t.a.v. subsidies en fiscale maatregelen. Bepaalde subsidies en fiscale maatregelen kunnen immers marktconform zijn en derhalve de e.m.u. niet schaden; meer nog, het is best denkbaar dat, zonder bepaalde subsidies of fiscale maatregelen, de e.m.u. niet behoorlijk functioneert, nl. wanneer deze subsidies en fiscale maatregelen beogen marktvalingen te verhelpen¹²⁵. Ook andere maatregelen dan subsidies en fiscale maatregelen kunnen door de overheid worden ingesteld om de werking van de e.m.u. te optimaliseren, zoals bijvoorbeeld het mededingingsbeleid. Bovendien moet erop worden gewezen dat de overheid niet altijd een beleid voert vanuit economische efficiëntie-overwegingen. Ook andere overwegingen, zoals sociale, culturele e.d. spelen een niet verwaarloosbare rol. Dat laatste wordt bijvoorbeeld erkend door art. 36 van het E.E.G.-Verdrag i.v.m. kwantitatieve in- en uitvoerbeperkingen en maatregelen met gelijke werking en door art. 92 van het E.E.G.-Verdrag i.v.m. steunmaatregelen.

Het ziet ernaar uit dat het Belgische recht dergelijke richtlijnen niet bevat. Zo wordt het principe van het vrij goederenverkeer door geen enkele Belgische wet als dusdanig erkend. Wel worden op het vrij verkeer van goederen en produktiefactoren enkele uitzonderingen ingesteld, nl. door de besluitwet van 22 januari 1945 betreffende het beugelen van elke inbreuk op de reglementering betreffende de bevoorrading van het land en de wet van 30 juli 1971 betreffende de economische reglementering¹²⁶. Deze wetgeving ressorteert evenwel onder het prijsbeleid, dat volledig een nationale aangelegenheid is op grond van art. 6, § 1, VI, 4°, tweede lid, 6°, bijz. wet¹²⁷. Uit het feit dat het Arbitragehof alle maatregelen die het vrij verkeer van goederen en produktiefactoren belemmeren en die autonoom door een Gemeenschap of een Gewest worden ingesteld, beschouwt als strijdig met de e.m.u., volgt dat de Gemeenschappen en de Gewesten geen enkele maatregel mogen treffen die ingaat tegen het vrij verkeer, ook al zouden zij gegronde redenen kunnen hebben om dergelijke maatregelen

in te stellen (cfr. art. 36 E.E.G.-Verdrag), tenzij de nationale overheid hen hiertoe zou machtigen.

Ook inzake subsidies en fiscale maatregelen bevat het Belgische recht weinig duidelijke richtlijnen. Het normatief kader van art. 6, § 1, VI, 4°, bijz. wet omvat o.a. wel de wetgeving op de economische expansie¹²⁸. Aangezien het Arbitragehof oordeelt dat de Gemeenschappen en de Gewesten niet autonoom, d.i. zonder machtiging van de nationale overheid, maatregelen mogen treffen die de werking van de e.m.u. kunnen verstoren, zou men op grond hiervan de mening kunnen zijn toegedaan dat de Gemeenschappen en de Gewesten alleen subsidies en fiscale tegemoetkomingen mogen toekennen voor zover deze in de wetgeving op de economische expansie geregeld zijn. Dat lijkt evenwel in strijd met de bedoeling van de bijzondere wetgever van 1980 te zijn. Uit de parlementaire voorbereiding van de bijz. wet blijkt immers dat de bijzondere wetgever van 1980 met het normatief kader alleen de minimumvoorwaarden voor de economische bedrijvigheid en de concurrentie bedoelde¹²⁹. Aldus kunnen de Gemeenschappen en de Gewesten normatief verder gaan. Evenwel, het Arbitragehof verbiedt hen maatregelen te treffen welke de e.m.u. in haar werking verstoren. Wat onder «verder gaan» derhalve moet worden begrepen, hangt af van het al dan niet marktconforme karakter van de in de economische expansiewetgeving voorkomende maatregelen. Indien deze maatregelen niet marktconform zijn, zouden de Gemeenschappen en de Gewesten derhalve alleen normatief kunnen optreden ofwel om deze maatregelen af te schaffen, ofwel om ze in hun toepassingsgebied te beperken (bijvoorbeeld het verkrijgen van de subsidie van strengere voorwaarden doen afhangen, het maximumbedrag van de subsidie verminderen e.d.). Als de maatregelen in de economische expansiewetgeving daarentegen wel marktconform zijn en erop gericht zijn bepaalde vormen van marktvalen te verhelpen, lijken de Gemeenschappen en de Gewesten derhalve bevoegd om deze maatregelen verder uit te bouwen, althans voor zover zij dat op een marktconforme wijze doen. Waar het derhalve op aankomt, is te bepalen wat al dan niet marktconform is. De huidige Belgische wetgeving bevat hiervoor geen leidraad, zodat de kans groot is dat een Arbitragehof, dat samengesteld is uit juristen en oud-politici en waaraan een inbreng van economische deskundigheid ontbreekt, gaat uitglijden op het «gladde raakvlak tussen economie en recht»¹³⁰.

Dat gevaar is niet denkbeeldig. Het Arbitragehof is er reeds op uitgetreden, meer bepaald in zijn arrest van 25 februari 1986 inzake de Nationale Kas voor Beroepskrediet¹³¹. Het betrof hier de bevoegdheidsverdeling inzake het kredietbeleid overeenkomstig art. 6, § 1, VI, 3°, bijz. wet.

¹²⁸ *Parl. St.*, Senaat, B.Z.1979, nr. 261/2, 134; *Parl. St.*, Senaat, 1979-1980, nr. 434/1, 27.

¹²⁹ Zie VANDERVEEREN, C., «De bevoegdheidsverdeling inzake het micro-economisch beleid tussen centrale overheid en gewesten», *R.W.*, 1985-1986, (1809), 1814.

¹³⁰ Zie DELVA, J., «Toetsing van wetskrachtige normen in het raam van de staatshervorming 1980», *T.B.P.*, 1981, (511), 534; HEREMANS, D., en KEULENAER, F., «Pleidooi voor een inbreng van economische deskundigheid in het Arbitragehof», *R.W.*, 1980-1981, 1865-1873.

¹³¹ Arbitragehof, 25 februari 1986, *B.S.*, 19 maart 1986.

¹²⁴ VANDERVEEREN, C., en VAN ROMPUY, P., *l.c.*, 469 en 470.

¹²⁵ Zie LAYARD, P.R.G., en WALTERS, A.A., *Micro-economic Theory*, New York, McGraw-Hill, 1978, 22-26.

¹²⁶ VAN GERVEN, W., *Leerboek Handels- en Economisch Recht*, III, Antwerpen, S.W.U., 1979, 568-573.

¹²⁷ VANDERVEEREN, C., VAN ROMPUY, P., HEREMANS, D., en HEYLEN, E., *o.c.*, 106-107.

Volgens dat arrest zijn de Gewesten bevoegd voor de gewestelijke aspecten van de nationale kredietpolitiek. Hieruit kan worden afgeleid dat de Gewesten bevoegdheid hebben inzake zowel de industriepolitieke als de monetaire aspecten van het kredietbeleid, althans wat de gewestelijke aspecten ervan betreft¹³². Dat gaat evenwel regelrecht in tegen de bedoeling van de bijzondere wetgever van 1980 die een monetair beleid dat niet nationaal is, moeilijk denkbaar achtte¹³³. Meer nog gaat het in tegen de eisen van de e.m.u. Dat laatste lijkt zeer verwonderlijk als men voor ogen houdt dat uit art. 6, § 1, VI, 3°, bijz. wet het Arbitragehof niet alleen in het arrest van 25 februari 1986 inzake de Nationale Kas voor Beroepskrediet, maar ook in het arrest van 25 februari 1988 inzake de Waalse waterbelasting, het bestaan van de e.m.u. afleidt. Niettemin is het degelijk zo dat de interpretatie van het Arbitragehof in zijn arrest van 25 februari 1986 inzake de Nationale Kas voor Beroepskrediet niet in overeenstemming is met de implicaties van de e.m.u. In een e.m.u. dient het hele monetaire kredietbeleid, vooral indien het een interventionistisch karakter heeft, nationaal te blijven; alleen de industriepolitieke aspecten zijn voor regionalisering vatbaar met dien verstande dat de Gewesten hun beleid ter zake dienen te situeren in het algemeen normatief kader van de e.m.u.¹³⁴.

Ten einde te vermijden dat het Arbitragehof voor een tweede maal zou uitglijden over het «gladde raakvlak tussen economie en recht», ligt het voor de hand dat het Arbitragehof zich laat inspireren door het Europese recht. Het Europese recht bevat immers heel wat concrete richtlijnen inzake het vrij verkeer van goederen, diensten en productiefactoren, inzake mededingingsrecht, overheidsopdrachten, steunmaatregelen. De vraag kan trouwens gesteld worden of het Arbitragehof zelfs niet verplicht is rekening te houden met het Europese recht. In het hier onderzochte arrest werd het Arbitragehof deze vraag gesteld. Het Arbitragehof heeft zich echter weten te onthouden hierop een antwoord te moeten geven. Een positief antwoord lijkt evenwel niet te zijn uitgesloten¹³⁵.

4. BESLUIT

Het arrest van 25 februari 1988 is ongetwijfeld een belangrijke bijdrage in de uitbouw van de rechtspraak van het Arbitragehof. Het Arbitragehof kreeg hier de gelegenheid zich voor het eerst uit te spreken over de bevoegdheidsverdeling inzake de bescherming van het leefmilieu en van de fiscaliteit.

Wat de bescherming van het leefmilieu betreft, valt vooral de definitie van het begrip «wettelijke algemene en sectoriële normen» op. Het Arbitragehof verwierpt ter zake de interpretatie die door de Raad van State aan het begrip was gegeven en brengt hiermee de toepassing van art. 6, § 1, II,

1°, bijz. wet in overeenstemming met de bedoeling van de bijzondere wetgever van 1980 en met de wetgevingstechniek eigen aan het leefmilieubeleid. Daarom kan de interpretatie van het Arbitragehof ter zake onderschreven worden.

Bovendien wordt door het Arbitragehof aldus een duidelijke grens gesteld aan de bevoegdheden van de nationale overheid. Door de interpretatie van de Raad van State van het begrip «normen» werd immers aan de nationale overheid de mogelijkheid geboden om de hele bevoegdheid van de Gewesten uit te putten; volgens deze interpretatie kon de nationale overheid immers het volledige leefmilieubeleid bedoeld in art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet naar zich toe trekken: het was immers onvoldoende dat beleid te voeren d.m.v. rechtsregels, van wetten in materiële zin en dat niet alleen op het vlak van de normering, maar ook van de uitvoering. De Gewesten zouden in dat geval alleen kunnen verder gaan. Volgens het Arbitragehof hebben de Gewesten niet alleen de bevoegdheid om verder te gaan dan de technische normen ingesteld door de nationale overheid; zij zijn ook bevoegd voor de uitvoering van deze technische normen, evenals voor de normering en de uitvoering van alle andere aspecten van het leefmilieubeleid.

Aan de andere kant stelt het Arbitragehof ook duidelijke grenzen aan de bevoegdheid van de Gewesten inzake leefmilieu door het begrip «bescherming van het leefmilieu» van art. 6, § 1, II, 1°, bijz. wet te beperken tot de drie sectoren van de lucht- en waterverontreiniging en van de geluidshinder. Het Arbitragehof wijst erop dat de andere aspecten van het leefmilieubeleid elders in de bijz. wet behandeld worden. Toch moet erkend worden dat er nog andere aspecten bestaan die niet door de bijz. wet worden geregeld. Het lijkt erop dat het Arbitragehof van oordeel is dat inzake deze aspecten de Gewesten geen bevoegdheid kunnen doen gelden. Men kan de vraag stellen of dat antwoordt aan de bedoeling van de bijzondere wetgever van 1980.

Wat de fiscaliteit betreft, lijkt het Arbitragehof volledig op dezelfde gedachtenlijn te zitten als de (grond)wetgever van 1980. Het Arbitragehof erkent dat de gewone wet van 9 augustus 1980 de fiscale bevoegdheid van de Gemeenschappen en de Gewesten niet volledig behandelt. Op grond van art. 110, § 2, Gw. bestaat er een eigen fiscaliteit voor de Gemeenschappen en de Gewesten, evenwel beperkt door de regel *non bis in idem*. Opmerkelijk is dat het Arbitragehof de suprematie van de fiscale wet op het fiscale decreet uitdrukkelijk erkent. Dat is opmerkelijk omdat, tot nu toe, het Arbitragehof zich soms in de haast meest onmogelijke bochten moest buigen, zoals het werken met parallelle bevoegdheden, om het principe van de exclusiviteit van de bevoegdheden van de nationale overheid, de Gemeenschappen en de Gewesten gestand trachten te doen. Met het arrest van 25 februari 1988 krijgt men een wending in de houding van het Arbitragehof. Het bestaan van concurrerende bevoegdheden inzake fiscaliteit wordt erkend, wat kan worden afgeleid uit het feit dat het Arbitragehof de suprematie van de wet op het decreet ter zake erkent.

Niet alleen inzake fiscaliteit, maar over de hele linie spreekt het Arbitragehof zich in dit arrest uit voor concurrerende bevoegdheden. Door te beslissen dat de Gewesten inzake de bescherming van het leefmilieu verder kunnen gaan dan de wettelijke algemene en sectoriële normen ingesteld door de nationale overheid, erkent het Arbitragehof

¹³² VANDERVEEREN, C., VAN ROMPUY, P., HEREMANS, D., en HEYLEN, E., o.c., 96.

¹³³ R.v.St., advies, 31 mei en 6 juni 1979, *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 261/1, bijlage I, 26; R.v.St., advies L.13.395/Vr, 26 juli 1979, *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1979, nr. 261/1, bijlage II, 20.

¹³⁴ Zie VANDERVEEREN, C., VAN ROMPUY, P., HEREMANS, D., en HEYLEN, E., o.c., 142-146.

¹³⁵ Zie VANDERVEEREN, C., en VAN ROMPUY, P., l.c., 478-481.

ook hier het bestaan van concurrerende bevoegdheden. Het betreft weliswaar een specifieke vorm van concurrerende bevoegdheden omdat de Gewesten alleen bevoegd zijn om «verder te gaan». Desalniettemin kunnen het «echte» concurrerende bevoegdheden zijn. Het Arbitragehof wijst er immers op dat de Gewesten hun bevoegdheid inzake de bescherming van het leefmilieu niet mogen uitoefenen op zo'n manier dat zij de nationale overheid voor de toekomst verhinderen nieuwe wettelijke algemene of sectoriële normen in te stellen. Hieruit kan worden afgeleid dat de nationale overheid achteraf strengere normen kan instellen dan de Gewesten. Aangezien de Gewesten verplicht zijn de nationale wettelijke algemene en sectoriële normen te eerbiedigen, kan het niet anders dan dat deze latere en strengere nationale normen de oudere en minder strenge gewestelijke normen opheffen.

Wat van het arrest van 25 februari 1988 ook moet worden onthouden is dat het Arbitragehof van plan lijkt te zijn om de e.m.u. definitief in zijn rechtspraak uit te bouwen. Tot nu toe was er reeds het precedent van het arrest van 25 februari 1986 inzake de Nationale Kas voor Beroepskrediet. Het zag er evenwel naar uit dat dit een alleenstaand geval zou worden. Immers, in het tweede toerisme-arrest van 10 juni 1987 handelde het Arbitragehof niet over de e.m.u., hoewel in dat arrest over een belangrijk aspect van de e.m.u., nl. of het prijsbeleid en de vestigingsvoorwaarden een nationale aangelegenheid zijn, uitspraak diende te worden gedaan. Zonder evenwel te verwijzen naar de e.m.u. oordeelde het Arbitragehof conform de eisen van de

e.m.u. om het prijsbeleid en de vestigingsvoorwaarden volledig nationaal te houden. Daarentegen, in het arrest van 25 februari 1986 inzake de Nationale Kas voor Beroepskrediet wees het Arbitragehof een arrest dat niet beantwoordt aan de eisen van de e.m.u. — en derhalve niet aan de bedoeling van de wetgever —, hoewel in dat arrest de e.m.u. uitdrukkelijk werd vermeld.

Hieruit blijkt dat het niet altijd eenvoudig is om de e.m.u. op correcte wijze te incorporeren in de rechtspraak van het Arbitragehof, vooral als men voor ogen houdt dat de (grond)wetgever nergens enige expliciete richtlijnen ter zake verstrekt. Toch moet vanuit economisch standpunt worden toegejuicht dat het Arbitragehof rekening tracht te houden met de eisen van de e.m.u. Er moet erkend worden dat zulks zeker in het beginstadium moeilijk anders kan dan met vallen en opstaan, vooral omdat de (grond)wetgever geen pasklare visie over de e.m.u. uitdrukkelijk geformuleerd heeft. Wel is het zo dat het Arbitragehof inspiratie kan halen uit het Europese recht en dat kennelijk ook doet gelet op de Europeesrechtelijke terminologie van «douanerechten en heffingen met gelijke werking». Het valt evenwel te betreuren dat het Arbitragehof in het arrest van 25 februari 1988 geen gebruik heeft gemaakt van de gelegenheid om uitspraak te doen op de uiterst belangrijke vraag of het Europese recht als dusdanig van toepassing is op de verhouding tussen de deelgebieden in België.

Christine VANDERVEEREN
Assistente K.U. Leuven

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

2 JUNI 1988

Voorzitter: de h. Gutt

Rechters-rapporteurs: de hh. André en L.P. Suetens

Advocaten: mrs. Van Der Haegen en Raxhon

Gemeenschap van gewest — Bevoegdheid belastingen te heffen.

Art. 13 van de gewone wet van 9 augustus 1980 kent aan de Gewesten een specifieke fiscale bevoegdheid toe, die enkel betrekking heeft op rijksbelastingen, maar staat de Gewesten niet toe enige modaliteit van de provincie- of gemeentebelastingen te wijzigen.

C. t/ Gemeente Dison

Arrest nr. 57 (rolnummer 58)

Onderwerp van de vraag

Bij arrest van 22 juni 1987 beslist de eerste kamer van het Hof van Cassatie de uitspraak van haar arrest over de grond van een zaak betreffende een beslissing, op 30 oktober 1986 gewezen door de Bestendige Deputatie van de

Provincieraad van Luik, op te schorten en vraagt aan het Arbitragehof bij wijze van prejudiciële beslissing uitspraak te doen over de volgende vraag:

«Schendt het decreet van de Waalse Gewestraad van 29 juni 1985 tot wijziging, wat het Waalse Gewest betreft, van het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen, inzake belasting op de spelen en wedenschappen, de regels die krachtens de Grondwet, door de bijzondere wet tot hervorming der instellingen van 8 augustus 1980 en door de gewone wet tot hervorming der instellingen van 9 augustus 1980 zijn vastgesteld voor het bepalen van de onderscheiden bevoegdheid van de Staat en de Gewesten?»

De feiten en de voorafgaande rechtspleging

De eiser tot cassatie, Didier C., boekhandelaar en gevolmachtigde van de C.V. nevenmaatschappij Belgische P.M.U., is gemachtigd om in die hoedanigheid wedenschappen op in België gehouden paardenwedrennen aan te nemen in zijn boekhandel gelegen te Dison. In die hoedanigheid heeft hij van de gemeente Dison een aanslagbiljetkohieruittreksel ontvangen ten bedrage van 25.500 frank als gemeentebelasting op de agentschappen die wedenschappen organiseren voor het aanslagjaar 1985.

Eiser heeft op 21 januari 1986 bij de Bestendige Deputa-

tie van Luik een bezwaarschrift tegen die belasting ingediend. Hij voerde met name aan dat de Waalse Gewestraad niet bevoegd is om de bepaling van artikel 74 van het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen te wijzigen; krachtens welke de provinciale en gemeentelijke belastingen op de agentschappen die weddenschappen op paardenwedrennen organiseren, niet van toepassing kunnen zijn op de agentschappen die uitsluitend weddenschappen op paardenwedrennen die in België worden gehouden, inzamelen.

Aangezien het bezwaar bij beslissing van de Bestendige Deputatie van de Provincieraad van Luik op 30 oktober 1986 is verworpen, heeft eiser hiertegen een beroep in cassatie ingediend. Het Hof van Cassatie heeft de uitspraak van haar beslissing opgeschort en aan het Arbitragehof gevraagd over de voormelde vraag uitspraak te doen.

(...)

In rechte over de fiscale bevoegdheid der Gewesten

1. Artikel 110, §§ 2 tot 4, van de Grondwet bepaalt:

§ 2. Geen belasting ten behoeve van de Gemeenschap of het Gewest kan worden ingevoerd dan door een decreet of een in artikel 20bis bedoelde regel.

De wet bepaalt ten aanzien van de in het vorige lid bedoelde belastingen, de uitzonderingen waarvan de noodzakelijkheid blijkt.

§ 3. Geen last of belasting kan door de provincie worden ingevoerd dan door een beslissing van haar raad.

De wet bepaalt ten aanzien van de in het vorige lid bedoelde belastingen, de uitzonderingen waarvan de noodzakelijkheid blijkt.

De wet kan de in het eerste lid bedoelde belastingen geheel of gedeeltelijk afschaffen.

§ 4. Geen last of belasting kan door de agglomeratie, de federatie van gemeenten en de gemeente worden ingevoerd dan door een beslissing van hun raad.

De wet bepaalt ten aanzien van de in het vorige lid bedoelde belastingen, de uitzonderingen waarvan de noodzakelijkheid blijkt.»

Die bepalingen bevatten twee basisgedachten: enerzijds verheffen zij de fiscale zelfstandigheid van de gemeenschappen, de gewesten, de provincies, de agglomeraties, de federaties van gemeenten en de gemeenten tot een grondwettelijk beginsel; anderzijds stellen zij een regelingsmechanisme in door aan de nationale wetgever alleen de exclusieve bevoegdheid toe te kennen om de uitzonderingen te bepalen waarvan de noodzakelijkheid blijkt.

2. De fiscale bevoegdheid van de Gemeenschappen en Gewesten kan als volgt worden omschreven:

2.a. Krachtens artikel 110, § 2, van de Grondwet hebben de Gemeenschappen en de Gewesten in beginsel eigen fiscale bevoegdheid. Artikel 110, § 2, tweede lid, van de Grondwet kent evenwel aan de nationale wetgever de bevoegdheid toe om met betrekking tot de fiscale bevoegdheid van de Gemeenschappen en de Gewesten uitzonderingen «waarvan de noodzakelijkheid blijkt» te bepalen. De nationale wetgever vermag derhalve te bepalen welke belastingen door de Gemeenschappen en de Gewesten niet mogen worden geheven; hij kan ook een door een Gemeenschap of een Gewest ingestelde belasting afschaffen of beperken, indien daartoe «de noodzakelijkheid blijkt».

2.b. Met toepassing van artikel 1, § 1, van de gewone wet van 9 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, beschikken de Gemeenschappen en de Gewesten over — benevens eigen niet-fiscale middelen, een krediet ten laste van de rijksbegrotingen en leningen — *ristorno's* van de opbrengst van sommige bij de wet vastgestelde belastingen en heffingen en een eigen fiscaliteit.

2.c. De nationale overheid kan, krachtens artikel 1, § 1, 3°, en de artikelen 9 tot 11 — afdeling IV van titel I — van de gewone wet van 9 augustus 1980, het geheel of een deel van de opbrengst van volgende nationale belastingen aan de Gewesten en Gemeenschappen toebedelen of *ristornen*: 1. het kijk- en luistergeld; 2. de verkeersbelasting op autovoertuigen; 3. de belasting op spelen en weddenschappen; 4. de belasting op automatische ontspanningstoestellen; 5. de onroerende voorheffing; 6. de openingsbelasting op de slijterijen van gegiste dranken; 7. het registratierecht op de overdrachten van onroerende goederen.

Indien de *ristorno's* op voormelde belastingen niet volstaan, kan, overeenkomstig artikel 10, § 2, een deel van de personenbelasting worden toegewezen voor de vorming van de *ristornobedragen*.

De opsomming in de gewone wet van *ristorneerbare* belastingen is exhaustief. In de huidige stand van de wetgeving komen geen andere belastingen voor *ristornering* in aanmerking.

2.d. Afdeling V — (de artikelen 12 tot en met 16) — van de gewone wet van 9 augustus 1980 kent aan de Gemeenschappen en de Gewesten bovendien een beperkte fiscale bevoegdheid toe, die kan worden samengevat als volgt:

De raden van de Gemeenschappen en de Gewesten kunnen enerzijds opcentiemen heffen of kortingen toestaan met betrekking tot de belastingen die vatbaar zijn voor *ristornering* en die in artikel 10 van de gewone wet zijn opgesomd.

Krachtens artikel 12, § 2, van de gewone wet zijn de raden van de Gemeenschappen en de Gewesten niet gemachtigd tot het heffen van opcentiemen noch tot het toekennen van kortingen op andere belastingen en heffingen ten behoeve van het Rijk.

Anderzijds vermogen de Gemeenschappen en de Gewesten, wanneer één van de voor *ristornering* vatbare belastingen volledig is geristorneerd, vanaf het volgend begrotingsjaar:

- de aanslagvoet van die belastingen en heffingen te wijzigen;
- de belastbare materie, de heffingsgrondslag en de vrijstellingen te wijzigen, behoudens wat betreft de verkeersbelasting op de autovoertuigen en de belasting op de automatische ontspanningstoestellen.

2.e. Uit het voorgaande blijkt dat:

a) aan de Gemeenschappen en de Gewesten door de Grondwet zelf een eigen fiscale bevoegdheid is toegekend onder het uitdrukkelijke voorbehoud dat de wet ten aanzien van die belastingen de uitzonderingen waarvan de noodzakelijkheid blijkt niet heeft bepaald of nadien niet bepaalt;

b) aan de Gemeenschappen en de Gewesten de opbrengst van bepaalde nationale belastingen alsmede een bijkomende beperkte fiscale bevoegdheid wordt toegekend door de gewone wet van 9 augustus 1980;

c) de Gemeenschappen en de Gewesten evenwel geen be-

lastingen mogen heffen ten aanzien van materies die het voorwerp zijn van een nationale belasting, met uitzondering van wat te dien aanzien uitdrukkelijk bepaald is in de gewone wet van 9 augustus 1980.

2.f. De uitoefening van de toegekende eigen fiscale bevoegdheid door een Gemeenschap of door een Gewest mag nochtans geen afbreuk doen aan de begrenzing die inherent is aan de globale Staatsopvatting, zoals die tot uiting komt in de grondwetsherziening van 1970 en 1980 en in het bijzondere en de gewone wetten van 8 en 9 augustus 1980 tot hervorming der instellingen.

Noch in de Grondwet, noch in de bijzondere wet van 8 augustus 1980, noch in de gewone wet van 9 augustus 1980 wordt aan de Gewesten of de Gemeenschappen enige normatieve bevoegdheid toegekend ter zake van de fiscaliteit van de provincies, de gemeenten, de agglomeraties of federaties van gemeenten.

Ten aanzien van de ondergeschikte besturen hebben de Gewesten geen andere normatieve bevoegdheden dan die welke hun worden toegewezen in artikel 6, § 1, VIII, en in artikel 7 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980. Geen van beide bepalingen heeft betrekking op belastingaangelegenheden.

Weliswaar wordt in artikel 7 «de organisatie van de procedures alsook de uitoefening van het administratief toezicht op de provincies, de gemeenten en de agglomeraties en federaties van gemeenten» aan de Gewesten opgedragen, zodat die ten aanzien van de beslissingen van de ondergeschikte besturen met betrekking tot fiscale aangelegenheden kunnen optreden, meer bepaald door het al dan niet goedkeuren, van geval tot geval, van hun verordeningen op het stuk van de belastingen. De Gewesten kunnen aan deze bepaling van de bijzondere wet echter niet de bevoegdheid ontleenen om rechtsbepalingen vast te stellen met betrekking tot de belastingbevoegdheid van de provincies en de gemeenten; krachtens artikel 110 van de Grondwet is enkel de nationale wetgever hiertoe bevoegd.

Over het decreet van de Waalse Gewestraad van 29 juni 1985

3.a. Artikel 1 van het decreet van de Waalse Gewestraad van 29 juni 1985 tot wijziging, wat het Waalse Gewest betreft, van het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen, inzake belasting op de spelen en de weddenschappen, bepaalt:

«In het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen, gewijzigd bij artikel 2 van het koninklijk besluit nr. 14 van 18 april 1967 en vervangen bij artikel 13 van de wet van 18 november 1973 en bij artikel 2 van het koninklijk besluit van 22 augustus 1980 wordt een artikel 44*bis*, dat als volgt luidt, ingevoegd:

Artikel 44*bis*. In afwijking van artikels 43 en 44 wordt de belasting vastgesteld als volgt wat de in het Waalse Gewest aangegane weddenschappen betreft:

1) 10 pct. op het brutobedrag van de sommen ingezet, hetzij bij de onderlinge weddenschappen op de paardenwedrennen die in België plaatsvinden, hetzij bij de weddenschappen op de paardenwedrennen die in het buitenland plaatsvinden;

2) 6 pct. op het brutobedrag van de sommen ingezet bij de weddenschappen bij notering op de paardenwedrennen

die in België plaatsvinden.»

3.b. Aangezien de rijksbelasting op de spelen en de weddenschappen sedert het begrotingsjaar 1983 aan de Gewesten volledig wordt geristorneerd, was het Waalse Gewest bevoegd om vanaf 1984 de aanslagvoet, de belastbare materie, de heffingsgrondslag en de vrijstellingen van die belasting te wijzigen, overeenkomstig artikel 13 van de gewone wet van 9 augustus 1980. Artikel 1 van het decreet van 29 juni 1985, dat de heffingsgrondslag — (voortaan wordt de belasting op de onderlinge weddenschappen geheven op het brutobedrag van de ingezette sommen) — en de aanslagvoet — (de belasting wordt voor het Waalse Gewest teruggebracht tot 10% van het brutobedrag van de ingezette sommen wat onderlinge weddenschappen op paardenwedrennen in het buitenland aangaat; de belasting wordt op 6% van het brutobedrag van de ingezette sommen gebracht voor weddenschappen bij notering op paardenwedrennen in België) — wijzigt, blijft binnen de bevoegdheid van het Waalse Gewest.

Artikel 1 van het decreet van de Waalse Gewestraad van 29 juni 1985 tot wijziging, wat het Waalse Gewest betreft, van het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen, inzake de belasting op de spelen en de weddenschappen, schendt dan ook niet de regels die door of krachtens de Grondwet zijn vastgesteld voor het bepalen van de onderscheiden bevoegdheid van de Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten.

4.a. Artikel 2 van het decreet van de Waalse Gewestraad van 29 juni 1985 tot wijziging, wat het Waalse Gewest betreft, van het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen, inzake de belasting op de spelen en de weddenschappen bepaalt:

«In het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen wordt een artikel 74*bis*, dat als volgt luidt, ingevoegd:

«Art. 74*bis*. In afwijking van artikel 74 mogen de provincies en de gemeenten van het Waalse Gewest een belasting heffen op de agentschappen die de weddenschappen op de buiten het Waalse Gewest plaatshebbende paardenwedrennen verzamelen. Per agentschap en per bedrijfsmaand of deel van de bedrijfsmaand mag de provinciale belasting 1.500 frank en de gemeentelijke belasting 2.500 frank, niet overschrijden.

Het bedrag van 2.500 frank mag met 500 frank verhoogd worden als de gerant van het agentschap tegelijk in dezelfde ruimten een van de verzameling der weddenschappen op de paardenwedrennen onafhankelijke beroepsactiviteit uitoefent.»

4.b. Ter beoordeling van de vraag of die bepaling is aangetast door bevoegdheidsoverschrijding, moeten de volgende elementen in aanmerking worden genomen:

4.c. Artikel 110 van de Grondwet werd bij de grondwetsherziening van 1980 gewijzigd om de belastingbevoegdheid van de Gemeenschappen en Gewesten mogelijk te maken. Aan de bevoegdheid van de nationale wetgever tot het bepalen van uitzonderingen ten aanzien van provincie- en gemeentebelastingen werd niets gewijzigd. Het bepalen van de uitzonderingen ten aanzien van de provincie- en gemeentebelastingen moet derhalve beschouwd worden als een door de Grondwet aan de nationale wetgever voorbehouden aangelegenheid.

4.d. Artikel 13 van de gewone wet van 9 augustus 1980

kent aan de Gemeenschappen en de Gewesten een specifieke fiscale bevoegdheid toe, die enkel betrekking heeft op rijksbelastingen, en staat de Gewesten niet toe enige modaliteit van de provincie- of gemeentebelastingen te wijzigen.

Het Waalse Gewest is alleszins bevoegd om, met toepassing van artikel 13 van de gewone wet van 9 augustus 1980, de aanslagvoet, de belastbare materie, de heffingsgrondslag en de vrijstellingen van de rijksbelasting op de spelen en weddenschappen — nationale belasting die volledig een gewestelijke belasting is geworden — te wijzigen. Hieruit kan evenwel niet worden afgeleid dat het Gewest de bevoegdheid zou hebben om de regels te wijzigen die de nationale wetgever vastgesteld heeft met betrekking tot de vaststelling van provincie- en gemeentebelastingen op de agentschappen voor weddenschappen op paardenwedrennen.

4.e. In strijd met wat door het Waalse Gewest wordt beweerd vindt artikel 2 van het decreet van 29 juni 1985 evenmin een grondslag in de door artikel 13 van de gewone wet aan het Gewest toegekende bevoegdheid om de vrijstellingen van de belasting op de spelen en de weddenschappen te wijzigen.

Een belastingvrijstelling is het niet of slechts gedeeltelijk belasten van personen, goederen, inkomsten, materiële of juridische handelingen, terwijl die normaal begrepen zijn in het object van de belasting.

Artikel 2 van het decreet van 29 juni 1985 regelt geen dergelijke vrijstelling van de belasting op spelen en weddenschappen.

4.f. Zelfs indien zou worden geoordeeld dat de doelstelling die wordt nagestreefd door de bij artikel 2 van het decreet aan het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen aangebrachte wijziging in hoofdzaak de bevordering van de Waalse gewestelijke economische expansie zou zijn en die bepaling dan ook een directe gewestelijke economische draagwijdte zou hebben, dan nog omvat de bevoegdheid die aan de Gewesten is toegekend met betrekking tot de gewestelijke economische expansie bij artikel 6, § 1, VI, 4°, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980, niet de toekenning aan de Gewesten van een bevoegdheid, die hen zou toestaan de belastingbevoegdheid van de provincies en de gemeenten te regelen.

4.g. Tenslotte kan de mogelijkheid die de Gewestraden krachtens artikel 10 van de bijzondere wet hebben om in de decreten rechtsbepalingen op te nemen met betrekking tot aangelegenheden waarvoor zij niet bevoegd zijn, geen toepassing vinden op bevoegdheden die de Grondwet aan de wet voorbehoudt.

4.h. Artikel 2 van het decreet van de Waalse Gewestraad van 29 juni 1985 tot wijziging, wat het Waalse Gewest betreft, van het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen, inzake de belasting op de spelen en de weddenschappen, schendt derhalve de regels die door of krachtens de Grondwet zijn vastgesteld voor het bepalen van de onderscheiden bevoegdheid van de Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten.

5. Artikel 3 van het decreet van de Waalse Gewestraad van 29 juni 1985 bepaalt:

«Artikel 1 van dit decreet treedt met ingang van 1 juli 1985 in werking. Artikel 2 geldt met ingang van 1 januari 1985.»

Die bepaling is onlosmakelijk verbonden met de bepalingen van de artikelen 1 en 2, waarvan zij de inwerkingtre-

ding regelt.

De tweede zin van genoemd artikel 3 is derhalve eveneens aangetast door bevoegdheidsoverschrijding.

Om die redenen, het Hof zegt voor recht:

— de artikelen 1 en 3, eerste zin, van het decreet van de Waalse Gewestraad van 29 juni 1985 tot wijziging, wat het Waalse Gewest betreft, van het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen, inzake de belasting op de spelen en de weddenschappen, schenden niet de regels die door of krachtens de Grondwet zijn vastgesteld voor het bepalen van de onderscheiden bevoegdheid van de Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten;

— de artikelen 2 en 3, tweede zin, van het decreet van de Waalse Gewestraad van 29 juni 1985 tot wijziging, wat het Waalse Gewest betreft, van het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen, inzake de belasting op de spelen en de weddenschappen, schenden de regels die door of krachtens de Grondwet zijn vastgesteld voor het bepalen van de onderscheiden bevoegdheid van de Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

10e KAMER — 23 JUNI 1988

Voorzitter: de h. Craeybeckx

Raadsheren: de hh. Colla en Van Houche (rapporteur)

Openbaar ministerie: de h. Willio

Advocaten: mrs. Hendrickx loco Van Doosselaere en Sols

Wapens — Dragen van sportwapen — Buitenshuis

Het dragen van een jacht- of een sportwapen zonder wetige reden is verboden buitenshuis, zelfs al is deze plaats geen openbare of geen voor het publiek toegankelijke plaats.

V. t/ L.

(...)

Overwegende dat uit het informatieonderzoek en het onderzoek ter zitting van de eerste rechter en van het hof vaststaat dat:

— de hond van de burocratische partij in de tuin van beklagde dodelijk getroffen werd door een hagellading die beklagde met zijn jachtwapen Manu Arm 9 mm afvuurde vanuit het deurgat van zijn woning, terwijl het wapen gedeeltelijk buiten de woning uitstak;

— beklagde, onmiddellijk na de feiten als reden van zijn optreden opgaf dat hij in de richting van de voor hem onbekende hond, die met zijn hond aan het stoeien was, schoot met de bedoeling hem te doen schrikken omdat hij elke hond die op zijn eigendom komt, wenst te verjagen omdat hij zijn poedel wil behoeden voor vlooiën, ziekten en andere viezigheid;

Overwegende dat beklagde ter zake stelt:

1° dat hij het bewust jachtwapen niet *buitenshuis* zou gedragen hebben;

2° dat hij in ieder geval op het tijdstip van de feiten een

wettige reden had om het wapen te dragen ;

Overwegende dat het eerste verweermiddel van beklaagde faalt omdat uit het voorgaande vaststaat dat hij het bewuste wapen in zijn tuin en dus buiten de woning droeg ; dat de omstandigheid dat de tuin van beklaagde geen openbare of een voor het publiek toegankelijk plaats zou zijn, niet ter zake dienend is (zie Cass., 13 december 1963, *Pas.*, 1964, I, 431);

Overwegende dat beklaagde in zijn conclusie voor de eerste rechter voor de eerste maal gewag maakte van 1 bijkomende reden voor zijn optreden, die hierop neerkomt dat niet alleen zijn poedel, maar ook hijzelf belaagd werd door het huisdier van de burgerlijke partij ; dat dit feitelijk verweer van beklaagde, dat geen steun vind in de gegevens van de strafinformatie, als niet ernstig terzijde wordt geschoven ;

Overwegende dat het dragen van het jachtwapen in de boven geschetste omstandigheden zonder wettige reden geschiedde ; dat beklaagde over andere middelen beschikte om de vrij kleine hond van de burgerlijke partij, zij het dat hij de eigenaar ervan niet kende doch waarvan hij redelijkerwijze toch kon veronderstellen dat deze een meester had, uit zijn dan toch voor viervoeters toegankelijke en wegens de aanwezigheid van de poedel aantrekkelijke tuin te verjagen ; (...)

NOOT — *Het dragen van een jacht- of sportwapen*

1. Luidens art. 13 van de Wapenwet is het dragen van een jacht- of sportwapen slechts toegelaten voor hem die een wettige reden kan doen gelden. De wet maakt geen onderscheid tussen binnenshuis en buitenshuis dragen, tussen openbare plaatsen of privé-woningen.

Doctrine en rechtspraak hebben aan de wettekst toegevoegd dat, om onder toepassing van de strafwet te vallen, het wapen buiten de woning moet worden gedragen.

2. Het onderhavige arrest houdt zich strak aan de rechtspraak van het Hof van Cassatie (Cass., 23 december 1963, *Pas.*, 1964, I, 431) en preciseert dan ook dat de dader vanuit de deuropening vuurde «terwijl het wapen gedeeltelijk buiten de woning uitstak».

Indien hij vanuit de vensteropening had gevuurd, zonder dat zijn jachtgeweer over de vensterdrempel kwam, was er dan geen sprake van onwettig dragen ?

3. Het dragen van een wapen impliceert een bepaald gebruik, er gaat van het dragen een bedreiging uit, het vertonen van het wapen werkt intimiderend. Waarom zou nu het dragen van een wapen méér schrik inboezemen wanneer dat gebeurt in een tuin dan in het portaal ? Waarom zou het strafbaar zijn in een café en niet in een keuken of in een veranda ?

Wie in zijn woning, het wapen van zijn salon naar zijn werkkamer verplaatst, zal natuurlijk niet onder de toepassing van de strafwet vallen. Maar het is niet omdat zulks binnenshuis gebeurt : het onderscheid ligt in het begrip «dragen».

4. Wie gewapend met een jachtgeweer de keuken binnentorstt waar het personeel de gerechten aan het bereiden is, maakt zich schuldig aan onwettig dragen van een jachtwapen, voor zover hij geen wettige reden kan doen gelden. Wie het salon binnenstapt, geweer aan de schouder, zodat de genodigden opschrikken en hun hart vasthouden, valt

onder de toepassing van de strafwet.

Heel wat anders is het, wanneer de gastheer aan zijn vrienden een nieuw jachtgeweer vertoont of de arabesken van zijn gedamasceerde dubbelloop laat bewonderen. Het wapen wordt dan niet gedragen, maar louter vertoond. Er is geen sprake van enige intimidatie, laat staan van enig gebruik.

Jurisprudentz ist Ausdeutung des Lebens...

A. Vandeplas

ARBEIDSHOF TE GENT AFDELING BRUGGE

8e KAMER — 19 MEI 1988

Voorzitter : de h. De Sutter

Raadsheren in sociale zaken : de hh. Adriaens en Crosse

Advocaat-generaal : de h. Beckers

Advocaten : mrs. Vandervennet, Buyse en Chevalier

1. Ondernemingsraad — Beschermde werknemer — Dringende reden — Vordering tot erkenning — Ontvankelijkheid — Vorige nog hangende vordering — Conclusie — Beledigingen — Tegenwerpelijheid — 2. Advocaat — Mandaat ad litem — Conclusie — Beledigingen — Mandataris — Tegenwerpelijheid

1. De vordering tot erkenning van de dringende redenen tot ontslag van de beschermde werknemer die steunt op beledigingen geuit in een conclusie genomen in een vorige nog hangende procedure tot erkenning van andere dringende redenen, is ontvankelijk, aangezien de arbeidsovereenkomst tijdens die procedure enkel geschorst is.

2. Conclusie nemen en ondertekenen behoort tot het mandaat ad litem van de advocaat. Beledigingen geuit in een conclusie zijn tegenwerpelijk aan de partij voor wie de conclusie is genomen, indien deze er geen afstand van neemt.

N.V. R. t/ D. en A.B.V.V.

De oorspronkelijke vordering in de zaak algemene rol, nummer 88/113, strekte ertoe eiseres te doen machtigen om de arbeidsovereenkomst met verweerder te verbreken, nadat de aangevoerde redenen vooraf als dringend erkend zullen zijn, met toepassing van artikel 21, § 2, van de wet van 20 september 1948, als gewijzigd bij koninklijk besluit nr. 4 van 11 oktober 1978, en van artikel 1bis van de wet van 10 juni 1952.

De eerste rechter heeft bij vonnis van 10 februari 1988 de eis ontvankelijk doch ongegrond verklaard.

Eiseres werd veroordeeld in de kosten van het geding.

Eiseres in hoger beroep stelt tegen dit vonnis hoger beroep in.

(...)

Tijdens deze rechtspleging werd door de verweerder in hoger beroep op 4 maart 1988 een laatste conclusie neergelegd, waarin onder meer : 1. vermeld werd dat het opvalt, dat wanneer de affirmaties van eiseres in hoger beroep con-

troleerbaar worden, deze leugenachtig blijken te zijn (waarbij directeur-generaal B. wordt bedoeld); 2. de heer B. ervan beschuldigd wordt een volkomen verkeerd en vervalst verslag van de ondernemingsraad van 5 november 1987 te hebben doen goedkeuren; 3. vermeld wordt dat de achterliggende houding van dit personage (lees B.) niet de toepassing is van de wet *de lege lata* in België 1987 (vgl. tijdsruimtelijk met Polen 1987, Chili 1987 of België 1987); geïnsinueerd wordt dat de heer B. werkelijk dom is en zijn functie bij R. alleen via familiale en financiële invloeden kreeg en kan behouden.

De in die conclusie gedane vermeldingen werden bij aangezekend schrijven aan de werknemer D. betekend en vormen het voorwerp van een nieuwe procedure, eveneens ertoe strekkende eiseres te machtigen de nog steeds bestaande arbeidsovereenkomst met verweerder te verbreken, nadat de aangevoerde redenen vooraf als dringend zullen worden erkend met toepassing van artikel 21, § 2, van de wet van 20 september 1948 en artikel *1bis* van de wet van 10 juni 1952 (algemene rol, nr. 88/225).

Ook deze eis heeft de eerste rechter bij vonnis van 13 april 1988 ontvankelijk doch niet gegrond verklaard, omdat de in de conclusie geuite beledigingen niet tegenwerpelijk zouden zijn aan de betrokkene (eerste verweerder).

(...)

Eiseres in hoger beroep stelt tegen dat vonnis hoger beroep in, op grond dat de advocaat bij het neerleggen van een conclusie optreedt als mandataris in naam en voor rekening van zijn cliënt en dat conclusies niet buiten het mandaat *ad litem* vallen. Derhalve zijn de beledigingen en aantijgingen geuit in de conclusie evident toerekenbaar aan de lastgever, *in casu* D.

Daar beide zaken dezelfde partijen betreffen, hetzelfde voorwerp hebben en de feiten waarop de rechtspleging van de tweede zaak wordt gegrond, plaatshadden tijdens en naar aanleiding van het voeren van de eerste rechtspleging, zijn beide zaken verknocht, zodat zij, in het belang van een goede rechtsbedeling, worden samengevoegd.

(...)

Krachtens artikel *1bis*, § 2, van de wet van 10 juni 1952 en artikel 21, § 2, van de wet van 20 september 1948 kunnen de leden die het personeel vertegenwoordigen in de comités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen of in de ondernemingsraad slechts worden ontslagen, onder meer, om een dringende reden die vooraf door het arbeidsgerecht aangenomen wordt.

Ten deze dient te worden vastgesteld dat de wet geen onderscheid maakt inzake ernstige tekortkomingen gepleegd in de uitvoering van de arbeidstaken of in de uitvoering van het mandaat van lid van een raad of van vakbondsafgevaardigde. De ernstige tekortkoming moet niet van contractuele aard zijn (Cass., 9 maart 1987, *J.T.T.*, 1987, 128).

Er kan alleen desaan gaande worden aangestipt dat artikel 18, lid 1, van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 5 van 24 mei 1971 betreffende het statuut van de vakbondsafgevaardigden, vermeldt dat «de leden van de afvaardiging niet mogen afdankt worden om redenen die eigen zijn aan de uitoefening van hun mandaat» en dat de werknemer, lid van de ondernemingsraad of van het comité voor veiligheid en gezondheid, een beschermd statuut inzake afdanking geniet, hetgeen erop wijst dat een werknemer

met een dergelijke hoedanigheid wegens zijn functie tot verdediging der belangen van de werknemers, wettelijk meer bescherming behoeft dan de gewone werknemer. Dit neemt niet weg dat wettelijk geen onderscheid dient te worden gemaakt inzake de dringende reden, die voor elke werknemer bestaat in de «ernstige tekortkoming die elke professionele samenwerking tussen de werkgever en de werknemer onmiddellijk en definitief onmogelijk maakt» (artikel 35, lid 2, Arbeidsovereenkomstenwet).

In casu wordt door eiseres in hoger beroep als dringende reden aangevoerd:

Inzake algemene rol, nummer 88/113:

(...)

Inzake algemene rol nummer 88/225

(...)

In casu werden door eiseres in hoger beroep nieuwe feiten aangevoerd die het ontslag op staande voet zouden verantwoorden, namelijk zware beledigingen en aantijgingen tegenover de heer B., directeur-generaal van eiseres in hoger beroep, die onder meer belast is met de hoogste gezagsfunctie ten opzichte van de heer D., neergeschreven in de laatste conclusie van de rechtspleging, algemene rol, nr. 88/113, en aan eerste verweerder in hoger beroep betekend bij aangezekend schrijven van 8 maart 1988 (...)

Nopens de ontvankelijkheid van de nieuwe eis

Op het tijdstip van het neerschrijven van de voornoemde beledigingen, bestond de arbeidsovereenkomst tussen de verweerder in hoger beroep en eiseres in hoger beroep nog steeds, doch was alleen de uitvoering ervan geschorst, (Cass., 26 oktober 1981, *T.S.R.*, 1982, 131), daar de verbreking ervan nog de uitdrukking door de werkgever van zijn wil tot beëindiging zal vereisen nadat de huidige beslissing kracht van gewijsde zal hebben verkregen (Cass., 15 december 1986, *J.T.T.*, 1987, 498).

De aanzegging van de nieuwe feiten en het nieuw verzoekschrift inhoudende de nieuwe feiten gepleegd tijdens de lopende procedure, is dus ontvankelijk.

Ten gronde

Het feit sub 1 viseert ongetwijfeld de heer B., belast met de hoogste gezagsfunctie in de onderneming ten opzichte van de verweerder in hoger beroep en stelt dat B. affirmaties doet die, als ze controleerbaar worden, leugenachtig zijn.

Het feit sub 2 houdt in dat dezelfde persoon ervan beticht wordt een «vervalst» verslag van de ondernemingsraad te hebben laten goedkeuren, terwijl in feit sub 3, de heer B. op smalende wijze een personage genoemd wordt, vergelijkbaar met sommige bekend in de dictatoriale regimes van Chili en Polen.

Ten slotte wordt op perfide wijze — in de hypothetische vorm — geïnsinueerd dat, dezelfde heer B. zijn hoge functie niet aan zijn bekwaamheid doch aan familiale en/of financiële invloeden te danken zou hebben.

Deze aantijgingen zijn grove beledigingen van de eer en de faam van een persoon die de werkgeefster belichaamt, en zijn geenszins volstrekt noodzakelijk voor de verdediging van de zaak (art. 445 van het Gerechtelijk Wetboek).

Zij getuigen bovendien van een arrogantie en vrijpostigheid die voor een werknemer ten opzichte van zijn hiërarchische chef niet toelaatbaar zijn en elke professionele samenwerking onmiddellijk en definitief onmogelijk maken.

Verweerder in hoger beroep, bij monde van zijn raads-

man tracht thans in een latere conclusie, doch vergeefs, deze beledigingen af te zwakken en biedt, eveneens vergeefs, zijn verontschuldigungen aan, hierdoor reeds erkennend dat de aangevoerde feiten grove en nutteloze beledigingen uitmaken.

Het verzoek dat die ernstige aantijgingen thans als niet geschreven zouden worden beschouwd en worden geschrapt, kan evenmin in rechte enig gevolg hebben, nu de feiten juist ten grondslag liggen aan de eis tot beoordeling van de dringende redenen, de neergelegde conclusies niet kunnen worden teruggetrokken en onherroepelijk deel uitmaken van de gevoerde rechtspleging waarop de tegenpartij zich kan beroepen.

Dat eiseres in hoger beroep andere middelen tot haar beschikking zou hebben, onder meer een beroep op tuchtsancties, enzovoort, is ter zake niet dienend.

Nopens de tegenwerpelijke aan de verweerder in hoger beroep

Het Gerechtelijk Wetboek heeft, in tegenstelling met de vroegere procedureregeling, in artikel 440, tweede lid, de opdracht van de advocaat uitgebreid tot die van wettelijk vertegenwoordiger van zijn cliënt. De verwijzing door verweerder in hoger beroep naar rechtsleer daterend van vóór de gerechtelijke hervorming, loopt derhalve mank. Zodra de advocaat belast wordt met het voeren van een procedure, treedt hij thans op als mandataris (Verslag Van Reepinghen, uitg. Min. v. Justitie, 1964, deel 1, p. 344).

Ter zake omvat het mandaat *ad litem* onder meer het nemen en ondertekenen van conclusies. Een dergelijke proceshandeling geschiedt zonder twijfel «binnen de perken» van die lastgeving en bindt als zodanig de lastgever, *in casu* de verweerder in hoger beroep, voor wie en namens wie de gewraakte conclusie werd neergelegd en ondertekend.

De neergelegde conclusie, voorwerp van het onderhavige inleidend verzoekschrift, uitgaande van de lasthebber is derhalve toerekenbaar aan de lastgever, *in casu* de verweerder in hoger beroep.

Indien de lasthebbers, *in casu* de raadslieden van de verweerder in hoger beroep «op foutieve wijze» hun mandaat uitoefenen, dan wordt hierdoor *ipso facto* niet gehandeld «buiten» de perken van het mandaat *ad litem* (Cass., 24 januari 1974, *Pas.*, 1974, 553, met noot W.G.).

Ook de foutieve uitoefening van het mandaat bindt de lastgever (Cass., 22 april 1985, *J.T.T.*, 1985, 428), en een foutieve uitoefening zou enkel eventueel aanleiding kunnen geven tot een verhaal vanwege de lastgever op de lasthebber.

In casu maken de volkomen overbodige zware beledigingen en aantijgingen dan ook de ernstige tekortkoming uit in de zin van artikel 35 van de Arbeidsovereenkomstenwet, die niet van contractuele aard moet zijn (Cass., 9 maart 1987, *J.T.T.*, 1987, 128), en zelfs kan bestaan in de fout van een derde optredend in naam en in opdracht (analoog: Cass., 14 december 1981, *J.T.T.*, 1982, 176).

De opwerping van de verweerder in hoger beroep, bij monde van zijn raadsman, dat de zware beledigingen geïnspireerd zouden zijn door de medegedaagde in hoger beroep, zijn derhalve, ook al om die reden niet afdoende, ongeacht het feit dat zulks niet aangetoond wordt.

Meer nog, ingevolge de naleving van de wettelijke procedureformaliteiten, werden de neergeschreven zware beledigingen persoonlijk aan D. tot tweemaal toe betekend, na-

melijk bij aangetekend schrijven van 8 maart 1988 tot betekening van de dringende reden binnen drie dagen na de kennisneming, en ter uitvoering van de procedureregelen waarbij het inleidend verzoekschrift, inhoudend de zware beledigingen, bij gerechtsbrief aan betrokkene werd betekend en door laatstgenoemde voor ontvangst getekend.

Op geen enkel ogenblik heeft D. gemeend afstand te moeten nemen van hetgeen zijn raadslieden hadden neergeschreven (cf. artikel 848 van het Gerechtelijk Wetboek), hierbij buiten beschouwing latende de hierboven vermelde bindende draagwijdte ervan ingevolge het mandaat *ad litem*.

Hij heeft integendeel dezelfde raadslieden behouden als mandataris, aldus hun mandaat volledig bevestigend, zodat ingestemd werd met hetgeen in de conclusie neergelegd op 4 maart 1988 is neergeschreven en gericht is aan zijn werkgeefster.

Dientengevolge moet worden besloten dat, indien de feiten aangevoerd op 14 december 1987 (algemene rol, nr. 88/113) door de werkgeefster als zware tekortkomingen blijken te zijn aangevoeld, zonder dat het formele bewijs ervan in rechte werd geleverd, dit thans niet meer het geval is.

De feiten aangevoerd in het verzoekschrift neergelegd op 8 maart 1988 en rechtsgeldig bij aangetekend schrijven van dezelfde datum betekend, nl. de gekarakteriseerde aantijgingen en zware beledigingen ten opzichte van de werkgeefster, in de persoon van haar hoogste administratieve gezagdrager, die de verweerder in hoger beroep, om de reden hierboven uiteengezet, tot de zijne heeft gemaakt, geuit en neergeschreven tijdens de schorsing van de nog bestaande arbeidsovereenkomst, gedurende welke partijen, krachtens artikel 16 van de Arbeidsovereenkomstenwet, elkaar nog steeds de nodige eerbied en achting verschuldigd zijn, maken de ernstige tekortkoming uit, vanwege de verweerder in hoger beroep, die elke professionele samenwerking met zijn werkgeefster onmiddellijk en definitief onmogelijk maakt.

De dringende reden voor de onmiddellijke en definitieve beëindiging van de arbeidsovereenkomst vanaf 8 maart 1988 moet dan ook worden aangenomen.

(...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

7e KAMER — 12 APRIL 1988

Voorzitter: de h. Van Herck

Advocaten: mrs. Aerts loco Vandamme en Uyttersprot

Vennootschap — B.V.B.A. — Schulden vennoten

De beslissing van de algemene vergadering van een B.V.B.A., dat de verliezen van het boekjaar zullen worden geboekt op het debet van de rekening-courant van de vennoten, kan niet worden tegengeworpen aan de vennoot die zijn toestemming niet heeft gegeven, en bindt zijn persoonlijk vermogen niet.

Faillissement B.V.B.A. M. t/ D.

De vordering

Eiser vordert de veroordeling van verweerder tot betaling van een bedrag van 93.862 fr., te vermeerderen met de vergoedende rente vanaf de datum van het faillissement, of 28 oktober 1977.

De vordering beoogt de uitvoering van een beslissing van de algemene aandeelhoudersvergadering, waarbij telkens werd beslist dat de vennoten achtereenvolgens de verliezen van de boekjaren 1971, 1974 en 1977 op hun rekening lieten inboeken.

Hierdoor stond op het ogenblik van het faillissement de rekening-courant van verweerder op een deficit. Eiser poogt dit als curator van het faillissement te innen.

Beoordeling

Eiser bewijst niet dat verweerder zijn toestemming gegeven heeft om de schuldenlast van de vennootschap op het passief van zijn rekening-courant te boeken en beperkt er zich toe te stellen dat de beslissing van de algemene vergadering, zo te handelen, werd genomen met een voldoende meerderheid.

Eiser bewijst niet hoe een dergelijke beslissing, die verweerder niet genomen heeft, aan hem tegenwerpelijik zou kunnen zijn en zijn persoonlijk vermogen zou kunnen verbinden, terwijl overeenkomstig artikel 116 van de Vennootschapswet de vennoten enkel tot beloop van hun aandeel gehouden zijn in de schulden van de vennootschap.

Ten overvloede kan hieraan worden toegevoegd dat een algemene vergadering van aandeelhouders beslissingen kan nemen in naam van de vennootschap maar natuurlijk niet in naam van de niet instemmende vennoten.

(...)

ARBEIDSRECHTBANK TE BRUSSEL

2e KAMER — 28 MAART 1988

Voorzitter: de h. Declerck

Rechters in sociale zaken: de h. Vanderelst en mevr. Vanhove

Advocaten: mrs. Verhelst loco Fierens en Durnez

Arbeidsovereenkomst — Aansprakelijkheid werknemer — Zware schuld — Einde overeenkomst — Inontvangstneming werk

Ingevolge het bepaalde in art. 19, tweede lid, W.A.O., kan de werkgever, na de aanvaarding van het werk, van de werknemer geen schadevergoeding meer vorderen voor beeerde grove professionele fouten.

N.V. X. t/ D.

Feiten en rechtspleging

Verweerder was sedert 21 september 1981 in het raam van de Arbeidsovereenkomstenwet van 3 juli 1978 (W.A.O.) als «General manager» in dienst van eiseres en zijn taak bestond erin de Belgische afdeling van de Nederlandse moederonderneming te leiden, te beheren en te coördineren binnen de vanuit Nederland gestelde richtlijnen.

dineren binnen de vanuit Nederland gestelde richtlijnen.

Verweerder heeft op 13 juni 1985, steeds in de beste verstandhouding met de directie in Nederland, zijn ontslag aangeboden dat inging op 1 januari 1986.

Pas op 9 mei 1986, vier maanden later, maakt eiseres in haar dagvaarding, zonder enige voorafgaande in morastelling, aanspraak op een schadevergoeding van 4.080.000 fr., en dit op voet van artikel 18 W.A.O. wegens grove professionele fouten van verweerder bij de uitoefening van zijn ambt van general manager.

(...)

Voorwerp van de vordering

Eiseres stelt:

— dat haar taak bestond in het ophalen en afleveren van nationale en internationale zendingen en omschrijft dit ter zitting als een «privé-postdienst»;

— normaliter werden deze zendingen uitgevoerd met eigen wagens, terwijl variabele opdrachten werden uitgevoerd door onderaannemers;

— dat verweerder van begin 1984 af de eigen koeriers liet afvloeien en alle activiteiten van de onderaannemers bundelde bij de P.V.B.A. P., een bedrijf dat met zelfstandige chauffeurs werkte;

— vanaf 2 februari 1984 werd deze P.V.B.A. vervangen door de P.V.B.A. I., waarin voornoemde heer P. en mevrouw J.H. ieder 50% van de aandelen bezitten;

— na het ontslag van verweerder op 1 januari 1986 vernam eiseres dat mevrouw J.H. 50% van de winst van de P.V.B.A. I. ontving, wat haar in de praktijk 1 fr. per km die voor eiseres geleverd werd, opleverde, aangezien de P.V.B.A. I. aan haar onderaannemers 7,50 fr. en later 8 fr. per km betaalde en aan eiseres 9 fr. en later 9,50 fr. en vanaf 1 januari 1985 10 fr. per km doorrekende.

Eiseres beweert dat zij na het ontslag vaststelde dat verweerder de bevoegdheden die hem als general manager in België toevertrouwd werden, niet in het belang van de firma maar in zijn eigen belang heeft uitgeoefend, wat een zware fout uitmaakt die haar schade berokkende.

Standpunt van verweerder

Verweerder stelt:

— dat de vordering werd ingeleid na zijn vertrek en dat in de loop van zijn tewerkstelling nooit ernstige problemen in verband met zijn beleid of meer concreet met de keuze van zijn onderaannemers zijn gerezen;

— dat hij wekelijkse verslagen indiende zodat de leiding in Nederland op de hoogte was, of moest zijn, van de door hem aangegane verbintenissen en de toegepaste tarieven;

— dat derhalve kan worden vastgesteld dat de Nederlandse leiding steeds zijn werk en de resultaten ervan, heeft aanvaard.

Verweerder stelt primair dat *in casu* de bepalingen van artikel 19, tweede lid, W.A.O. van toepassing zijn volgens welke als «eenmaal het werk door de werkgever in ontvangst genomen is, de werknemer niet meer aansprakelijk gesteld kan worden voor gebrekkig werk».

Bespreking

De rechtbank oordeelt dat deze stelling juist is en dat de ratio legis van voornoemd artikel ertoe strekt de werknemer te beschermen, die na zijn ontslag grote praktische moeilijkheden heeft om zijn beleid te rechtvaardigen, aangezien hij geen toegang meer heeft tot de bedrijfsstukken aan de hand waarvan hij zich zou moeten kunnen verdedi-

gen.

Artikel 19, tweede lid, W.A.O. is van dwingend recht (Steyaert, 266 en 269) en wordt ter zake terecht door verweerder ingeroepen. Uit de parlementaire werkzaamheden blijkt overigens ten overvloede dat: «Eenmaal het werk in ontvangst genomen, kan de werkgever in geen geval meer schadevergoeding vorderen van de tekortgeschoten werknemer» (Verslag Senaatscommissie, *Parl. St.*, 1977-78, nr. 258, p. 62).

Ten overvloede stelt de rechtbank vast:

(...)

Besluit

Aan de hand van de neergelegde stukken oordeelt de rechtbank dat verweerder zich steeds binnen de grenzen van zijn bevoegdheid als nauwgezet directeur heeft gedragen, dat zijn beleid steeds door de Nederlandse leiding wekelijks werd gecontroleerd en nooit aanleiding heeft gegeven tot enige fundamentele kritiek.

Gelet op voornoemd artikel 19, tweede lid, kan eiseres verweerder geen fouten aanwrijven i.v.m. werk dat steeds, na controle, en zonder enige belangrijke opmerking, werd aanvaard.

Voor het overige brengt eiseres geen enkel element naar voren waaruit een zware fout van verweerder in de zin van artikel 18 W.A.O. zou kunnen blijken.

De vordering van eiseres dient dan ook als ongegrond afgewezen te worden.

(...)

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (2e Kamer), 8 maart 1988

Onrechtmatige daad — Oorzakelijk verband — Verkeersongeval — Onopzettelijk toebrengen van slagen en verwondingen — Vrijspraak — Fout vastgesteld ten laste van de beklaagde

Op de voorziening van de burgerlijke partij vernietigt het Hof het bestreden arrest (Hof Gent, 31 maart 1987) om de volgende redenen:

«Overwegende dat het arrest, dat impliciet doch onmiskenbaar aanneemt dat verweerder met een niet-toegelaten snelheid reed, vaststelt dat ook zonder die fout het ongeval zou hebben plaatsgehad; dat het evenwel niet vaststelt dat de schade, zoals ze zich heeft voorgedaan, zich ook zou hebben voorgedaan zonder die fout;

«Dat de appelrechters derhalve het niet bewezen verklaren van het aan de verweerder Van H. ten laste gelegde misdrijf niet naar recht verantwoorden.»

(Voorzitter: de h. Boon — Raadsheer-rapporteur: de h. De Baets — Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts — Advocaat: mr. Houtekier — In de zaak: D. t/ Van H.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 11 maart 1988

Rechterlijk gewijsde — Strafzaken — Veroordeling tot onderscheiden straffen wegens overtreding van het Wegverkeersreglement en alcoholintoxicatie — Vordering bij de burgerlijke rechter — Gezag van het gewijsde ten aanzien van het oorzakelijk verband tussen de alcoholintoxicatie en het ongeval

Verweerder heeft eiseres, die hem voor zijn eigen schade verzekerde, gedagvaard tot betaling van de schade die zijn voertuig had opgelopen bij een verkeersongeval. Naar aanleiding van dit ongeval was eiser door de politierechtbank veroordeeld tot onderscheiden straffen wegens overtreding van art. 10.1, 1°, 2° en 3°, van het Wegverkeersreglement en wegens het besturen van een voertuig in staat van alcoholintoxicatie. Bij de burgerlijke rechter wierp eiseres de alcoholintoxicatie op als grove schuld van verweerder. Het bestreden arrest (Hof Brussel, 30 april 1986) veroordeelt eiseres tot betaling van 137.837 fr. op grond dat de grove schuld niet bewezen is omdat de veroordeling van verweerder door de strafrechter inhoudt dat de alcoholintoxicatie niet in causaal verband tot het ongeval staat.

«Overwegende dat blijkens het vonnis van de politierechtbank waarvan de bewijskracht en het gezag van gewijsde door eiser wordt ingeroepen, verweerder veroordeeld werd tot onderscheiden straffen, enerzijds wegens het besturen van een voertuig in staat van alcoholintoxicatie, en anderzijds wegens een overtreding van het Wegverkeersreglement;

«Overwegende dat de rechter die, naar aanleiding van een verkeersongeval, onderscheiden straffen heeft opgelegd, enerzijds, wegens het besturen van een voertuig op een openbare plaats, in staat van alcoholintoxicatie, anderzijds, wegens een overtreding van het Wegverkeersreglement, zonder uitspraak te hebben hoeven doen en zonder zich te hebben uitgesproken over de schade en over de oorzaak van de schade, niet beslist dat de staat van alcoholintoxicatie noch de oorzaak noch één van de oorzaken van het ongeval is geweest;

«Overwegende dat het arrest derhalve, op grond van de in het middel weergegeven overwegingen, niet wettig beslist dat eiseres gehouden is om verweerder te vergoeden voor zijn eigen schade.»

(Voorzitter: de h. Caenepeel — Raadsheer-rapporteur: mevr. Baeté-Swinnen — Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts — Advocaat: mr. Houtekier — In de zaak: C.V. D. t/ De B.)

NOOT—Zie Cass., 18 juni 1987, *R.W.*, 1987-88, 575; 19 maart 1987, *R.W.*, 1987-88, 444; 5 februari 1987, *Arr. Cass.*, 1986-87, nr. 333; 15 januari 1987, *R.W.*, 1986-87, 2300.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 18 maart 1988

Vonnissen en arresten — Motiveringsverplichting — Onrechtmatige daad — Oorzakelijk verband — Vaststelling — Vorm

Eiseres voert tegen het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 28 januari 1986) een schending van de artt. 1382 en 1383 B.W. aan, omdat het niet vaststelt dat er een causaal verband bestaat tussen de fout van de verzekerde van eiseres en de door verweerder geleden schade.

«Wat het vierde onderdeel betreft:

«Overwegende dat het arrest oordeelt 'dat de verkeers-overtreding van de verzekerde van (eiseres) bewezen is zonder dat daartegenover ook maar de minste fout zou zijn bewezen ten laste van het slachtoffer'; dat het beslist 'dat (eiseres) dus tot integrale vergoeding is gehouden van alle opgelopen schade';

«Overwegende dat eiseres geen gebrek aan antwoord op een conclusie over het oorzakelijk verband aanvoert; dat artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek op zichzelf niet voorschrijft dat de rechter die de onrechtmatige daad bewezen verklaart en beslist dat de eis tot schadevergoeding gegrond is, uitdrukkelijk vermeldt dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen de daad en de schade;

«Dat het onderdeel faalt naar recht.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: mevr. Baeté-Swinnen — Advocaat-generaal: de h. Declercq — Advocaten: mrs. Houtekiet en Bützler — In de zaak: N.V. F. t/ B.)

NOOT—Zie Cass., 9 juni 1986, *Arr. Cass.*, 1985-86, nr. 626; 17 december 1987, *R.W.*, 1987-88, 1360; noot R.H. bij Cass., 31 november 1946, *Pas.*, 1946, I, 435, en bij Cass., 25 september 1952, *Pas.*, 1953, I, 14.

Hof van Cassatie (3e Kamer), 11 april 1988

Recht van verdediging — Burgerlijke zaken — Beslissing gebaseerd op een niet door de partijen aangevoerde rechtsgrond

Het bestreden arrest (Arbh. Gent, afd. Brugge, 9 januari 1986) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat de rechtsvoorganger van de verweersters voor het arbeidshof aanvoerde dat eisers vordering verjaard was; dat hij als rechtsgrond van die exceptie artikel 32, eerste lid, van de Verzekeringwet van 11 juni 1874 aanwees;

«Overwegende dat het arrest op die exceptie ingaat en eisers vordering wegens verjaring als niet ontvankelijk afwijst op grond van het derde lid van artikel 69 van de Arbeidsongevallenwet, dat toegevoegd is bij de wet van 1 augustus 1985;

«Dat die rechtsgrond door geen van de partijen was aangevoerd en eiser niet de gelegenheid kreeg hem te betwisten;

«Dat het arrest eisers recht van verdediging miskent.»

(Voorzitter: de h. Soetaert — Raadsheer-rapporteur: de h. Marchal — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaat: mr. Houtekier — In de zaak: Fonds voor Arbeidsongevallen t/ B. e.a.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 11 april 1988

Ziekte- en invaliditeitsverzekering — Subrogatie van de verzekeringsinstelling — Gedeeltelijke aansprakelijkheid van de derde — Omvang van het verhaal

Het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 17 november 1986) oordeelt dat het litigieuze ongeval in gelijke mate te wijten is aan de samenlopende fouten van eerste verweerder en van vierde verweerder. Het veroordeelt eerste verweerder provisioneel om aan eiser, ziekteverzekeraar van vierde verweerder, de helft te betalen van de door eiser verstrekte prestaties. Deze beslissing wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat uit het bepaalde in artikel 70, § 2, vierde lid, van de wet van 9 augustus 1963 volgt dat de verzekeringsinstelling die ten voordele van de getroffene van een ongeval prestaties heeft verleend, in de rechten van de rechthebbende is gesubrogeerd voor het gehele bedrag van de verleende prestaties, ook als de aansprakelijkheid voor de bij de wet bedoelde schade slechts ten dele op een derde weegt; dat in dit laatste geval de vordering van de verzekeringsinstelling zich uitstrekt tot het geheel van de sommen die de aansprakelijke derde of zijn verzekeraar ter vergoeding van de door de wet bedoelde schade verschuldigd zijn, zonder dat het bedrag van de door haar verleende prestaties mag worden overschreden;

«Dat het arrest derhalve voormeld artikel 70, § 2, vierde lid, schendt door eisers vordering te halveren, op grond dat zijn rechthebbende, vierde verweerder, zelf voor de helft aansprakelijk is voor de veroorzaakte schade.»

(Voorzitter: de h. Soetaert — Raadsheer-rapporteur: de h. Rauws — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaten: mrs. Houtekier en Simont — In de zaak: N.V.S.M. t/ C. e.a.)

NOOT—Zie Cass., 18 november 1986, *R.W.*, 1986-87, 2326, *Arr. Cass.*, 1986-87, nr. 171, m.n.

Hof van Cassatie (2e Kamer), 20 april 1988

Verzekering — Motorrijtuigen — Benadeelde — Eigen recht — Opgevoerde bromfiets

Na te hebben verwezen naar de arresten van 15 en 19 februari 1988 van het Benelux-Gerechthof (*R.W.*, 1987-88, 983 en 1301), beslist het Hof:

«Overwegende dat het arrest (Hof Luik, 26 september 1986) ten deze eiseres in haar hoedanigheid van verzekeraar van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de beklaagde A.R. veroordeelt tot betaling van schadeloosstelling aan de burgerlijke partijen; dat het hof van beroep, om die veroordeling te verantwoorden, enerzijds het betoog van eiseres volgens hetwelk het voertuig dat het ongeval had veroorzaakt een snelheid van 60 kilometer per uur kon halen en dus geen bromfiets maar een motorfiets was verwerpt, anderzijds, beslist dat het in de polis als 'bromfiets' omschre-

ven voertuig daarin wordt aangeduid met het nummer van het onderstel en de cilinderinhoud;

«Dat het arrest aldus de beslissing naar recht verantwoordt.»

«(Voorzitter : de h. Screvens - Raadsheer-rapporteur : de h. Stranard - Advocaat-generaal : mevr. Liekendaal - Advocaten : mrs. Dasse, Dujardin, De Bruyn en Simont - In de zaak : N.V. A. t/ D. e.a.)

NOOT-Dezelfde dag is een arrest van gelijke strekking gewezen in de zaak van de N.V. La B. t/ C. e.a.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 5 mei 1988

Gemeentebelasting — Omslagbelasting — Begrip

Bij verordeningen van 27 februari 1978 en 15 september 1980 had verweerster een verhaalbelasting op het openen van straten en het uitvoeren van wegen- en rioleringswerken ingevoerd. Tegen de bestreden beslissing (Bestendige Deputatie West-Vlaanderen), die hun bezwaar verwierpt, voeren de eisers aan dat ze de litigieuze belastingen ten onrechte weigert als omslagbelastingen aan te merken. In het antwoord op het middel (dat naar recht faalt) wordt de volgende definitie gegeven :

«Overwegende dat de omslagbelasting in de zin van artikel 135 van de Gemeentewet en artikel 42 van het besluit van de Regent van 10 februari 1945 houdende algemeen reglement op de gemeentelijke comptabiliteit de gemeentebelasting is waarvan de totale op te brengen ontvangst vooraf wordt vastgesteld en de wijze waarop ze over de verscheidene belastingplichtigen zal worden omgeslagen naderhand naar evenredigheid van hun bijdragevermogen wordt bepaald.»

(Voorzitter : de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur : mevr. Baeté-Swinnen — Advocaat-generaal : de h. D'Hoore — Advocaten : mrs. Delafontaine en De Gryse — In de zaak : Van M. t/ Stad Roeselare)

NOOT—De artt. 135-137 van de Gemeentewet zijn opgeheven door art. 11, 2°, van de wet van 23 december 1986. Zie over deze wet Paul van Orshoven, «De lokale belastingen in een nieuw kledje», *R.W.*, 1987-88, 417-432.

Hof van Cassatie (2e Kamer), 17 mei 1988

Verzekering — Motorrijtuigen — Uitsluiting — Echtgenoot van de bestuurder — Geen voorwaarde van inwoning bij en onderhoud door de bestuurder

Een van de bestreden arresten (Hof Antwerpen, 30 juni 1976) wordt samen met het eindarrest (Hof Antwerpen, 15 januari 1987) om de volgende redenen vernietigd :

«Overwegende dat de in de tekst van artikel 4, § 1, 2, van de gemeenschappelijke bepalingen behorende bij de Overeenkomst betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen en van artikel 4, § 1, 2, van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprake-

lijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen vermelde dubbele voorwaarde uitsluitend betrekking heeft op de woorden 'hun bloed- en aanverwanten in de rechte linie' en niet slaat op de 'echtgenoot van de personen bedoeld in het vorig nummer' ;

«Overwegende dat het arrest van 30 juni 1976 die bepalingen schendt, nu het het verweer van eiseres, die aanvoerde dat de verweerster Christiane Van T., echtgenote van de verzekeringnemer Marcel P., van het recht op een uitkering uitgesloten was, verwierpt op grond van de overweging dat ten deze de echtgenote Christiane Van T. niet onderhouden wordt door haar echtgenoot Marcel Prevot.»

(Voorzitter : de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur : de h. De Peuter — Advocaat-generaal : de h. Declercq — Advocaten : mrs. De Bruyn en Nelissen Grade — In de zaak : N.V. D. t/ Van T. e.a.)

NOOT—Zie Cass., 30 januari 1981, *R.W.*, 1980-81, 2700, en de noot.

BOEKEN

Th. M. DE BOER, *Vast en zeker ? De betrekkelijke waarde van een i.p.r.-codificatie*, Deventer, Kluwer, 1988, 32 p.

De tekst is de weergave (met uitgebreid voetnoten-apparaat) van de inaugurale rede uitgesproken op 18 april 1988 door De Boer, bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar in het internationaal privaatrecht en de rechtsvergelijking aan de Universiteit van Amsterdam.

De formele benoeming van De Boer is een mooie stap in zijn al langer lopende onderwijs carrière. De rede is maar één van zijn vele publikaties. Recent verscheen nog, in het Engels, zijn proefschrift getiteld «*Beyond lex loci delicti, Conflicts methodology and multi-state torts in American case law*» (Deventer, Kluwer, 1987). De auteur heeft altijd interesse getoond voor belangrijke vragen over de methode van het i.p.r. en heeft zich in Nederlandse vakkringen goed gevestigd. Hier neemt hij stelling in het vaak opflakkerende debat over de voor- en de nadelen van codificatie van het internationaal privaatrecht.

Een jaar geleden schreef ikzelf voor het Laurent Colloquium en de Liber Memorialis François Laurent (publikatie in november) een pleidooi voor codificatie van het i.p.r. in België.

Het onderwerp paste bij de gelegenheid en de vraag naar codificatie is in België ook gewettigd. Andere professoren hebben van een zelfde inclinatie laten blijken. Ten slotte is de trend algemeen Europees — zoals ook De Boer illustreert. Ook Nederland kent voorstanders en de Staatscommissie voor internationaal privaatrecht werkt daar aan een voorstel, al geloven niet allen in het succes van het initiatief.

De Boer zet ons allemaal aan het denken en kan de verdienste hebben sommigen te doen twijfelen.

Zijn betoog is mooi opgebouwd met boeiende referenties. Hij rapporteert subjectief de al genoemde trend tot het vastleggen van de i.p.r.-regels en -beginselen en argumenteert dan speels met woorden maar kordaat vanuit zijn overtuiging. De aspecten die algemeen als voordelen van codificatie worden beschreven : de verbeterde rechtseenheid, de grotere rechtszekerheid en de kenbaarheid van deze rechtstak — die wil hij allemaal relativeren of reduceren. Hij bekritiseert die zogenaamde «voordelen» en holt ze uit. Voor De Boer is de vraag om meer zekerheid of beginselvastheid in deze zo esoterische tak te reduceren tot een vraag naar «juristenzekerheid». Het juristenbelang (van de «rechtvindende») onderscheidt hij zonder moeite van het belang van de rechtzoekende die geïnteresseerd is in wat het materieel rechtvaardigste recht is.

Maar tegenover de zgn. «nadelen» die andere opposanten aan-

halen, zal hij even kritisch zijn. Ook die ziet hij niet allemaal. Voor hem is m.n. een stuk tegenargument het haast vormelijke aspect van gebrek aan coherentie of consistentie waaronder een i.p.r.-codex zou lijden als hij zijn plaats zou moeten krijgen onder de bestaande bijzondere wetten en de al van toepassing zijnde verdragen-jungle. Dat heeft iets weg van een argument ad absurdum: «Je zou niet echt een goede codex meer kunnen maken, gezien al onze internationale verplichtingen.» Maar met die jungle hebben we nu al te maken. Al moet ik eerlijk zeggen dat de Nederlandse rechters er misschien beter uitkomen dan de Belgische. Niettemin lijkt het niet beslissend om dat argument te gebruiken tegen een beperkte opheldering hoezeer ook «im Rande» en in eerbiedigende opstelling voor wat afgesproken is. Overigens moet De Boer wel vaststellen dat er met al die brokstukken van verdrags-i.p.r. al een sluipende codificatie bezig is. En die onderdelen zijn ongelukkig veel meer vast dan nationale normen het zouden zijn.

In ieder geval moest De Boer naar eigen zeggen niet veel graten vinden. Hij had de argumenten door voorstanders aangehaald goed afgedaan en kon over nadelen kort zijn: «Indien de tegenargumenten ook maar enig gewicht in de schaal leggen, dan zal de balans al snel doorslaan aan de kant van het negatief.» Daarom kon hij kort zijn over de nadelen.

Bij de milde toon en wat dat betreft de relativerende ondertitel van het betoog verrast dan wel de sprong — in de slotsom — naar het «hartgrondig» beweren dat codificatie van het Nederlandse i.p.r. niet dringend gewenst is. De academische gelegenheid en vooral de tradities van de plaats — die bij iedere i.p.r.-mens goed doorwegen — zullen tot wat retoriek hebben aangezet. De stellingen dat iedere herziening van geldend recht per definitie een aanslag vormt op de zekerheid van de rechtsbeoefenaar en bv. dat het herziene recht zich niet laat kennen dan na jarenlang gebruik, rangschik ik daaronder.

De inaugurale rede verdient aandacht en lof omdat De Boer rond een actueel thema absoluut fundamentele vragen stelt en tot nadenken aanzet. Hij behandelt de openheid en de bevattelijkheid van het recht, de relativiteit van op-schrift-stelling, en de problemen van verstarring en verandering. Hij onderzoekt diverse facetten van Radbruch zijn «Rechtsidee» en schoeit dus zijn uiteenzetting op de pro's en contra's van codificatie in se. Uiteindelijk is dat aantrekkingspunt misschien de tere plek van het betoog als men het vanuit Belgisch oogpunt bekijkt: we zijn toch allemaal vooringenomen voor codificatie. De Boer gebruikt zelf een analogie met de rest van het civiel recht als argument: uit niets blijkt dat de rechtsverscheidenheid op het terrein van het i.p.r. groter is dan in de gecodificeerde sectoren van het Nederlandse recht. Zo argumenteert hij zeer breed dat kenbaarheid van het recht niet erg gediend wordt door codificatie.

De perceptie van de taak van de rechter lijkt in Nederland toch een beetje anders dan bij ons. Wij staan eigenlijk meer voor het dilemma dat rechters zich wat schools tot onhandig aan teksten vastklampen. Uit praktische zin en evenzeer uit gevoel voor rechtvaardigheid (i.p.r.-Gerechtigheid maar vaak ook simpelweg gerechtigheid) zijn wij in het Zuiden in meerderheid gereed voor een nieuwe synthese en voor nieuwe tekstoefeningen.

Ik weet hoe de Nederlanders veel meer onder de invloed van Amerikaanse stromingen in het conflictenrecht geraakten. En De Boer is een voortreffelijk kenner en commentator van de Amerikaanse praktijk. Maar het Amerikaanse aanvoelen en in praktijk brengen van de rechtsstaat is niet goed gelijk te stellen met het onze. De auteur zal mij permitteren om hier een beetje afstand te nemen, schrijvend precies in die zonnige Verenigde Staten, waar de rechters je vaak positief verbazen, de wetgever zelden, en waar de advocaten (de «rechtsvinders») lang en duur zoeken.

J. Erauw
R.U.G.

C.T. SAMM en H.C. HAFKE, *Grundbesitz und Wertsicherungsklauseln*, Berlin, Grundeigentum-Verlag, 1988, 142 p.

Dit boekje behandelt het Duitse recht m.b.t. de waardebeveiligingsbedingen bij overeenkomsten over onroerende goederen. Het verscheen voor de eerste keer in 1981. De tweede uitgave werd voorbereid in het licht van de jongste ontwikkelingen in het Duitse monetaire recht, met name in verband met het private gebruik van

de ECU. De rechtspraak en de rechtsleer zijn bijgewerkt tot 30 juni 1988.

Het boek telt negen hoofdstukken. Het vangt aan met een uiteenzetting over het beginsel van het nominalisme op grond van § 3 van de monetaire wet van 1948 (Währungsgesetz). Laatstgenoemde bepaalt dat de indexering- en vreemdemuntclausules in beginsel verboden zijn zonder toestemming van de Bundesbank. Dit verbod werd echter geleidelijk aan versoepeld. In 1961 werd aldus het verbod van de vreemdemuntclausules door de wet op de buitenlandse handel (Außenwirtschaftsgesetz) opgeheven voor transacties met het buitenland. In de loop van datzelfde jaar heeft de Bundesbank een algemene toestemming gegeven m.b.t. het gebruik van de vreemdemuntclausules bij binnenlandse overeenkomsten. Dit komt erop neer dat, ondanks het verbod, de Bundesbank ze in haar praktijk toelaat. Daardoor moet er bij elke individuele overeenkomst niet telkens meer een toelating gegeven worden. In juni 1987 werden de ECU-clausules voor de toekomst door de Bundesbank met de vreemdemuntclausules gelijkgesteld (zie Niyonzima, M., «La position de la Bundesbank à l'égard de l'ECU avant et après l'avis — Mitteilung — du 16 juin 1987, Bank Fin., 1988, 17-24). Voor de andere waardebeveiligingsbedingen wordt de vraag of ze al dan niet een toestemming vergen volgens de zogenaamde «Beginselen van de Bundesbank 1978» beantwoord (zie Willms, K., en Wahlig, B., «Zur Genehmigungsbefürftigkeit von Wertsicherungsvereinbarungen nach § 3 WährG und zur Neufassung der Genehmigungsgrundsätze der Deutschen Bundesbank», Betriebs-Berater, 1978, 973-978). Volgens die beginselen worden de waarbeveiligingsbedingen in twee hoofdcategorieën gerangschikt, naargelang ze een toestemming nodig hebben om geldig te kunnen worden bedongen. Sommige clausules van de tweede categorie worden in de praktijk van de Bundesbank nooit toegelaten, bijvoorbeeld de indexeringsclausules bij overeenkomsten m.b.t. het geld- en kapitaalverkeer zoals de geldlening of de opening van een bankrekening. Voor andere clausules van deze categorie kan onder bepaalde voorwaarden toestemming gegeven worden.

Hoofdstuk 5 van het besproken boek behandelt de waardebeveiligingsbedingen bij overeenkomsten over onroerende goederen. Zo worden enkele paragrafen aan de koop van grond en de bouw- en huurovereenkomsten besteed. Vervolgens behandelen de auteurs het probleem van de ondoeltreffendheid van waardebeveiligingsbedingen in het geval dat onvoorziene gebeurtenissen de inhoud van de overeenkomst al te radicaal hebben veranderd (Wegfall der Geschäftsgrundlage). Bij het zich voordoen van zulke omstandigheden is de aanpassing van de wederzijdse verplichtingen van de partijen door de rechter mogelijk, in het bijzonder door het toekennen van een interest.

De procedure voor de Bundesbank wordt eveneens behandeld (hoofdstuk 6). Het blijkt dat de aanvraag van de toestemming aan geen bijzondere vorm onderworpen is. Dan volgt een uiteenzetting over de vormen en rechtsgevolgen van de toestemming door de Bundesbank.

De ommekeer in juni 1987 in de praktijk van de Bundesbank m.b.t. het private gebruik van de ECU wordt in hoofdstuk 8 uiteengezet. Het laatste hoofdstuk behandelt de goudclausules.

Het boek is gemakkelijk hanteerbaar. De lay-out laat de belangrijkste passages tot hun recht komen. De uiteenzetting wordt met concrete voorbeelden gestaafd. Het is een goed naslagwerk zowel voor de praktizijn als voor de studax.

Matthias Niyonzima
K.U.Leuven

L. VAN HOESTENBERGHE, (red.), *Student en Recht. Sociale en Juridische Gids voor de Student Hoger Onderwijs*, Acco, Leuven — Amersfoort, 1988, 278 blz., 380 fr. (325 fr. voor Acco-aandeelhouders).

Een aantal personeelsleden van de Dienst Studentenvoorzieningen van de KU Leuven hebben een opmerkelijke prestatie geleverd. Samen schreven zij een boek over sociale en juridische problemen waarmee een student kan worden geconfronteerd. De eindredactie was in handen van L. Van Hoestenbergh, juridisch raadgever op de juridische dienst van studentenvoorzieningen. Ook professoren van de Leuvense Rechtsfaculteit, namelijk R. Verstegen en D. Si-

moens werkten mee.

Het resultaat is lovenswaardig. De samenwerking tussen mensen die dagelijks met praktische problemen van studenten geconfronteerd worden enerzijds en academici anderzijds heeft geleid tot een praktisch bruikbare en wetenschappelijk verantwoorde publikatie.

Alle mogelijke vragen waarmee een student van het hoger onderwijs — universitair en niet-universitair — kan worden geconfronteerd, worden behandeld. Zo vindt men uiteraard informatie over de financiële hulpmiddelen waarop een student tijdens zijn studie een beroep kan doen. Men krijgt daarbij uitleg over studietoelagen, studiebeurzen en studieleningen. Maar ook de vraag of er nog kinderbijslag moet worden betaald voor studerende kinderen enerzijds en of er recht is op kinderbijslag voor de kinderen van studenten anderzijds wordt onderzocht. Er wordt zelfs nagegaan of een student aanspraak kan maken op bijstand van het O.C.M.W.

Andere onderwerpen die aan bod komen zijn: de student als huurder van een kamer, een eenkamerflat of een appartement; de jobstudent als werknemer of als zelfstandige; de student als kandidaat-milicien; de buitenlandse student; de student die verder studeert in het buitenland; de «late roeping» die op latere leeftijd studeert; de sociale-zekerheidssituatie van de pas afgestudeerde.

Speciale belangstelling zal er ongetwijfeld zijn voor het deel over de rechtsbescherming van de student. Er wordt o.m. aandacht besteed aan de voorwaarden waaronder een examen moet verlopen en de stappen die een student kan ondernemen wanneer die voorwaarden niet vervuld zijn. De auteur van dit stuk, R. Verstegen, kondigt aan dat er over hetzelfde onderwerp een uitvoeriger bijdrage zal worden gepubliceerd in dit tijdschrift.

O.m. het literatuuroverzicht waarmee bijna alle delen besloten worden, maakt het mogelijk zo nodig de problemen verder uit te diepen. De eenvoudige taal en het op de praktijk gericht zijn maken het werk ook voor niet-juristen toegankelijk. De prijs laat toe dat de rechtstreeks betrokkenen, de studenten, zich dit werk gemakkelijk kunnen aanschaffen. Het mag inderdaad extra onderstrept worden dat de uitgeverij Acco er in geslaagd is om een boek van 278 blz. uit te geven voor slechts 380 fr. Voor Acco-aandeelhouders, wat veel studenten zijn, is de prijs slechts 325 fr.

Othmar Vanachter

Aangekondigd

C.F. RÜTER, R.C.P. HAENTJENS, *Arresten Strafrecht / Strafrechtsprocesrecht met annotaties*, zesde druk, Zwolle, Tjeenk Willink, 1.160 p., 29,50 fl.

M.W.C. FETERIS, H.W. HEYMAN, H.S. PRINS, *Boedels, bijstand en bejaardenoordelen*, Deventer, Kluwer, 174 p., 45 fl.

H. SCHUTTE, C. STUURMAN, E. VAN SPIEGEL, G. VANDENBERGHE, *Elektronische betalingsverkeer en teleshopping*, Antwerpen, Kluwer, 136 p.

J.W.P. VERHEUGT, *Kleine inleiding in het vermogensrecht*, (tweede druk), Arnhem, Gouda Quint, 122 p., 36 fl.

J.W.P. VERHEUGT, *Kleine inleiding in het nieuwe vermogensrecht*, Arnhem, Gouda Quint, 134 p., 36 fl.

F. BRUINSMA, R. WELBERGEN, *De Hoge Raad van onderen*, Zwolle, Tjeenk Willink, 132 p., 15 fl.

B. KNOTTENBELT, R.A. TORRINGA, *Inleiding in het Nederlandse recht*, (vijfde druk), Arnhem, Gouda Quint, 436 p., 65 fl.

P. VAN SCHILFGAARDE, *Van de B.V. en de N.V.*, (zevende druk), Arnhem, Gouda Quint, 352 p., 65 fl.

De Hoge Raad der Nederlanden, *De plaats van de Hoge Raad in het huidige staatsbestel*, Zwolle, Tjeenk Willink, 380 p., 60 fl.

E.M. MEIJERS, *Erfrecht*, Asser-Serie, (tiende druk), Zwolle, Tjeenk Willink, 640 p.

M. VERDUSSEN, *Le droit des élections communales*, Brussel, Nemesis, 304 p., 1.750 fr.

O.K. BRAHN, *Fiduciaire overdracht, stille verpanding en eigendomsvoorbehoud naar huidig en komend recht*, (zesde herziene en aangevulde druk), Studiepockets privaatrecht, nr. 13, Zwolle, Tjeenk Willink, 236 p., 37,50 fl.

BALIE

Belgische Nationale Orde van Advocaten — Samenstelling van het nieuw bureau 1988-1989 en 1989-1990

Deken: mr. Raymond André, gewezen stafhouder van de Orde van Advocaten te Charleroi en vice-deken van de Nationale Orde van Advocaten.

Vice-deken: mr. Hugo Van Eecke, gewezen stafhouder van de Nederlandse Orde van Advocaten te Brussel.

Secretarissen: mr. Georges-Albert Dal, gewezen lid van de raad van de Franse Orde van Advocaten te Brussel en mr. Eddy De Busschere, gewezen lid van de raad van de Orde van Advocaten te Kortrijk.

Vlaamse Conferentie bij de Balie te Gent — Samenstelling van het bestuur

Voorzitter: mr. Lieven Decaluwé; dauphin: mr. Kris Van Hoecke; oud-voorzitter: mr. Guy Naesens; ondervoorzitter: mr. Jacques Van Mallegem; secretaris: mr. Xavier Troch; penningmeester: mr. Marck Van Poucke; leden: mrs. Marleen Ramboer, Paul Vervaeke, Colette Rotti, Geert De Coninck, Jan Cammaert en Willem De Beuckelaere; vertegenwoordiger van de stagiairs: mr. Ann De Becker.

TIJDSCHRIFTEN

Nederlands Juristenblad, 1987

nr. 33, 26 september

Mijnssen, W.G.C., Discriminatie en strafrecht. De relevantie van de bedoeling en de betekenis van religie in zaken van discriminatie wegens ras; Jensema-Vos, J., De herziening van de Provinciewet; Hofstra, H.J., Gevaarlijke adviezen; Funke, A.P., Recht op getuigenbewijs in verzoekschriftprocedures; Roelofs, R.H.M. Bijstandsfraude. Reactie (met naschrift van Wedzinga, W.); Krul-Steekete, J., Knelpunten bij de Utrechtse jeugdpolitie. Verslag van de vergadering van het Psychiatrisch Juridisch Gezelschap op 25 april 1987; Rechtspraak Europees Hof voor de Rechten van de Mens en Hoge Raad (strafkamer); X., Wetgeving; X., Nieuws: Helingbestrijding; Asiel voor vluchtelingen: rapport van de werkgroep asielverlening van vluchtelingenwerk Nederland; Selectie van buitenstaanders rechterlijke macht; Actieprogramma van het kabinet voor 1988; Bezuinigingen op rechtshulp in strijd met Grondwet; Toetsing belastingverordeningen.

nr. 34, 3 oktober

Polak, J.M., Voorlichting over de Tijdelijke wet Kroongeschieden; Bartman, S.M., De kracht van de bankgarantie; Van Herten, J.H.S., Inbeslagname van lijken; Fernandes Mendes, H., De nieuwe (ontwerp)Grondwet van Suriname: Leijten, M., Een behoorlijk proces in gespecialiseerde rechtsgangen (met naschrift van Widdershoven, R.J.G.M.); Rechtspraak Europees Hof van Justitie, Hoge Raad (straf- en belastingkamer) en Kort Geding; X., Wetgeving; X., Nieuws: Initiatief-wetsvoorstel tegen sexediscriminatie; Kabinetvoorstel Algemene wet gelijke behandeling; Discriminatie wegens seksuele gerichtheid en geslacht wordt strafbaar; Overbelaste democratie II; Pensioen NSB-Kamerleden; Toetsingscommissie wetgevingsprojecten; X., Kamervragen: Maatregel tegen «balletje-balletje»-spel.